

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DEMOKRAT PARTİ İKTİDARINDA SİVAS
(1950 – 1960)

Hazırlayan
Mustafa ERGÜN

Tarih Ana Bilim Dalı
Cumhuriyet Tarihi Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Yrd. Doç. Dr. İsmet TÜRKMEN

TOKAT – 2014

DEMOKRAT PARTİ İKTİDARINDA SİVAS (1950-1960)

Tezin Kabul Ediliş Tarihi: 30 / 06 / 2014

Jüri Üyeleri (Unvanı, Adı Soyadı)

İmzası

Başkan : Prof. Dr. Mustafa ÇOLAK

Üye : Yrd. Doç. Dr. İsa TAK

Üye Yrd. Doç. Dr. İsmet TÜRKMEN (Danışman)

Üye :

Üye :

.....
.....
.....

Bu tez, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun/...../..... tarih ve sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali AÇIKEL

Enstitü Müdürü:Enstitü Müdürü

.....
.....
.....

ETİK SÖZLEŞME

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplanıp sunulduğunu, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçlara atıf yaptığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

(30/06/2014)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

Mustafa ERGÜN

İmzası

ÖZET

Tarihinin ilk dönemlerinden itibaren jeopolitik konumu, yolların kesişim noktasında bulunması Sivas'ı ticaret ve ekonominin cazibe merkezi haline getirmiştir. Bu öneminden dolayı Sivas, birçok devletin üzerinde hâkimiyet kurduğu bir yerleşim yeri haline gelmiştir. Selçuklular döneminde ekonomik, kültürel, sosyal açıdan gelişmiş bir merkez halindeyken, Moğollar hâkimiyetinde yağma ve baskılar sonucu yıkım yaşamıştır. Osmanlı hâkimiyetinde ise bir eyalet merkezi haline gelerek huzurlu bir dönem yaşamıştır.

Sivas, cumhuriyetin kuruluşu devresinde önemli bir görev üstlenmiş ve cumhuriyetin temellerinin atılmasına büyük katkı sağlamıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarından kamu kaynaklarından faydalanarak ekonomik, kültürel, sosyal, eğitim ve sağlık açısından gelişmeye başlamıştır. Bu dönemde devlet desteği ile tren yolunun yapılması, cer atölyesinin ve çimento fabrikasının kurulması; havaalanının, hastanelerin yapılması, okulların kurulması ile hayvancılık ve tarıma dayalı ekonomide ticari faaliyetler de önemli bir seviyeye gelmiştir.

1946 yılında kurulan Demokrat Parti (DP) ile birlikte ülkede esen DP rüzgârı Sivas'ı da etkilemiş, 1950 ve 1954 yıllarında yapılan seçimlerde bütün milletvekillerini DP adayları kazanmıştır. DP döneminde tarımda ve hayvancılıkta modernleşme adımları atılmaya başlandığı, maden ocaklarının açıldığı, demiryolu ve havayolu ulaşımında ilerleme kaydedildiği görülmektedir. Halk üzerinde büyük beklentiler oluşturan DP döneminde sosyal, kültürel, ekonomik, eğitim, sağlık alanında bir takım gelişmeler

yaşanmışsa da ciddi bir atılım gerçekleşmediği görülmektedir. Tüm çabalara rağmen tarım ve hayvancılığa dayalı ekonomi geleneğinin devam ettiği, bölgedeki illere göre Sivas`ın istenilen seviyede gelişme gösteremediği görülmektedir. Kamu imkânlarından Sivas`ın yeterince yararlanamaması, halkın beklentilerine karşılık bulamaması, 1957 seçimlerinde Sivas`da Cumhuriyet Halk Partisini tekrar tercih sebebi yapmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sivas, Ticaret, Türkiye Cumhuriyeti, Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti

ABSTRACT

From the beginning of the history, the road intersections and geopolitical locations made Sivas the center of charm, trade and economy. Because of these factors it became a convenient location for governance. During the Selçuk Empire, it was a center of economical, cultural and social terms, but because of looting the pressure from moğol empire it became demolished. Later on, in the Ottoman Empire, it became a peaceful centre of state.

Sivas, played a significant role in the establishment of the Turkish Republic (Republic of Turkey). In the first year of the republic dominance, economical cultural and social terms were re-established along with education and medical services. During this period, with help of government there was a lot of improvement in railways, factories, atelier, agriculture and livestock fields. Schools, hospitals and air ports were built.

In 1946, the Democratic Party was founded. The establishment of this party influenced many activities in Sivas. Which led to its winning of the 1950 and 1954 elections. During their term of governance established, railways and airports were improved. Despite of the beforementioned activities, it was seen as no serious progress done. In spite of all the attempts, it failed to improve the economy compared to the other cities in the same reason. Due to failure of the Democratic Party to improve the economy. The Republican People's Party took advantage of the public opinions and won the elections in Sivas in 1957.

Key Words: Sivas, Trade, Republic of Turkey, Republican People's Party, Democratic Party

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ETİK SÖZLEŞME.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	v
TABLolar LİSTESİ.....	vii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xi
ÖNSÖZ.....	xii
GİRİŞ.....	1
1.1. Sivas`ın Adı ve Coğrafi Konumu.....	1
1.2. Sivas`ın Türk Hâkimiyetine Giriş Süreci.....	5
1.3. Milli Mücadele Döneminde Sivas.....	42
1.4. Tek Parti Döneminde Sivas.....	53

I. BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ VE DEMOKRAT PARTİNİN KURULUŞU

1.1. Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan İç Nedenler.....	83
1.2. Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan Dış Nedenler.....	94
1.3. Muhalefetin Doğuşu ve Muhalefet Yılları.....	98
1.4 Demokrat Partinin Kuruluşu ve Parti Programı.....	102
1.5 Muhalefet Yılları.....	108

II. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE (1950 – 1960)

SİVAS`DA SİYASİ HAYAT

1.1. Seçimler.....	120
1.2. Sivas`da Bulunan Siyasi Parti Teşkilatları.....	126
1.3. Sivas Milletvekilleri.....	126

1.3.1. IX. Yasama Dönemi (1950 – 1954) Sivas Milletvekilleri	126
1.3.2. X. Yasama Dönemi (1954 – 1957) Sivas Milletvekilleri	130
1.3.3. XI. Yasama Dönemi (1957 – 1960) Sivas Milletvekilleri.....	137
1.3.4. Sivas Milletvekillerinin Meclis Çalışmaları.....	140
1.4. Sivas Valileri.....	146
1.5. Devlet Büyüklerinin Sivas`ı Ziyaretleri.....	146
1.6. Sivas Belediye Başkanı Rahmi Günay.....	149

III. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE (1950 – 1960) SİVAS`DA SOSYAL, KÜLTÜREL VE İKTİSADİ HAYAT

1.1. Ulaşım.....	153
1.2. Nüfus.....	154
1.3. Eğitim Hayatı	157
1.3.1. Sivas`da Ortaokullar ve Liseleri Orta Kısımları.....	164
1.3.2. Sivas`da Lise ve Dengi Okullar.....	165
1.3.3. Sivas`da Kütüphaneler.....	166
1.4. Sağlık.....	167
1.5. Spor Kulüpleri.....	168
1.6. Basın.....	170
1.7. Dernekler.....	174
1.8. İktisadi Hayat.....	175
1.8.1 Madencilik Faaliyetleri.....	177
1.8.2. Ulaşım ve Tren Yolu Faaliyetleri.....	178
1.8.3. Bankacılık Faaliyetleri	178
1.8.4. Tarım.....	178
1.8.5. Hayvancılık.....	181
1.8.6. Piyasa Ekonomisi.....	182
SONUÇ.....	185
YÖNTEM	187

KAYNAKÇA	190
EKLER.....	201
ÖZGEÇMİŞ.....	209

TABLOLAR LİSTESİ

	Sayfa
Tablo 1. Sivas Sancağı ve Kazalarının Nüfusu (Eylül 1880).....	21
Tablo 2. 1884 – 1885 Nüfus Sayımında Sivas`ın Nüfusunun Dağılımı.....	22
Tablo 3. 1866 Yılında Sivas`da Bulunan Okul Durumu.....	24
Tablo 4. 1287 (1870) Yılında Sivas`da Bulunan Okul ve Öğrenci Durumu.....	25
Tablo 5. 1308 (1890) Yılında Sivas`da Bulunan Okul ve Öğrenci Sayıları Durumu.....	28
Tablo 6. 1317 (1899) Yılında Sivas`da Bulunan Okul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları Durumu.....	28
Tablo 7. Sivas`da Tahıllar ve Yıllık Üretim Miktarı.....	32
Tablo 8. 1913 Yılında Sivas ve İlçelerinde Ürün Türlerinde Göre Üretilen Ürün Miktarı (Ton Olarak).....	34
Tablo 9. 20 Ekim 1935 Tarihli Genel Nüfus Sayımına Göre Sivas`ın Nüfusu.....	56
Tablo 10. 20 Ekim 1940 Tarihli Genel Nüfus Sayımına Göre Sivas`ın Nüfusu.....	57
Tablo 11. 21 Ekim 1945 Tarihli Genel Nüfus Sayımına Göre Sivas`ın Nüfusu.....	58
Tablo 12. 1926-1950 Tarihleri Arasında Sivas'ta İlkokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları.....	64
Tablo 13. 1926-1950 Yılları Arasında Sivas`da Orta Öğretimin Durumu.....	65
Tablo 14. Dönemlere Göre Sivas`da Liselerin Durumu.....	66
Tablo 15. 14 Mayıs 1950 Seçimleri Sivas Milletvekillerinin Aldığı Oy Sayıları.....	121
Tablo 16. 2 Mayıs 1954 Milletvekili Seçimlerinde Milletvekili Seçilen Adaylarının	

Aldığı Oy Sayıları.....	123
Tablo 17. 2 Mayıs 1954 Seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi Milletvekili	
Adaylarının Aldığı Oy Sayıları.....	124
Tablo 18. 22 Ekim 1950 Tarihli Nüfus Sayımı Sonuçları.....	154
Tablo 19. 23 Ekim 1955 Tarihli Nüfus Sayımı Sonuçları.....	155
Tablo 20. 1960 Yılı Nüfus Sayımı Sonuçları.....	120
Tablo 21. Sivas`da 6 Yaş ve Üzeri Nüfusun Yıllara Göre Okur-Yazar Durumu.....	159
Tablo 22. Yıllara Göre Sivas`daki İlkokulların Öğretici-Eğitmen İstatistikleri.....	159
Tablo 23. Sivas`da Sanat Enstitüsünün Yıllara Göre Mevcut/Mezun İstatistiği	160
Tablo 24. Sivas`da Yıllara Göre Akşam Tekniker Okulunun Mevcut/Mezun	
İstatistiği.....	160
Tablo 25. Sivas`da Yıllara Göre Kız Enstitülerinin Mevcut/Mezun İstatistiği.....	161
Tablo 26. 1951 Yılında Sivas`da İlçe ve Kasabalarda Mevcut İlkokullar ve	
İlkokul İhtiyacını Gösterir Cetvel.....	161
Tablo 27. 1950 – 1951 Öğretim Yılı Başında Sivas`da Ortaokullarda	
Öğrenci – Öğretmen Sayıları.....	162
Tablo 28. 1950 – 1951 Eğitim – Öğretim Yılında Sivas Ortaokulu Sınıf	
İstatistikleri.....	164
Tablo 29. Sivas`da Yıllara Göre Ortaokul, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları.....	165
Tablo 30. 1950-1951 Dönemi Sivas Lisesi Öğrenci ve Öğretmen Mevcudu.....	166
Tablo 31. Sivas`da Yıllara Göre Lise, Öğrenci ve Öğretmen Sayısı Mevcudu.....	166
Tablo 32. Sivas`da Yıllara Göre Kütüphane, Kitap ve Okuyucu Sayıları.....	167
Tablo 33. Sivas`da 1950 Yılında Hastane ve Yatak Sayısı.....	168

Tablo 34. Sivas`da Kulüplerin Kuruluş Tarihleri ile İsimleri ve Renkleri.....	169
Tablo 35. Sivas`da 1955 Yılında İstihdamın Sektörel Dağılımı.....	176
Tablo 36. Sivas`da 1955 Yılında İstihdamın İşteki Duruma Göre Dağılımı.....	176
Tablo 37. Sivas`ta 1950-1960 Yılları Arasında Tarımsal Üretimin Dağılımı.....	180
Tablo 38. Sivas`ta Yıllara Göre Hayvan Varlığı (1950-1960).....	182

KISALTMALAR LİSTESİ

A.g.e	: Adı geçen eser
B.M.M.	:Büyük Millet Meclisi
C.	: Cilt
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
CMP	:Cumhuriyetçi Millet Partisi
DİE	: Devlet İstatistikleri Enstitüsü
DP	: Demokrat Parti
E.	: Erkek
GTP	: Genç Demokratlar Teşkilâtı
İGM	: İstatistik Genel Müdürlüğü
Km.	: Kilometre
M.	: Metre
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Md.	: Müdürlüğü
MP	: Millet Partisi
MHM	:Milli Husumet Mesakı
Nu.	: Numara
K.	: Kız
S.	: Sayı
STSO	: Sivas Ticaret Ve Sanayi Odası
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.B.	:Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlığı
TTK	: Türk Tarih Kurumu
Y.	: Yıl
Yy	: Yüzyıl
ZDK	: Zirai Donatım Kurumu

ÖNSÖZ

Tarihte eski dünya olarak bilinen Asya, Avrupa ve Afrika Kıta'larının kesişim noktalarında bulunan Anadolu, önemli ticaret yolları üzerinde bulunmaktadır. Bununla birlikte Anadolu'nun iklimi ve coğrafi özellikleri de yerleşmeye, tarıma ve hayvancılığa çok uygundur. Bu nedenle Anadolu, her dönemde birçok medeniyete beşiklik yapmış ve uygarlıkların her daim ele geçirmek istediği bir bölge olmuştur. Bu bağlamda Hititler'den bu yana birçok uygarlık Anadolu'da hüküm sürmüştür.

Konum olarak Anadolu'nun ortasında yer alması nedeniyle hem kuzey-güney, hem de doğu-batı arası ticaret yolları üzerinde bulunan Sivas da, bu özelliğinden dolayı tarihte Anadolu'nun önemli merkezlerinden biri olmuştur. Sivas her ne kadar İç Anadolu'nun yüksek platolarında yer alsın ve nispeten biraz daha sert iklime sahip olsa da, ticaret yolları üzerinde yer alması ve Kızılırmak sayesinde tarıma ve hayvancılığa müsait bir yer olması sayesinde birçok medeniyetin yerleştiği ve uğruna büyük mücadeleler verdiği bir yer olmuştur. Bu bağlamda tarihte Hititler ile Medlerin, Medler ile Perslerin, Romalılar ile Ermenilerin, Bizanslılar ile Türklerin, Selçuklular ve Beyliklerle Moğolların, Osmanlılar ile Timur'un ve Memlûklülerin, mücadelelerine ve büyük savaşlarına sahne olan Sivas, en parlak dönemini Selçuklular zamanında yaşamıştır.

Selçuklulardan sonra Moğol ve Timur ordularının akınları ve yağmalamalarıyla savaş alanına dönen Sivas, daha sonra Osmanlıların hâkimiyetine geçince biraz gelişmiş olsa da eski ihtişamına bir türlü kavuşamamıştır. Sivas Osmanlıların hakimiyetinde önceleri Celali İsyânları'ndan dolayı huzurunu kaybedip nüfus ve ekonomik olarak gerilemiştir. Sonraları da savaş bölgelerinden, özellikle de Kafkaslardan göç alması nedeniyle

yıpranmıştır. Osmanlı Devleti'nin son döneminde vilayet statüsüne geçirilen Sivas, bu dönemde de Ermenilerin çıkardığı olaylar nedeniyle zayıf düşmüştür.

İstiklal Savaşı döneminde bağımsızlığından ödün vermeyen ve Mustafa Kemal Atatürk'e bağlılığını açan Sivas, Anadolu'nun Milli Mücadeleye destek veren önemli bir merkezi olmuştur ve Milli Mücadelemizin önemli bir mihenk taşı olan Sivas Kongresi'nin yapıldığı şehir olmuştur. Cumhuriyet'in ilanından sonra da ulu önder Atatürk'ün önem verdiği bir şehir olan Sivas, tek parti yönetimi döneminde birçok devlet yatırımının yapıldığı bir şehir olmuştur (Türkmen, 2013: 94).

1950'li yıllarda esen Demokrat Parti rüzgarının Sivas'da da etkili olması nedeniyle, 1950 ve 1954 yıllarında yapılan milletvekili seçimlerini Sivas'da Demokrat Parti kazanmıştır. Ancak bu dönemde Sivas, devlet yatırımlarından eskisi gibi çok yararlanamamıştır. Nitekim 1957 yılında yapılan milletvekili seçimlerinde de Demokrat Parti Sivas'ta seçimleri kaybetmiştir.

“Demokrat Parti İktidarında Sivas (1950 – 1960)” başlıklı çalışmamızın Giriş bölümünde Sivas'ın adı ve coğrafi konumu, Sivas'ın Türk hâkimiyetine giriş süreci, Osmanlı Devleti döneminde, Milli Mücadele döneminde ve tek parti döneminde Sivas'ın durumu ile Atatürk'ün Sivas ziyaretleri konuları ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.

Çalışmamızın “Çok Partili Hayata Geçiş ve Demokrat Partinin Kuruluşu” başlıklı birinci bölümünde çok partili hayata geçişte etkili olan iç ve dış nedenler, muhalefetin doğuşu süreci ve muhalefet yılları işlenmiştir.

Çalışmamızın “Demokrat Parti Döneminde (1950-1960) Sivas” başlıklı ikinci bölümünde Demokrat Parti döneminde seçimler, Sivas'da bulunan siyasi parti teşkilatları,

Sivas milletvekilleri, Sivas valileri, devlet büyüklerinin Sivas`ın ziyaretleri ve Sivas`ın en meşhur belediye başkanı Rahmi Günay incelenmiştir.

Çalışmamızın Demokrat Parti Döneminde (1950 – 1960) Sivas`da Sosyal, Kültürel ve İktisadi Hayat” başlıklı üçüncü bölümünde ise bu dönemde Sivas`da ulaşım, nüfus, eğitim hayatı, sağlık, spor kulüpleri, basın, dernekler ve iktisadi hayat konuları incelenmiştir.

Çalışmamız yaptığımız araştırmaların toplu değerlendirmesinin yapıldığı Sonuç bölümü ile sonlandırılacaktır.

Bu çalışmam esnasında benden hiçbir desteğini esirgemeyen, her zaman beni cesaretlendirip bana yol gösteren değerli hocam Yrd. Doç. Dr. İsmet TÜRKMEN`e ve çalışmam esnasında benden manevi desteklerini esirgemeyen sevgili eşim ile çocuklarıma ve tezimin düzeltmelerinde yardımlarını esirgemeyen arkadaşlarıma teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

1.1. Sivas`ın Adı ve Coğrafi Konumu

Sivas şehrinin bugünkü sınırları içerisinde yer alan Hafik Gölü, Pılır Höyüğü, Zara Tödürge Gölü kıyısındaki Tepecik Höyüğü ile Kangal ilçesi Çukurtarla ve Kavak Nahiyesi Höyük değirmeninde Prehistorik döneme ait buluntular ve ayrıca Yıldızeli Argaz Höyük ve çevresinde Kalkolitik çağ (Maden taş devri(M.Ö. 5000–3500) ile Tunç Devri (M.Ö. 3000–1500) na ait buluntular elde edilmiştir. Bununla birlikte Sivas`ın yazılı tarihi M.Ö. 2000 yılı başlarında Hititlerle başlamaktadır.

Merkez Tatlıcak Köyü ile Uzuntepe köyündeki Höyükler ve Divriği Maltepe köyünde bulunan höyük (Kökten, 1944: 659-680; Kökten, 1947: 431-472; Özgüç, 1947: 641-655),Sivas ilinin Gürün Geçitleri'ne hâkim olmakla tarihin her döneminde stratejik bir öneme sahip olduğunu göstermiştir. Gürün'deki Şuğul Vadisi'nde bulunan Hitit yazıları buranın önemini doğrulamaktadır (Nafiz-Uzunçarşılı, 1928: 3; Günaltay, 1987: 311; Erdil, 1953: 16-19). Daha sonra Balkanlar üzerinden Anadolu'ya gelen Frigler'in Hititleri ortadan kaldırmaları sonucu Sivas'da Frigler'in hâkimiyeti başlamıştır.

Şimdiki Samsun, Tokat ve Sivas'tan geçen, M.Ö. 300-100 yıllarından beri Kral Yolu olarak adlandırılan, Lidyalılar zamanında da Kral Yolu diye bilinen tarihin en eski ticaret yolu buranın önemini bir kat daha artırmıştır (Ramsay, 1961: 1961: 27). Kral yolunun ilk aşamasında belirtildiği gibi Lydia ve Phrygia bölgeleri içinden geçerek Halys

(Kızılırmak)'a ulaşıldığı ifadesinden yola çıkarak, Kral Yolu'nun Anadolu'nun kuzeyinden gittiğine inanılmaktadır (Sevin, 2001: 9).

İlk çağda Sivas ismine kaynaklık eden tarihi gelişmeler hakkında çeşitli görüşler mevcuttur. Mustafa Demir bu görüşleri şu şekilde sıralamaktadır.*Birinci görüşe göre;* Sivas, bu bölgede M.Ö. 2000 yıllarında yerleşen Sibasip veya Sebasiyet adlı Anadolu kavmine bağlı olarak bu ismi almıştır. Daha sonraki dönemler de Rumlar şehre Sebasteia adını koymuşlardır.*İkinci görüşe göre* Sivas ismi “Sis” adından gelmektedir. Sebasteia, küçük Ermenistan'ın baş şehri Sis'in eski ismi ile birlikte kullanılmaktadır. Buna göre I.Leon'un kurduğu modern Sis şehri, Grekçe ismini korumuş ve Roma devrinde Massis, Messis veya Massissa diye adlandırılmıştır. Messis adı, Mopsuestia'nın kısaltılması ile oluşmuş ve Bizans devrinde Sebastas halini almıştır.

Üçüncü görüşe göre Sivas, ismini komana şehrindeki Kibele adlı bir mabetten alır. İlk defa konulan Kebiresadı, Pontus kralı Mithridates'i yenen Roma komutanı Pompei tarafından Diyaspolis'e çevrilmiştir.*Dördüncü görüşe göre* ise Pontus kralı Polemon'un karısı Pitodoris, kocasının ölümünden sonra Roma imparatorluğu himayesine girip Sivas'a Roma kralı Ogust'un ismine atıfla Agust'un şehri anlamında “Augusta” kelimesinin sıfatı olarak Sebasteia adını koymuştur.

Sivas'a Romalılar devrinde Sebastia dendiği görülüyor. Sivas için Roma komutanı Pompei tarafından da bu isim kullanılmış ve büyüklüğüne bağlı olarak Sebasteia Megalopolis denmiştir. Sivas şehri için Bizans devrinde bazı kaynaklarda Sivastia dendiği gibi bazı kaynaklarda Sebasteia, geç Bizans devrinde ise Sebastos denmektedir. Nitekim Marko Polo, Selçuklular devrinde geldiği için Sivas için Sebastos ismini kullanmıştır. Bu

ismin Selçuklular tarafından Sevaste ya da Sivaste şeklinde dönüştürülmüş olduğu görülmektedir. (Demir, 2005: 3-4).

Yolların kesiştiği Sivas, tarihin her döneminde "uç"ta olma özelliğini korumuştur. Bu yüzden Hititler ile Medlerin, Medler ile Perslerin (İran), Romalılar ile Ermenilerin, Bizanslılar ile Türklerin, Danişmentliler ile Selçukluların, Osmanlılar ile İlhanlıların ve Memlukluların, Beylikler ile Moğolların münasebetleri bu topraklar üzerinde olmuştur (Atatürk Sivas'ta, Atatürk'ün Doğumununun 100. Yılı, 1982: 4).

Konum olarak Anadolu yarımadasının ortasında yer alır. 35 – 50ve 38 – 14 doğu Boylamları ile 38 – 32 ve 40 – 16 kuzey Enlemleri içerisinde kalan Sivas ilinin büyük bölümü, Yukarı Kızılırmak Havzası içerisinde yer alır. (Engin 2008: 199).

Anadolu ile Asya'yı birbirine bağlayan yol güzergâhı üzerinde bulunan Sivas, İç Anadolu Bölgesi'nin doğu kısmında yer alır. Yaklaşık 28.488 kilometrekare alana sahip olan il, Konya'dan sonra Türkiye'nin ikinci büyük şehridir (Darkot, 1967: 569).Sivas şehri Anadolu'nun bir numaralı kilit şehridir. Zira Sivas çeşitli yolların kesişim noktasında bulunur. Önemli geçiş noktalarının kesişim noktası olması sebebiyle Anadolu`da bu mühim özelliğine uzun süre devam ettirmiştir.¹

İç Anadolu'nun yüksek platoları üzerinde başlayan ve doğuya doğru yükselen il alanı, kuzey, doğu ve güney-doğuda dağlık ve sarp bir kesimle son bulur. Ortalama

¹Şöyle ki; Biri Sivas'tan Erzincan, Erzurum ve Bayezid (Doğubayazıt) yoludur. İkincisi; Sivas, Harput(Elazığ),Bitlis ve Van yoludur. Üçüncüsü; Sivas,Harput, Diyarbakır, Musul ve Bağdat yoludur. Dördüncüsü; Sivas, Malatyave Halep yoludur. Beşincisi; Malatya,İskenderun yoludur.Altıncısı;Sivas,Kayseri ve İzmit yoludur. Bkz. (Şahin 2007: 11). Şehir, doğuda Erzincan, batıda Yozgat, kuzeyde Giresun, Ordu, Tokat, güneyde Malatya, Maraş ve Kayseri illeri ile çevrilmiştir. 1990 sayımına göre 767.481 nüfusa sahip olduğu anlaşılan ilin denizden yüksekliği 1275 metredir. Yüzey şekilleri bakımından yüksek platoları, dağları ve derin vadileri olan şehrin toprakları organik kalker, kil, marn, gre, kum, kaya tuzu, jips, linyit gibi çeşitli türleri ihtiva etmektedir.Bkz. (Ünalın, 1997: 19).

yükseklik 1000 metrenin üzerindedir. İl alanının % 47,6'sı dağlarla, % 6,2'si ovalarla kaplıdır.

Sivas şehir merkezi, Kızılırmak Vadisi'nin kuzey kenarında deniz seviyesinden 1275 metre yükseklikte kurulmuştur. Şehir iki sıra halinde dağlar tarafından kuşatılmıştır. Birinci sıra Anti-Toros ismi ile Adana'dan Sivas'a doğru Kuzeydoğu istikametinde uzanmakta ve şehrin Güneydoğusu'ndan geçerek Erzurum dağları ile birleşmektedir. Bu sıra içerisinde Soğan, Binboğa, Ungurlu, Keçi, Hınzır, Tecer, Yılanlı, Karabel dağları yer almaktadır. İkinci sırayı ise Erzurum dağlarından başlayarak Sivas'ın kuzeyinden batıya doğru yayılan Pont dağları oluşturmaktadır. Ayrıca başlıcaları Akdağ, Deveci Dağı, Çamlıbel Dağı, Akyıldız Dağı ve Köseadağı olmak üzere Kızılırmak ve Yeşilirmak havzalarını birbirinden ayıran dağlarbulunmaktadır.

Sivas, Kızılırmak'a dökülen iki akarsuyun vadisi arasında kurulmuştur. Bunlar doğudan gelen Mısmıl Suyu ve batıdan gelen Tavra Çayı'dır. Tavra Çayı, Kale Irmağı ve Murdar Irmak olmak üzere ikiye ayrılmakta ve şehrin güneyinde Kızılırmak ile birleşmektedir.

Kızılırmak'ın suyu tuzludur; bu sebeple antik çağda Halys (Tuzlu Irmak) adıyla anılmıştır. Ancak bu tuzluluk ırmak suyunun tarımda kullanılmasına engel teşkil etmez. Şehri çevreleyen akarsular, Sivas'ın yerleşim alanındaki doğal sınırlarını oluşturmakta ve Sivas surlarının sıralandığı yerleri göstermektedir. Mısmıl Irmak şehrin doğu ve kuzeydoğu sınırını oluşturmaktadır. Şehrin konumu, hem Kızılırmak sularının taşmasıyla oluşacak su baskınlarından korunmaya, hem de bir iç kale yapılmasına elverişli bir mevkidir.

Sivas'ta Orta Kuşak Karasal İkliminin bütün özellikleri görülmektedir. Bu iklim tipinde yazları sıcaklık değerleri normal seviyede seyretmekte, kışlar ise çok soğuk

geçmektedir. İlin kuzeyinde Karadeniz, doğusunda ise Doğu Anadolu yüksek bölge iklimlerinin etkileri görülmektedir. Sivas'a düşen ortalama yıllık yağış miktarı bozkır bitkilerinin yetişmesine imkân vermekte, bu da küçükbaş hayvancılığın yapılabilmesini sağlamaktadır (Serpil, 2007: 12-13).

1.2. Sivas`ın Türk Hâkimiyetine Giriş Süreci

Batıdan Türk ve Balkan kavimlerinin, doğudan İslam ordularının sıkıştırmaları altında Bizanslılar çok tehlikeli zamanlar atlattmışlardır. İlk önce Emeviler'in sonra da Abbasiler' in akınlarına uğramışlar, bilhassa Harun Reşid ve Mu'tasım'ın orduları Bizans (İstanbul) kapılarına kadar dayanmışlardır. IX. asırda Mu'tasım'ın orduları Bizans'ın büyük bir şehri olan Ankara'yı ele geçirdikten sonra Sivas'ı muhasara ve yağma etmişlerdir (Yasak-Kaleli, 1998:10).

Sivas'ın Türklerle ilk karşılaşmasının 1059 yılında, Büyük Selçuklu Sultanı Tuğrul Bey zamanında yapılan akınlar sırasında olduğu görülür. Van Gölü'nün kuzeyinden Anadolu topraklarına giren Selçuklu ordusu, Urfa'yı kuşatmış ancak bu kuşatmada başarılı olamayınca Ermeni prensleri Adom ve Abusehl yönetimindeki Sivas'a saldırmıştır. Prenslerin Develi'ye kaçması üzerine herhangi bir direnişle karşılaşmadan kenti ele geçiren Selçuklu kuvvetleri, burada 8 gün kalarak pek çok ganimet ve tutsakla Erran ve Azerbaycan'daki kışlaklarına dönmüşlerdir. Türklerin 1059 Sivas harekâtı, çok kısa süreliğine de olsa şehri ele geçirme harekâtı olarak değerlendirilse bile, bu harekâtın bir iskân ya da şehri sürekli bir hâkimiyet altına alma girişimi olmadığı açıktır. 1068 civarında Sivas hâlâ Bizans hâkimiyetindedir. Zira Bizans'ın doğu orduları başkomutanlığına atanan

NikephorosBotaniates, Selçuklu akınlarını durdurabilmek için Sivas, Malatya, Divriği kalelerini tamir ettirerek kuvvetlendirmiştir (Serpil, 2007: 18-19). Sultan Alparslan Mart 1068`de Kayseri üzerinden Sivas'a oradan da Divriği yönüne hareket etmiştir. Daha sonra da Sivas ve çevresinin alınması için komutanlarından Danişmend'i görevlendirmiştir. 1084 yılına kadar Kayseri, Sivas, Tokat, Amasya, Turhal, Çorum, Osmancık, Çankırı ve Kastamonu alınmıştır.

Alparslan'ın ölümünden sonra emirler kendi bölgelerine sahip çıkıp kendi adlarını taşıyan devletçikler kurdular. Bu dönemde Sivas'a hakim olan Emir Danişmend, Sivas'ın "Danişmend ili" olarak isimlendirilmesine de vesile oldu ve burayı kendisine başkent yaptı (Yinanç, 1963: 468-479). Danişmend Gazi Anadolu'da Rumlarla savaşmaya başlamış ve daha sonra kendisine Çavuldur Çala, Hasan bin Megiyya, Eyyüb bin Yunus, Süleyman binNu'man, Kara Doğan, Kara Tepin gibi beylerin katılmasıyla harabe haldeki Sivas şehrini ele geçirmiş, kaleyi de tamir edipbir kaza merkezi olarak kullanmıştır (Özaydın, 1993:467-469). Danişmend GaziSivas'ı aldıktan sonra Kapadokya bölgesine yönelmiş,Kayseri'yi ele geçirip Sivas'ı başkent yaparak Danişmend Beyliği'ni kurmuştur.Danişmend Gazi öldükten sonra oğlu Melik Gazi hükümdar olmuş,Melik Gazi'den sonra yerine Muhammed geçmiştir.Muhammed babası Melik Gazi gibi Bizanslılarla pek çok savaş yapmıştır. Muhammed Gazi'nin ölümünden sonra oğlu Zünnun ile amcası Yağıbasan arasında taht kavgası çıkmış ve sonunda Danişmendliler, Sivas ve Malatya kolu olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Sivas kolunun başına Yağıbasangeçmiştir. Bu dönem Bizans ve Anadolu Selçukluları ile yapılan savaşlarla doludur. Yağıbasan'ın ölümünden sonra beylik tam bir kargaşa dönemi yaşamıştır. Danişmendliler`in Sivas kolu 1175'te dağılmıştır (Grolier International Americana Encyclopedia, c.12: 110).

Danişmendlilerin hamisi olan Şam hükümdarı Nureddin Mahmud Zengi'nin ölümü üzerine II. Kılıç Arslan, Danişmendlilerin topraklarını ele geçirerek Anadolu'da Türkbirliğini kurmak istemiştir. 1175 yılında Sivas'a giren II. Kılıç Arslan, buradaki Danişmendli hâkimiyetine son vermiştir (Turan, 2002: 217). Bu tarihten itibaren şehzadeler arasında devletin tamamına sahip olma mücadelesi başlamıştır. Kudbeddin Melikşah'ın, babasının esir olmasıyla başlayan bu mücadele, kardeşi Rükneddin Süleymanşah'ın diğer kardeşlerini de alt edip Sivas ve Konya'yı ele geçirmesiyle son buldu (Turan, 2002: 219-220). Böylece Rükneddin Süleyman Şah, Türkiye Selçukluları'nı tekrar bir çatı altında toplamayı başardı.

XIII. Yüzyıl'da Anadolu'ya Moğol akınları başlamıştır. II. Gıyaseddin Keyhüsrev döneminde bu saldırıların yoğunlaşması üzerine Sivas halkı ve askerleri silahlanarak bu saldırılara karşı koymaya çalışmışlar ancak Moğolların baskısından kurtulamamışlardır. Moğollar, kalenin dışında kalan mahalleleri yağmalamışlar ve burayı tahrip edip ganimet götürmüşlerdir. Bu saldırılar sırasında Emir Kemaleddin yağmacı Moğolları Erzurum'a kadar takip etmişse de onlara yetişememiştir. Ancak Moğol ordusu Sivas'ı yağmalamak için tekrar Sivas'a gelmiştir. Sivas kadısı, Moğol kumandanı Baycu Noyan'a saldırılardan vazgeçmesi için başvurmuşsa da Moğol askerleri kadıyı dinlemeyerek Sivas'ı tekrar yağma etmişlerdir (Turgal, 1935: 49). Moğollar tarafından Sivas'ın kati istilası ise 1243 yılında olmuştur. Bu arada II. Gıyaseddin Keyhusrev Moğol akınlarını durdurmak üzere Sivas'ın 80 km kuzey doğusunda bulunan Köse dağ mevkiinde Moğol ordusu ile karşılaşmış ve yapılan savaşta ağır bir yenilgiye uğramıştır. Savaş neticesinde Moğollar Sivas'ı ikinci kez yağmalamışlar ve şehir Moğollar'a vergi ödemek zorunda kalmıştır (Aksarayı Kerimeddin Mahmud, 1943: 130). Moğollar'a ödenecek olan

verginin miktarının ise *1.200.000 dirhem (200.000 dinar = 20 tümen)* olduğu söylenmektedir. Böylece Anadolu tamamı ile Moğolların hâkimiyeti altına girmiş ve şehirler Moğollarca atanan valiler tarafından yönetilmişlerdir. Sivas'a ise Moğol Valisi Çoban Nureddin'in oğlu Demirtaş vali olarak atanmıştır. Demirtaş bir müddet sonra Selçuklular'a karşı gelerek bağımsızlığını ilân etmiş ve kendi saltanatını kurmuştur (Uzunçarşılı 1998: 155). Moğollar, Demirtaş'ın kendi başına ilân ettiği hükümdarlığını kabul etmeyerek üzerine bir ordu göndermiş, yapılan savaşta Demirtaş yenilmiş ve Moğollarca Tebriz'e götürülmüştür. Burada Moğol Hakanı Ebu Sait tarafından affedilen Demirtaş, Sivas'a tekrar vali olarak gönderilmiştir. Ancak Moğollar arasında baş gösteren huzursuzluktan etkilenen Demirtaş, yerini kayınbiraderi Eretna'ya bırakarak Mısır'a sığınmıştır. Demirtaş, M önceleri bol bol verdiği armağanlar sayesinde rahat etmiş ise de Anadolu'daki düşmanların kötölemesi ve Moğolların da sıkıştırmasıyla 1327 yılında Memlûklüler tarafından öldürülmüştür (Uzunçarşılı, 1998: 155-156).

Eniştesi Demirtaş'tan yönetimi devralan Alaaddin Eretna Bey önceleri Ebu Said'e bağlı iken onun 1335'te ölümünü müteakip İlhanlı Devleti'nde taht kavgalarının başlamasından faydalanarak kendi egemenliğini ilân etmiş ve Sivas, Kayseri, Amasya, Tokat, Çorum, Niğde, Aksaray ve Erzincan'ı yönetimi altına almıştır. Alaaddin Eretna'nın bağımsızlığını ilân etmesi, bu sırada Anadolu valisi olan Büyük Şeyh Hasan ile Emir Çoban'ın torunu Hasan Küçük arasında kavgalara sebep olmuştur. İki rakip Aladağ'da karşılaşmışlar ve Hasan Küçük, Şeyh Hasan'a galip gelmiştir. Bu durumu tehlikeli gören Alaaddin Eretna, Memlûk koruyuculuğuna sığınmıştır. Anadolu'da güçlenen Hasan Küçük, Eretna Bey'e haber göndererek kendisine tabi olmasını istemiş ancak bunu kabul etmeyen Eretna Bey ile Hasan Küçük'ün arası açılmıştır. Batıdan Karamanoğlu, doğudan da Küçük

Şeyh Hasan Eretna'ya saldırmışlar ve bu saldırılar sırasında Eretna önceleri yenilmiş ise de daha sora kendini toparlayarak yeni bir hamle ile düşmanlarına üstünlük sağlamıştır (Uzunçarşılı 1998: 156-157). Hiç şüphe yok ki bu başarı Eretna'nın siyasi otoritesini daha da güçlendirmiştir. Ancak onun için asıl büyük zafer baş düşmanı olan Çobanlı Şeyh Hasan'ın Aralık 1343'te karısı tarafından öldürülmesi olmuştur. Zira Eretna Bey biliyordu ki Çobanlı Şeyh Hasan gibi sert ve haşin yaratılışlı biri, Karanbük (Gerenbük) yenilgisinin intikamını mutlaka almak isteyecek, böyle bir hareket ise Eretna'nın sonunun gelmesi olacaktı. Diğer taraftan Eretna'nın askeri gücünü artıran yeni bir takım olayların meydana geldiği anlaşılmaktadır. Zira Eretna'ya Karanbük Savaşı'nda yenilen Süleyman Han ve yanındakiler, Çobanlı Melik Eşrefe karşı birleşmişler ancak Aladağ mevkiinde meydana gelen savaşta Melik Eşref galip gelmiş ve Süleyman Han'ın dışındaki diğer Emirler Eretna'ya iltica etmişlerdir. Daha sonraları ise Eretna Bey sınırlarını Erzurum'a kadar genişletmiştir. Eretna Bey hükümdarlığı boyunca Konya ve Ankara'dan Erzurum'a kadar uzanan ülkesini adil bir şekilde yönetmiştir. Hayatı mücadelelerle geçen Eretna Bey altmış yaşlarında iken 1352 yılında Kayseri'de ölmüştür (Uzunçarşılı, 1998: 157).

Eretna Beyliği hâkimiyetini bazen Sivas'da bazen de Kayseri'de olmak üzere 1380 yılına kadar devam ettirmiştir. Ne var ki beylik ehil olmayan kimselerin eline geçmiş ve bunu fırsat bilen Kayseri Kadısı Burhaneddin Ahmed, 1381 yılında bu beyliğe son vererek kendi adı ile anılan yeni bir beylik kurmuştur (Eldem 1982: 136). Eretna Beyliği'nin son hükümdarı olan Ali Bey'in zevkine düşkün zayıf bir insan olması Kadı Burhaneddin'in işini kolaylaştırmıştır. Kısa zamanda Ali Bey'in takdirini kazanan Kadı Burhaneddin vezirliğe yükseltilmiş ve vezirliği zamanında kendisine muhalif olması muhtemel bazı kişileri türlü

bahanelerle birer birer ortadan kaldırmıştır. Eretna Beyi Ali Bey'in Amasya seferinde ölmesi (1380) üzerine Kadı Burhaneddin, Ali Bey'in yerine geçen oğlu II. Mehmed'e, şehrin ileri gelenlerinin kararı ile naip olmuştur. II. Mehmed'i saf dışı bırakan Kadı Burhaneddin, Sivas'ta bağımsızlığını ilan ettikten sonra komşu devletlere elçiler göndererek kendi adına hutbe okutup para bastırmıştır (Hoca Saadettin Efendi, 1992: 204). Ancak bu dönemde Kadı Burhaneddin'in etrafındaki beyliklerin fazla dostane niyetler içerisinde olmadıkları görülmektedir. Nitekim bu sırada Sivas'ın komşusu olan Malatya, H.762 (M.1360) yılında Memlûklülerin eline geçmiş ve Malatya emirliğine Mintaş getirilmişti. Mintaş, Mısır'da çıkan kargaşalardan dolayı yerini tehlikeli görünce Kadı Burhaneddin ile anlaşma ihtiyacını duymuştur. Bu arada Erzincan üzerine bir sefer düzenleyen Kadı Burhaneddin de bu seferinden vazgeçerek Malatya'ya yönelip, Mintaş'ı da alarak Sivas'a gelmiş fakat Malatya'yı ele geçirememiştir. Bu olaya içerleyen Halep Emiri Amasya, Kayseri, Erzincan emirlerinin de destek vermeleri ile ve Mısır Emiri'nden de izin alarak Sivas üzerine yürümüştür (1388). Kadı Burhaneddin de Mintaş'ın komutasında bir kuvvetle bunlara karşı koymuştur. Kuşatmanın çok şiddetli olması ve hatta bir ara Mısırlılar'ın şehre girmesine karşın Kadı Burhaneddin'in üstün zeka ve harp hileleri neticesinde Halep Emiri geri çekilmek zorundan kalmıştır. Bu çekilmede Moğol ordularının Sivas'a doğru yaklaşmalarının da etkisi olmuştur (Uzunçarşılı, 1998: 163).

Diğer taraftan Kadı Burhaneddin ile Halep Emiri arasındaki bu durumdan faydalanan Amasya Emiri, Kadı Burhaneddin'e ait bazı kaleleri ele geçirmiştir. Moğollar Kadı Burhaneddin'den Osmanlı Sultanı Murad Han'ın Kosova'da savaşta bulunduğunu fırsat bilip Osmanlı Beyliğine ait şehirleri ele geçirmesini ve yağmalamasını istemişler ancak Kadı Burhaneddin Moğollara: *“Küffar ile uğraşan bir hükümdarın memleketine*

tecavüzü doğru görmem” demek sureti ile asaletini göstermiştir. Kadı Burhaneddin bahar gelince Erzincan üzerine yürüdüğünde, Erzincan Emiri Mutahhareten, naiplerini göndererek dost olduğunu ve bağlılık dileklerini bildirmiş ve böylece Erzincan toprakları Sivas’a katılmıştır.

Kadı Burhaneddin’in Osmanlılarla ilişkileri ilk defa I. Murad zamanında başlamış ve I. Bayezid devrinde de devam etmiştir. Kadı Burhaneddin Osmanlılar'a karşı dostane duygu ve davranışta bulunmuş, her şeye rağmen Osmanlıları tahrik etmekten kaçınmıştır. Bu dönemde zaten iç politikaları çekişmelere sahne olduğundan ikinci bir düşman istememiş ve Osmanlılarla barış içinde yaşamak için elinden gelen çabayı sarf etmiştir (Göde, 1994: 137-140).

Osmanlıların Anadolu'daki siyasetinin ne olduğu pek belli olmamakla beraber, Sivas yöresindeki gelişmeler de dikkatle izleniyordu. Zira Kadı Burhaneddin'in 1389'dan sonra batıya açılarak yeni yerler alması Osmanlı nüfuzunu tehdit etmeye başlamıştı. Nitekim Kadı Burhaneddin Kırşehir'i aldıktan sonra, 1393-1394 yılları arasında Amasya-Tokat-Canik bölgelerini almak istemiş, ayrıca Emir Ahmed meselesini de halletmeyi düşünmüştür. Bu durum Kadı Burhaneddin ile I. Bayezid'i karşı karşıya getirmiştir. Kadı Burhaneddin, Amasya'yı ele geçirmek ve Osmanlıların daha fazla ilerlemesini önlemek amacıyla bazı tedbirlere başvurmuştur (Aşık Paşaoğlu Tarihi, 1992: 65). Ancak bu sırada Timur'un Erzurum'a geldiğini duyunca bundan vazgeçip tekrar Sivas'a dönerek Timur'a karşı hazırlık amacıyla kaleyi ve surlarını tamire başlamış, kalenin etrafına hendek kazdırdıktan sonra komşu beyliklerden de yardım istemiştir. Daha sonra Timur, gönderdiği elçi vasıtası ile Kadı Burhaneddin'den Sivas'ı kendisine teslim etmesini istemiş ancak bu istek Kadı Burhaneddin tarafından kabul edilmemiştir. Zira Kadı Burhaneddin, Timur'dan

daha zeki ve kurnaz olduğu için Timur'u alt edebileceğine inanmış ve cesaretinden hiç bir şey kaybetmemiştir. Bunları öğrenen Timur ise Sivas'a yapacağı seferden vazgeçerek Gürcistan'a doğru yönelmiştir. Böylece Anadolu'da Timur'a karşı koyan ilk hükümdar Kadı Burhaneddin olmuştur (Uzunçarşılı, 1998: 165).

Bundan sonra Kadı Burhaneddin Erzincan üzerine yürümüştür. İlk savaşta yenilmesine rağmen kışı hazırlıklarla geçirip tekrar Erzincan üzerine bir sefer daha düzenlemiş ve bu defa Erzincan Emiri Mutahharetin'i yenmiştir. Bu sırada Kadı Burhaneddin'in yakını Kayseri Valisi olan Şeyh Müeyyid ayaklanmış, Kadı Burhaneddin de ordusunda bulunan Akkoyunlu Kara Yölük Osman Bey'in yardımıyla Şeyh Müeyyid'i ele geçirerek öldürmüştür. Ancak Şeyh Müeyyid'in öldürülmesine karşı çıkan Kara Yölük Osman Bey, isteksiz olarak şeyhi öldürdükten sonra altı yüz atlısını alarak Divriği tarafına çekilmiştir. Kadı Burhaneddin de bu harekete kızarak Osman Bey'in peşine düşmüş ve Sivas-Divriği arasında Karabel denilen yerde karşı karşıya gelmişlerdir. Kadı Burhaneddin hırsla kapılarak öne atılmış ve Kara Yölük Osman Bey'in ani bir darbesiyle yaralanmıştır. Osman Bey önce öldürmek istememiş fakat Tokat Emiri Şeyh Necip'in tahrikleriyle ve kıskırtmasıyla Kadı Burhaneddin'i 1398 yılında öldürmüştür (Müneccimbaşı Ahmed Dede, C. 1: 136).

Kadı Burhaneddin'in ani ölümü Sivas halkını çok üzmüş ve bu üzüntülerini gidermek için oğlu Alaaddin Ali'yi tahta geçirmişlerdir. Ne var ki Kadı'nın ölümünü duyan Timur, Bağdat'tan kuzeye yönelerek Anadolu'ya gelmeye karar vermiştir. Bu arada tehlikeyi sezen Sivas halkının Timur'dan kurtulmak ve kendilerini emniyet altına almak için önlerinde üç seçenek olduğu görülmektedir. Bu seçenekler Mısır'a, Karamanoğlu Beyliğine ya da Osmanlılara bağlanmaktı. Ancak Sivas halkı Osmanlıları kendilerine daha yakın

bulmuşlar ve o sırada Amasya'da bulunan Yıldırım Bayezid'e müracaat ederek kenti teslim etmeyi kararlaştırmışlar ve Yıldırım Bayezid'e şehrin anahtarını teslim etmişlerdir (Uzunçarşılı, 1998: 167).

Sivas'ın Türk Hâkimiyetine Giriş Sürecinde İktisadi Hayat

Sivas'ın kurulduğu bölgenin bir kavşak yeri olması, şehri tarihin ilk çağlarından beri önemli bir ticaret merkezi haline getirmiştir. Roma döneminde ticaret merkezi statüsünü kaybetmiş olsa bile askeri merkez durumuna gelmiştir (Tabakoğlu, 1986: 63). Bu dönemde Sivas şehri az da olsa gelişmiş bir şehir görünümündeydi. Roma'nın ikiye ayrılmasından sonra Bizans idaresine geçen şehir, bu dönemdeki gelişmeden payını alıp Justinianus tarafından yeniden inşa edilmiştir. Ticari canlılığını Bizans döneminde devam ettiren şehir, Arap ve Türk akınlarının Anadolu'ya yönelmelerinden sonra savaş alanı içerisinde kalmasıyla ihtişamını kaybetmeye başlamıştır (Darkot, C. X: 570 -572; Tabakoğlu, 1986: 63; Chaen: 190-192). Sivas'ın tarihi açısından gerileme dönemi olarak kabul edebileceğimiz bu dönem, Selçuklular Anadolu'ya kesin hakim oluncaya kadar devam etmiştir. Selçuklu hükümdarları, henüz Anadolu'ya yerleşmemiş göçebeler yanında istihsal yapan Hıristiyanları da korumayı, iktisadi siyasetleri için de tabii saymışlardır. Selçukluların bu davranışları yalnız kendi halkı içinde yaşayan Hıristiyanlara yönelik değildi. Bizans'ın zulmü altında kalan Bizanslı köylü Hıristiyanları bile koruma altına almışlardı (Turan, C. I-II: 1994: 145; Köprülü, 1986: 110). Böylece Sivas'ın da dahil olduğu bölgede Müslim – gayrimüslim dayanışmasını tesis ederek şehri bugüne kadar ulaşamayacağı bir canlılığa kavuşturmuşlar ve Anadolu'nun önemli ticaret merkezlerinden biri haline getirmişlerdir (Turan, 122; Tabakoğlu, 1986: 121; Köprülü, 112, 113; Cahen, 192, 193).

Selçuklular Anadolu birliğini sağladıktan sonra eski devlet geleneği ile İslam kültürünü birleştirerek yepyeni bir çizgiye ulaşmışlardır. Anadolu'ya hâkim olduktan sonra Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan bir köprü vazifesi görmüşlerdir. Bu fonksiyonlarının gereği olarak ilk çağlardan beri var olan ve askeri ve ticari öneme sahip bulunan ticaret yollarını bünyelerinde muhafaza etmişlerdir. Ülkeler arasındaki ticareti sağlayan bu yolların güvenliğini sağlayarak zengin ticaret kervanlarını güvence altına alacak emniyeti sağlamayı başaran Selçuklular, Asya ve Avrupa arasındaki ticareti yeniden canlandırmışlardır. Ayrıca yol ve köprüler inşa edip yolun güvenliğini sağlayarak barınılacak kervansaraylar yapmaya başlamışlar, Avrupa'dan ve Asya'dan gelen kervanlara güvence olarak yolda uğrayacakları her türlü zararlarının devlet maliyesinden karşılayacağına dair garanti vermişlerdir. Bu sosyal ve siyasi reformlar, Sivas'ın tekrar eski ticari canlılığına kavuşmasını sağlamıştır. Kaynaklarda geçtiği üzere Sivas, XIII. asırda birçok kavimden tüccarın yerleşerek dünyanın her tarafına kervanlar hazırladıkları bir merkez haline gelmiştir. Hatta Cenevizliler bölgede bir konsolosluk kurmuşlar, Yahudiler ise şehre yerleşerek bir mahalle oluşturmuşlardır (Turan, C. I-I: 141; Köprülü, 113-115). Bunların yanı sıra Sahip Ata Vakfiyesinden öğrendiğimize göre, Türk Bulgarları da şehirde yerleşmişler ve adlarına bir medrese bile inşa etmişlerdir.

Sultan Melik Şah Sivas'ın her tarafında geniş imar faaliyetlerine girişmiş, sulama tesisleri ve arklar yaptırarak şehrin ziraat ve sanayi alanlarında büyük ilerleme kaydetmesine vesile olmuştur. Böylece şehirde büyük bir sermayedar sınıfı teşekkül etmiş, ticarete kaydedilen yeni usuller sayesinde bölgeler ve şehirlerarasında sermaye değişimleri kolaylaştırılmıştır. Bu yüksek ticaret sayesinde Türkistan, Bulgar- Hazar, İsfahan, Rey,

Bağdat ve Sivas Arasında 100.000 dinar (altın) miktarına varan sermayeler ve havale senetleri nakledilmiştir (Turan, C. I-II: 195).

Sivas şehri, transit bir ticaret merkezi olarak yeniden önem kazanırken, diğer yandan da uluslararası üne sahip olan halıcılığı ile Avrupa piyasalarına girmeyi başarmıştır. Sivas'ın siyasi istikrara kavuşması sonucu yeniden mühim bir ticaret merkezi haline gelmesi, şehri cazibe merkezi haline getirmiş ve demografik yapısında değişmelere sebep olmuştur. Bu dönemde şehrin nüfusu 120.000 gibi bir rakama ulaşmıştır. Nüfus arttıkça sanayi, ticari ve iktisadî faaliyetler de hızlanmış, bu faaliyetlerin bu kadar ilerlemesi şehirdeki sosyal faaliyetleri artırmıştır. Hatta uzun kış aylarında kuşları beslemek için vakıf bile kurulmuştur.

Sivas gibi büyük bir şehirde çeşitli meslek gruplarından birçok çalışanlar bulunmaktadır. Vakfiyelerin bize verdiği bilgiye göre Sivas'ta bakkallar, kasaplar, aşçılar, demirciler, iplikçiler, terziler, attarlar, bezzazlar, üsküfçüler, çarpıcılar, bıçakçılar adını alan meslek erbapları vardır. Ayrıca buğday pazarı, koyun pazarı, saman pazarı gibi pazarlar da bulunmaktadır (Turan, 121). Bunlarla beraber sahtiyan hanı (dericiler hanı), pamuk hanı, şekerciler hanı, bezzazlar hanı, Sahip Ata'nın büyük hanı ve bir kaç tane daha büyük han bulunmaktaydı. Birçok tarihçinin ve seyyahın bildirdiğine göre Sivas-Kayseri arasında yolcular için 24 han mevcuttu.

Sivas, Selçuklular zamanındaki o muhteşem görünümünü Osmanlılar döneminde devam ettirememiş, 1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra sosyal, iktisadi ve siyasi yönden gerilemeye başlamıştır. Köseadağ Savaşı'ndan sonra Anadolu'da meydana gelen Beylikler dönemi iç çekişmelerle geçtiğinden önemli bir iktisadi ve ticari hayat olmamıştır. Sadece Sivas Beyi Kadı Burhaneddin'in ve Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın ticari güvenliği

sürdürme yönündeki gayretleri önemli faaliyetler olarak göze çarpar (Tabakoğlu, 1986: 102).

Sivas`ın Türk Hâkimiyetine Giriş Sürecinde Kültür Hayatı

I. İzzeddin Keykavus 1217`de tarafından Daruşşifa ve Medreseler bu dönemde yapılmıştır. I. İzzeddin Keykavus Daruşşifası kentin merkezinde hükümet konağı civarında, eski Tokat caddesi, şimdiki medreseler sokağındadır. Kale parkın içinde, batısında (tam karşısında) Çifte Minareli Medrese, kuzeyinde Buriciye Medresesi (1271) ve bir hamam kalıntısı (VI. yüzyıla ait) vardır. Daruşşifa; I. İzzeddin Keykavus'un on yıllık saltanatı döneminde yapılmış ölmez bir eserdir. Bu esere, Sivas'ta 70, Ereğli'de 30 dükkân ve bir kaç çiftlik vakfedilmiştir. Böylece hastalardan tedavi ücreti alınmıyor, bu giderler vakıf gelirlerinden karşılanıyordu (Yasak- Kaleli, 1998: 68-71).

Sivas şehrinde XIII. yüzyılın ilk yarısında bulunan medreseler; Medrese-i Selçukiye, Medrese-i Kemaliye, Medrese-i Bulgari, Terken Hatun, Subaşı, Necmeddin Tusi, GiyaseddinKeyhüsrev, Necmeddin Muhammed el-Hatibi, Hokkabaz, Emineddin Ali'nin medreseleridir (Yurt Ansiklopedisi, C. IX: 6921-6922). Bu medreselerden Fahreddin Ali'nin yaptırdığı Gök Medresenin Sivas'ın kültür tarihinde önemli bir yeri vardır. Gök Medrese, Kale ardı mahallesinde Kale parkın (Toprak Tepenin) doğusundadır. Bu medresenin Doğu veGüney kısımları boş arazi olup Kuzeyinden ana cadde önünden tali bir yol geçmektedir. Bu gün ise yeniden restore edilen Gök Medrese, eski görkemini hala muhafaza etmektedir (Bilget, 1989: 3 vd).

Sahip Ata Medresesi, Sahabiyye-i Fahriyye diye isimlerle anılmıştır. Gök Medresenin banisi Sahip Ata Fahreddin Ali`dir. Selçuklu vezirlerinden olan Sahip Ata (1249-1279) döneminde eşsiz eserler yapılmış, bunlardan en görkemlisi de Gök

medresedir. Sahip Ata okuma-yazma bilmediğinden, bu ukdesini yaptırmış olduğu medrese ve ilim adalarına yardımlarıyla gidermiştir.

Gök Medrese'nin mimarı Kaluyanü'l Konevi'dir. Konevi, Gök medreseyi yaptığında 78 yaşında, ustalık döneminde dir. Mevlana'nın müritlerinden olduğu söylenir. Medresenin yanında bir mescid, bir kütüphane ve alimlerin, öğrencilerin, Müslüman yoksulların ve Alevilerin kalacağı, hizmet edileceği "Daruz Ziyafe" vardır (Bayram-Karabacak, 1981: 53). Medresede yaklaşık 20 öğrenci, bir müderris, iki mu'ed (yardımcı) bulunuyordu. Sivas Şehri'nin ekonomide en üst seviyede olması, birçok zaviyenin, hankah ve imarethanelerin yapılmasını sağlamıştır. Ayrıca burada Dar'ür'raha da bulunmaktadır. Buranın vakfiyesinde bir şeyhi, iki hafızı, aşçısı ve faraşı olan, zaviye Müslüman yoksulların ve hastaların barınma yeri idi.

Sivas'da Osmanlı öncesi Anadolu-Türk mimarisinin en güzel örnekleri bulunmaktadır. Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde yerli kültürle Türk kültürünün sanat alanındaki etkileşimleri bu bölgede daha da belirgin bir hale gelmiştir. Bunun en belirgin yapılarından biri 1228-1229 yılında yapılan Divriği Ulu Cami ve Daruşşifası'dır. Bu eşsiz eserin Taç kapılarında, tonoz örtülerinde, mihrabında, sütunbaşlıklarında, minberinde görülen zengin süsleme, XIII. yüzyıldaki Anadolu kültürünün ne kadar karışık etkiler altında bulunduğunu yansıtmaktadır. Divriği Daruşşifası 1235 yılında tamamlanmıştır (Yasak-Kaleli, 1998: 80).

Osmanlı Devleti Döneminde Sivas

Anadolu Selçuklu Devleti zamanında en parlak dönemini yaşayan Sivas, Timur istilasından sonra bir daha eski günlerine dönememiş ve Selçuklu devrindeki kültürel düzeyini, nüfusunu, iktisadi canlılığını ve idari konumunu yakalayamamıştır. Osmanlı Devleti döneminde Sivas şehri daha sonra beylerbeyliği olmuştur. 1864 senesinde yapılan düzenlemeyle Amasya, Tokat ve Şebinkarahisar sancakları Sivas'a bağlanmış ve Sivas vilayet merkezi yapılmıştır. Cumhuriyetin ilanından önce şehirde bulunan tek matbaa olan Sivas Vilayet Matbaası'nda 1870-1908 yılları arası 17 salname basılmıştır. Bu sarnamelerde Sivas'ın ekonomik, etnografik ve sosyal konulardaki gelişimi yanında halkın yaşayışı ve folkloru da anlatılmıştır (Taşdemir, 2008: 117).

Kadı Burhaneddin'in 1398'de ölümü üzerine Sivas'ın önde gelen insanları yerine oğlu Alaaddin Ali'yi tahta geçirmişlerdir. Fakat Alaaddin Ali'nin yaşının çok küçük olması, Timur tehlikesi ve komşu beylikler tarafından işgale uğrama korkusu nedeniyle devletin ileri gelenleri güçlü bir devletin yönetimine girmeyi uygun bulmuşlardır. Memluklu, Karamanoğulları ve Osmanlılar arasında yapılan seçim tartışmaları sonucunda Sivas'ın Osmanlılara teslimine karar verilmiştir. Bu sırada Amasya'da bulunan Yıldırım Bayezid'e Sivas'ın teslim alınması için haber gönderilmiştir. Yıldırım Bayezid de bizzat gelerek 1398'de Sivas'ı resmen Osmanlı topraklarına katmıştır. Burasının bir hudut şehri olması sebebiyle oğlu Süleyman Çelebi'yi Sivas'a atamıştır (Yücel, 1976: 278).

Sivas tarihindeki en büyük felaketlerden birini 1400 yılında Timur'un şehre saldırmasıyla yaşamıştır. Osmanlı sultanı I.Bayezid'in Sivas'ı kurtarmak için Anadolu Beylerbeyi Timurtaş Paşayı büyük bir orduyla Sivas'a gönderdiğini haberini alan Timur, bu orduyu Cihanşah ve Süleymanşah gibi seçkin emirlerinin komuta ettiği bir orduyla Kayseri

önlerrnde yenilgiye uğratmıştır.Osmanlı ordusunun Kayseri’de yenilmesiyle Sivas,Timur’un saldırılarına ancak 18 gün dayanabilmiştir.Şehri savunan Malkoçoğlu Mustafa Bey,kimsenin canına dokunulmaması koşuluyla Sivas’ı Timur’a teslim etmişancak Timur verdiği sözü tutmamış ve on binlerce kişiyi,çocuk,yaşlı demeden kılıçtan geçirterek Türk tarihine kara bir leke sürmüştür.

1400’deki Timur felaketinden sonra Sivas’ın idaresi1408’e kadar Kadı Burhaneddin’in damadı olan Mezid Beyin elinde kalmıştır. SultanBayezit’in Amasya’daki oğlu Şehzade Çelebi Mehmet 1408’de Sivas’ı Mezid Beyin elinden kurtararak şehri yeniden Osmanlı topraklarına katmıştır. Sivas 1472 yılında Yusuf Mirza komutasındaki Akkoyunlu ordusunun saldırısına uğramış veyağmalanmıştır. Fatih Sultan Mehmet, Erzincan ve Erzurum yöresini ele geçiren Akkoyunluların saltanatına son vermek üzere 1473’te çağın en iyi donanımlı ordusuyla Sivas’tan geçerek Otlukbeli’nde Akkoyunlu ordusunu yenmiştir. Otlukbeli Savaşından sonra Sivas uzun bir süre huzurlu bir dönem yaşamıştır (Mahiroğlu, 2003: 22).

Sivas, önemli yollar kavşağında bulunması sebebiyle bazı Osmanlı padişahları doğu seferlerine giderken bu şehirden geçmişlerdir. Yavuz Sultan Selim 1514’te Çaldıran seferine giderken, Kanuni Sultan Süleyman 1534’te Tebriz seferine giderken ve 1548’de ikinci İran seferine giderken Sivas’dan geçmiştir.Bu dönemde Sivas’dan geçen bir diğer Osmanlı Padişahı IV.Murat’tır.IV.Murat,1635 yılında Revan seferine giderken Sivas’a gelerek yaklaşık bir hafta şehirde kalmış ve bu süre içinde Revan’da düşmana karşı uygulanacak taktikleri belirlemek için Anadolu ve Rumeli askerleri arasında tatbikat yaptırmıştır.Sivas,XVII. Yüzyılın ilk çeyreğine doğruCelali ayaklanmalarından sıkıntı çeken yörelerden biri olmuştur. Celali elebaşlarından Karayazıcı uzun yıllar Sivas’ı haraca

bağlamıştır. Daha sonra da Deli Hasan adındaki isyancı Sivas'a girmiş ve şehri yağmalamıştır. Dolayısıyla Sivas, XVII. Yüzyılın başlarından XVIII. Yüzyılın sonlarına kadar huzurunu kaybetmiş, nüfus ve ekonomik gücü giderek gerilemeye başlamıştır. XIX. Yüzyıl'da Sivas, vilayet toprakları dışından göç almıştır. 1854'teki Kırım Savaşı ve 1877-1878 Osmanlı –Rus Savaşı sonrasında Sivas merkez ve kazalara 10.000 civarında Kafkas göçmeni yerleştirilmiştir.

Hicri 1280, Miladi 1863'te yapılan idari düzenlemeyle Sivas "vilayet" statüsüne geçirilmiştir. Yeni düzenlemeyle Sivas vilayetine Amasya, Tokat, Şebinkarahisar ve Sivas Merkez Sancağı olmak üzere dört sancak bağlanmıştır. II. Mahmut döneminde ülke genelinde başlatılan eğitim reformu çerçevesinde Avrupalı tarzda yeni öğretim kurumları oluşturulmuştur. Sivas'da da Avrupalı tarzda eğitim veren ilkokul düzeyinde "iptidai mektepler", ortaokul düzeyinde "rüştiye", lise düzeyinde "idadi" adlı okullar açılmıştır.

Sivas, 1914'te başlayan I. Dünya Savaşı yıllarında Doğu Cephesi'ne asker göndermek üzere sancaklardan silah altına alınacakların "toplanma merkezi" olmuştur (Mahiroğlu, 2003: 23).

Osmanlı Devleti Döneminde Sivas'ın Nüfusu

1454 tarihli Sivas'ın ilk tapu tahrir defterine göre 11 mahallede 216 hane bulunmaktaydı. Bu hanelerde ortalama beş kişinin yaşadığını düşündüğümüzde toplam Türk nüfusunun 1.100 kişiye yaklaşmış olduğunu görürüz. Buna karşılık gayri Müslimler 347 hanede yaklaşık 1.700 kişilik bir nüfusa sahiptirler (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, No:2: 466-467; Demirel: 42-43). 1519-1520 yılları arasında Kanuni Sultan Süleyman zamanında tutulan 79 numaralı mufassal Tahrir defterinde ise, ilk deftere nazaran mahalle sayısının

artarak 20'ye,nüfusun ise 1.327 hanede 6.635 kişiye çıkmış olduğunu görmekteyiz(Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, No:79: 507-520; Demirel: 42-43). 1553 – 1554 yıllarında yapılan yeni bir tahrir neticesinde Sivas'ın mahalle sayısının 32'ye şehir nüfusunun ise yüzde yüzlük bir artışla 2.379 hanede 12.000'e(11.895 nüfus)yaklaşmış olduğunu görürüz (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, No:287: 325-345;Şahin,2008: 382). 1574 tarih ve 14 nolu Sivas Mufassal tapu defterine göreSivas'ın 40 mahallesinde hane sayısı 3.376'yı ve nüfusun da yaklaşık olarak 16.880 kişiyi bulmuş olduğunu görmekteyiz (Demirel: 45, Şahin,C.2, 2008: 382).

1831 nüfus sayımında Sivas bölgesi, Sivas ve Divriği sancakları olarak ikiye ayrılmış ve Darende, Gürün, Eşidi ve Ayvalık Deresi sayımları yapılmıştır. Bu sayımların sonucu şu şekilde verilmiştir;18-65 yaş arası nüfus 19.451, 18 yaşından küçük ve 65 yaşından büyük nüfus 77.802 ve toplam olarak 97.253 Müslüman nüfus olarak tespit edilmiştir. Sivas sancağına bağlı kazalarda nüfusun miktarı ise toplam 18.537 olarak tespit edilmiştir. Her iki nüfusun toplamı ise 97.253 Müslüman ve 18.537 gayrimüslim nüfus ve toplam olarak 115.790 kişinin olduğu görülmektedir. (Karal, 1943: 6-16 ve 152).

Tablo 1. Sivas Sancağı ve KazalarınınNüfusu (Eylül 1880)

	Toplam	İl ve İlçe Merkez Nüfusu	Belde ve Köyler
Sivas Merkez	63.318	31.078	31,658
Divriği	27.364	-	-
Gürün	16.720	-	-

Hafik	34.354	-	-
Tonus (Şarkışla)	36.076	-	-
Koçkiri (Zara)	21.576	-	-
Yıldızeli	24.388	-	-
Suşehri	26.256	-	-
Koyulhisar	14.756	-	-
Toplam	264.808	-	-

(Sivas Vilayet-i Salnamesi, 1321 (1903): 236-239)

1884 – 1885 genel nüfus sayımında ise Sivas Vilayetinin nüfusunun toplam 926,671 kişi olup bu nüfusun cinsiyet ve milliyete göre dağılımı tablo 2'deki gibidir.

Tablo 2. 1884 – 1885 Nüfus Sayımında Sivas Vilayeti'nin Nüfus Dağılımı

	Kadın	Erkek
İslam	366.701	399.857
Rum	18.009	19.804
Ermeni	56.018	60.527
Katolik	1.506	1.546
Yahudi	104	105

Protestan	963	1.031
Diğer	200	235
Yabancı	25	40
Toplam	443.526	483.145

XIX. yüzyıla gelindiğinde Osmanlı kaynaklarında (1903 yılı itibarı ile) geçen Sivas ve ilçelerinin toplam nüfusu 853.425`dir(Sivas Vilayet-i Salnamesi, 1321 (1903): 236-239).

Sivas ve ilçelerinde Müslüman nüfusun toplam nüfusa oranının %80.16, Gayrimüslim nüfusun da (Rum, Ermeni, Yahudi) %19.84 olduğu görülmektedir. Buna göre bu dönemde de Müslüman nüfusun hem sayı hem de oran bakımından fazla olduğu karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda nüfusları yıllara göre verdiğimizde aynı değişik rakamlar ve çelişkiler bulunmaktadır (Sivas Vilayet-i Salnamesi, 1321 (1903): 236-239). 1907 yılı sayımlarına göre Sivas`ın nüfusu 618.345erkek,566.600kadar kadın olmak üzere 1.185.016 kişidir.Bu nüfusun 968.786 Müslim,141.643`ü Ermeni,64.501`i Rum,3278`i Katolik,4336`sı Protestan,299`u Yahudi,2173`ü Kıpti Gayri Müslim`dir. Bu Müslüman nüfusun büyük çoğunluğu Türk olup merkezin güneyinde biraz Kürt nüfus vardır. Çoğunluğu yerli hükmünü almış Kafkas muhacirleri vilayetin hemen her tarafında bulunur. Bu rakamlara göre km²`ye on üç kişi düşmektedir (Yücel, 2007: 6).

1914 yılı itibariyle Sivas ve çevresinde toplam nüfus 1.169.443 olarak tespit edilmiştir. Sivas`ta bu dönemdeki dini yapıda şu şekilde oluşmuştur. Müslüman 939.735 (%80,3), gayrimüslim 229.708(%19,7)`dir (Keskin, 1989:478). 1919 yılı itibariyle,

Osmanlı Devletinin İngilizlere verdiği raporda Sivas'ın nüfus sayısı toplam olarak 1.285.000 kişi olarak belirtilmektedir. Bu nüfusların içine Müslim ve gayrimüslim nüfuslar dâhildir. Buna göre gayrimüslimlerin nüfus oranları % 32,8 olarak geçmektedir (Behar, 1929: 61-64).

Osmanlı Devleti Döneminde Sivas`da Eğitim

Cumhuriyetten önceki dönemlerde Sivas'da eğitim ve öğretim oldukça yaygındır. Çünkü bu dönemlerde Sivas'da bir tıp fakültesi ve dört tane yüksekokul bulunmaktadır. Bu okullar XIII. yüzyılın sonlarına kadar faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. 1649 yılında Sivas'a gelen Evliya Çelebi bir kaç tane daha medresenin ve 140 tane ilkokulun varlığından bahsetmektedir. (Çelebi, C. III-IV, 851). 1833 yılında bu oranlar ve sayıların düştüğünü görmekteyiz. Bunun nedeni ise Osmanlı Devletinin XVII. ve XVIII. yüzyıllarda içine düştüğü kriz, farklı unsurları içinde bulundurduğu ve yabancılara verdiği tavizler olsa gerek. Ayrıca azınlık okullarına tanınan haklar ve bunların yaygınlaşması Osmanlı eğitimini de baltalamıştır. Bu zaman içerisinde medrese sayısı 3'e öğrenci sayısı da 118'e düşmüştür. 1866 yılında eğitim ve öğretim yeniden canlanmış, Maarif Nezaretinin kurulmasıyla açılan okullar yeni bir kimlik kazanmıştır. Bu zaman içerisinde Sivas'ta bulunan okul ve öğrenci sayısı tablo 3'te görülmektedir.

Tablo 3. 1866 Yılında Sivas`da Bulunan Okul Durumu

Okulun Adı	Okul Sayısı	Öğrenci Sayısı
Askeri Ortaokul	1	202

Ortaokul	1	154
Öğretmen Okulu	1	60
İlkokul	518	11.877
Azınlık Okulu	72	3.742

1287 (1870) vilayet salnamesinde Sivas'da bulunan okulların tasnifi ise dinlere göre ayrılmış bir şekilde Tablo 4'de verilmiştir. Biz burada sadece okul ve öğrenci olan ilçeleri vereceğiz (Sivas Vilayet-i Salnamesi, 1287 (1870): 86-89).

Tablo 4. 1287 (1870) Yılında Sivas'da Bulunan Okul ve Öğrenci Durumu

Adı	Dini	Okul	Öğrenci
Sivas Merkez	İslam	29	2,117
Sivas Merkez	Ermeni	6	1,071
Sivas Merkez	Rum	1	62
Sivas Merkez	Katolik	1	125
Sivas Merkez	Protestan	1	27
Kangal Nahiyesi	İslam	3	171
Kangal	Rum	2	14

Tonus-Şarkışla	İslam	24	417
Divriği	İslam	29	752
Gürün	İslam	15	198
Gürün	Ermeni	2	175
Suşehri	İslam	27	552
Suşehri	Rum	2	18
Koyulhisar	İslam	25	295

Buna göre Sivas ve ilçelerinde Müslüman olan öğrenci 4502, Ermeni öğrenci 1246, Rum öğrenci sayısı 94, Katolik 125 ve Protestan 27 olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda Sivas ve ilçelerinde çoğunluğu İslam öğrencileri sağlamaktadır. Ermeniler ise ikinci sırada gelmekte ve Rumlar bunu takip etmektedirler. Sadece Sivas merkezde Katolik ve Protestan öğrenci bulunmaktadır. İlçelerinde ise Divriği, Koyulhisar ve Tonus ilçelerinde İslam mektepleri bulunmaktadır. Kangalda ve Suşehri'nde çok az sayıda Rum öğrenci bulunmaktadır. Gürün ilçesinde ise Ermeni Okulu bulunmaktadır.

1880-1890 yılları arasında Sivas'ta bulunan okullara gelince, bu dönemde üç tane üniversite seviyesinde medrese bulunmaktadır. Bu medreseler, 1 tanesi İslam Hukuku ve İlahiyat Medresesi (okulu) olup 20 öğrencisi 3 öğretmeni bulunmaktadır. 1 tanesi ise Askeri Rüştüye Okulu olup 289 öğrenci ve 13 tane öğretmeni bulunmaktadır. Bu Rüştüyenin amacı buradaki öğrencileri Yüksek Askeri Okula ve Askeri Tıp Fakültesine hazırlamaktır. Ayrıca

bu Rüştiyede Gayri Müslim öğrencilerde eğitim görmekteydiler. Buradaki öğrencilerin başında Kolağası yönetiminde ikisi Yüzbaşı ve beş tanesi Teğmen olmak üzere yedi tane askeri bilgileri verecek öğretmen bulunmaktadır. Buradaki öğrencilere mükemmel bir eğitim verip Arapça ve Farsça dil eğitimi yapmaktaydılar. Bu arada Sivil Rüştiye de 154 öğrenci 5 tane öğretmen görev yapmaktadırlar.

Maarif Nezaretine bağlı 5 tane İlkokul 1047 öğrenci ve 10 tane öğretmen bulunmaktaydı. Ayrıca 30 tane mahalle mektepleri vardı ki bunlarda 501 öğrenci 30 öğretmen hizmet vermekteydi. Bu mekteplerde genelde camilerde toplanan öğrencilere eğitim verilir ki genelde dini yönden öğrenciler yetiştirilirdi ve özellikle hafız yetiştirilmekteydi. Ayrıca Sivas'ta öğretmen mektepleri (Dar-ul Muallimin) vardı ki burada 60 öğrenci ve 10 öğretmen görev yapmaktaydı. Toplam olarak 2.071 öğrenciye karşılık 71 öğretmen görev yapmaktaydı (Mahiroğlu, 1993: 16).

Sivas'ta modern eğitimin ilk çekirdeği olan Rüştiyeyi 1887'de İdadi,1893'de Kız Rüştiyesi, 1903'te Sanayi Mektebi,1913'de ise Ticaret Mektebi(Lisesi) takip etti (Mert, 2009: 5). *Şemseddin Sami'nin* verdiği bilgiye göre bu dönemde Sivas merkezinde bulunan kültür müesseslerinin sayılarını şu şekildedir; Şehrin 44 camisi, 42 mescidi, 5 medresesi, 6 tekkesi, 4 zaviyesi, 2 askeri rüştiyesi, 1 daru'l- muallim, 4 iptidaiye okulu, 30 sıbyan okulu, 5 kilise ve manastır, 5 Hıristiyan mektebi, 12 hamamı, 13 hanı bulunmaktadır (Sami, 1306-1307: 2793; Saib, 1304: 208).

1308 (1890) vilayet salnamesine göre Sivas ve ilçelerindeki okul ve öğrenci sayıları Tablo 5'de verilmiştir. (Vilayet Salnamesi, 1308: 96).

Tablo 5. 1308 (1890) Yılında Sivas`da Bulunan Okul ve Öğrenci Sayıları**Durumu**

Adı	Okul	Öğrenci
İslam	29	2.117
Rum	1	2
Ermeni	6	1,029
Protestan	1	27
Katolik	1	125
Toplam	38	3.300

1317 (1899) yılı Maarif Salnamesine göre Sivas ve ilçelerinde bulunan okulların ve öğrencilerin sayıları ise Tablo 6`daverilmiştir.

Tablo 6. 1317 (1899) Yılında Sivas`da Bulunan Okul, Öğrenci ve Öğretmen**Sayıları Durumu**

Adı	Okul	Öğrenci	Öğretmen
Sivas Merkez	5	355	5
Hafik	3	30	4

Tonus-Şarkışla	4	394	4
Gürün	1	37	2
Divriği	1	12	2
Koçgiri-Zara	5	98	7
Toplam	19	926	24

Bu tabloya göre Sivas'ta 5 tane medrese,355 öğrenci ve 5 öğretmen bulunmakta idi. İlçelerde ise Koçgiri`de 5, Tonus`da 4 ve Hafik`de 3 tane medrese bulunmaktadır. Burada sadece İslam öğrenci sayısı verilmiştir.

Bu dönem içerisinde Sivas Merkezde bir tane Ermeni Rüştüyesi olup 230 öğrenci eğitim görmektedir. Bunu yanında bir tane İptidaiye (İlkokul) okulu ve bu okulda 224 öğrenci bulunmaktadır. Sivas'ın ilçelerinden Yıldızeli, Divriği ve Gürün de Ermeni okullarının varlığından bahsetmelerine rağmen öğrenci sayıları verilmemiştir. Bunun yanında Tonus (Şarkışla) ilçesinde Ermeni İptidaiye okulunda karışık olarak 110 öğrencinin, Koçgiri (Zara) ilçesinde yine İptidaiye okulunda 421 öğrenci ve en fazla Ermeni İlkokulunun bulunduğu Hafik'te ise 720 öğrenci eğitim ve öğretim görmektedir (Maarif Salnamesi, 1317 (1899): 1262 – 1267).

Ayrıca Sivas'ta Mektebi Rüştüye Okulu olup, 128 öğrencisi ve 2 tane muallimi bulunmaktadır. Ermeni millet okulunda 210 tane öğrenci olup 2 adet hocası bulunmaktadır. Bunların biri İslam diğeri ise Ermeni`dir. Bu okulların birinci sınıfında Arapça ve Farsça, ikinci sınıfta kendi mezhebine ait dersler, üçüncü sınıfta ilmi erkân, dördüncü sınıfta

Fransızca okutulmakta idi. Gürün ilçesinde 15 İslam mektebi olup, 198 öğrenci bulunmaktaydı. Ermeni okulu 2 tane olup 175 öğrenci eğitim görmekteydi. Ayrıca iki medrese olup, bunlarda toplam 19 öğrenci eğitim yapmaktaydı. Divriği`de 29 İslam mektebi olup 752 öğrenci eğitim yapmaktadır. Ermeni okulu bir tane olup 252 öğrencisi eğitim görmekteydi. Ayrıca burada bir medrese ve bu medresenin 32 öğrencisi bulunmaktaydı. Kangal`da ise 13 İslam mektebinde 151 öğrenci eğitim görmekteydi. Rum Okulu 2 tane olup 14 öğrencisi bulunmaktaydı.

Bununla birlikte Amerikan misyonerlerinin Sivas`taki kayda değer eğitim faaliyetleri arasında, Kurtuluş Savaşına kadar yörede işlevini sürdüren höllüklük semtinde kurulu “Amerikan Koleji” bulunmaktaydı. Bu kolejin binası, misyonerlerin Kurtuluş Savaşı sonrası Sivas`ı terk etmelerinden sonra 1924 yılında “Sivas Numune Hastanesi” adıyla sağlık hizmetinde kullanılmaya başlamıştır (Hayat Ağacı Dergisi, 2009: 70).

Osmanlı Devleti Döneminde Sivas`da İktisadi Hayat

Sivas, Batı`da XVIII. yüzyılda ortaya çıkan Sanayi Devrimi`nin meyvesi olan fabrika olgusuyla XIX. yüzyılın sonlarına doğru ilk defa Vali Halil Rıfat Paşa döneminde karşılaşmıştır. Sivaslılar, Tavra deresinin üzerine kurulan ve diğerlerine göre sadece eleme sistemi ilave edilmiş iki gözlü su değirmenini “fabrika” diye algılamış; hatta XIX. yüzyıla damgasını vuran bu sihirli sözcüğü aslına uygun telaffuz bile edememiş; kendi hançeresine uyarlayarak “palike” demişlerdir. Osmanlı`nın son döneminde ülke kalkınmasında sanayileşmenin gerekliliği anlaşılmışsa da bu yolda somut bir sonuç alınamamıştır. Nitekim 1908`de iş başına gelen İttihat Terakki Hükümeti`nin “milli iktisat” politikası çerçevesinde kalkınmada kısıtlı da olsa yerli sermayeyi harekete geçirme çabası bilinmektedir. Bu

bağlamda ülke genelinde olduğu gibi Sivas'ta da yerli sermaye harekete geçirilerek 1914'te 10.000 lira sermayeli 5.000 ortaklı “Sivas Manifatura İktisat Komandit Şirket-i Osmaniyyesi” kurulmuştur (Mahiroğulları, 2009: 177; Paçacıoğlu, 1999: 8). Ancak ülkenin Birinci Cihan Harbi'ne girmesiyle somut bir sonuç alınamamış ve bu fevkalade önemli girişim, çok kısa ömürlü olması nedeniyle daha sonraki yıllarda kalkınmaya ışık tutacak bir “şirket kültürü” dahi oluşturamadan sona ermiştir. Netice itibarıyla, Osmanlı döneminden Cumhuriyet'e geçilirken el sanatlarına dayalı küçük atölyeler dışında Sivas'ta kayda değer bir sanayi kuruluşu mevcut değildir (Mahiroğulları, 2009: 177).

Bir tarım memleketi olan Sivas'ta sanayinin geçmişi fazla değildir. Sivas Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde tarım aletleri ile el sanatlarına dayalı küçük bir sanayi merkezidir. Sivas'ın il dışından ithal ettiği mallar, ikliminin olumsuzluğundan dolayı bölgede yetişmeyen sebze ve meyve ayrıca özellikle zengin kesim arasında alıcı bulan lüks ve kaliteli ürünlerdi. Buna karşılık halk ise dışarıdan gelen ucuz mallara rağbet etmekteydi. Sivas'ta kullanılan 233 kalem malın %72 si imparatorluk içerisinde üretilen mallardan karşılanırdı. Bunun dışında kalan %28'i de imparatorluk dışından karşılanmakta idi. Şehir dışından temin edilen sebze ve meyve gibi gıda maddeleri, Anadolu şehirleri olan Kayseri, Tokat, Zile, Ürgüp, Antep, Nazilli, Amasya gibi yerlerden temin edilmekteydi. Şehrin et ihtiyacını ise 1840-1876 yılları arasında Sivas'ta bulunan bazı aşiretler karşılamakta idiler (Demirel, 1989: 87-88).

Sivas her ne kadar ticari karakterini muhafaza ediyorsa da Osmanlı iktisadının temeli olan ziraat ekonomisi Sivas için de geçerlidir. Geniş arazi, iklimin sert ve kış mevsiminin uzun olmasına rağmen ziraat ve hayvancılık için uygun bir ikili tabiat unsuru olduğundan, Sivas'da genel olarak en çok tahıl grubundan hububat ekimi

yapılmaktaydı(Demirel, 1989: 81). Sivas'ta genel olarak buğday, arpa, mercimek, nohut, fiğ, lahana, soğan ve sarımsak üretilmiştir. Bunlardan lahana, soğan ve sarımsak gibi bazı tarım ürünleri, az da olsa halk tarafından bahçelerinde yetiştirilirken, buğday, arpa gibi temel gıda ihtiyacı şehrin dışında üretilmekteydi.

1890 yılında Sivas'a gelen VıtalCunet, şehirde tarım verimliliğini bire beş ile sekiz arasında göstermiştir. Tarımın yanısıra yörede Divriği, Gürün ve Suşehri gibi ilçelerinde sebze-meyve yetiştirdiğinden bahsetmektedir. Sivas merkezde yetiştirilen tahılların ve bazı ürünlerin yıllık üretim miktarları Tablo 7'de vermiştir (Cunet, 1892: 626).

Tablo 7. Sivas`da Tahıllar ve Yıllık Üretim Miktarı

Ürün Adı	Miktarı	Ağırlık
Buğday	47.049.135	Okka
Arpa	32.924.600	Okka
Çavdar	4.272.500	Okka
Mercimek	864,170	Okka
Mısır	8.950.000	Okka
Çedene	3,000	Okka
Anason	500	Okka
Bal	10,000	Okka

Elma ve Kayısı	1.000.000	Okka
----------------	-----------	------

XX. yüzyıla gelindiğinde pek çok batı ülkesinde, tarım sektöründe makineleşmenin giderek yaygınlaşması, gerek istihdam, gerekse fert başına düşen milli gelir oranının düşmesine sebep olmuştur. Tarım sektörünün gerilemesi ve sanayinin ilerlemesi, köylerden şehre nüfusun akın etmesine, köylerde tarım yapacak kimsenin kalmamasına sebep olmuştur. Ancak bu gelişme Sivas'da oldukça ileri dönemde olacaktır. Çünkü sanayi sektörü ekonomik hayata geç girmiş, bu yüzden tarım birinci planda kalmıştır. Tarımda ileri tekniklerin kullanılmaya başlamasından sonra, aynı döneme rastlayan bu gelişme, sınırlı da olsa tarımsal yapıda önemli değişimlere neden olmuştur.

Kelkit, Kızılırmak ve Tohma vadileri, sulama kolaylıkları ve iklimin yumuşak olmasından dolayı Sivas'ın en önemli tarım bölgeleri olmuşlardır. Bu yörede modern teknik aletlerin kullanılmaya başlaması ve zamanla yaygınlaşması, verimi önemli ölçüde artırmıştır. Sivas'taki tarım işletmeleri genellikle parçalı, dağınık ve küçük işletmeler olarak devam etmektedir. Büyük ölçekli bir toprak parçasına rastlamak mümkün değildir. Ancak Gürün, Kangal, Şarkışla, Gemerek ve Yıldızeli ilçeleri yeteri kadar geniş ekilebilecek topraklara sahiptir (Yurt Ansiklopedisi, 1982, C. IX: 6880).

Sivas ve ilçelerinde 1913 yılı itibariyle ürün türlerine göre üretim ton olarak tablo 8'de gösterilmiştir (Yurt Ansiklopedisi, C. IX 1982: 6881).

Tablo 8. 1913 Yılında Sivas ve İlçelerinde Ürün Türlerinde Göre Üretilen Ürün Miktarı (Ton Olarak)

İlçe Adı	Tahıllar	Buğday	Arpa	Yulaf	Baklagil	Nohut	Fasulye	Mercimek	Patates
Merkez	17,000	11,250	5,000	750	347	8	33	143	845
Divriği	10,543	8,313	2,230	-	136	56	38	38	33
Gürün	2,625	2,250	375	-	71	4	-	65	910
Hafik	2,137	11,569	9,716	91	93	-	7	58	1,235
Kangal	21,859	13,174	7,685	-	-	-	-	-	-
Koyulhisar	17,026	8,788	8,202	-	19	-	12	5	108
Suşehri	33,040	13,900	18,750	-	258	42	113	3	433
Şarkışla	13,128	8,174	4,944	10	56	-	-	54	-
Yıldızeli	20,611	1,176	7,917	934	88	-	-	26	15
Zara	20,606	14,006	12,100	-	48	-	-	42	39
Toplam	182,314	103,184	76,919	1,785	1,116	110	203	434	3,618

Bu tablodan da anlaşılacağı üzere 1913 yılında Sivas ve ilçelerinde en çok tahıl ekimi yapılmaktadır. Bu tahıl ürünlerinden en önemlisi de buğday arpa ve yulaftır.

Sivas'ta tarım kadar önemli olan geçim kaynaklarından biri de hayvancılıktır. Zira hayvancılık için önemli olan mera,yaylaklarve çayırliklar yeterli miktarda mevcuttur.1321 ve 1325 Vilayet Salnameleri'nde, güzel yaylaların, geniş ovaların, verimli vadilerin bulunduğu ifade edilmektedir. Hayvan olarak karasığır ve karasabana koşulan öküzden bahsedilmekte, hayvan ıslahı ve yeni bir tür oluşturmak için damızlık boğaların bulunduğu, bundan da iyi bir netice alındığı bildirilmektedir. Ayrıca Aziziye (Pınarbaşı) ilçesinde, süvarilerin binmesi için özel at çiftliklerinin bulunduğu ve buranın at yetiştirmede Irak'tan sonra ikinci sırada olduğu söylenmektedir (Sivas Vilayet-i Salnamesi, 1321: 169; Sivas Vilayet-i Salnamesi, 1325: 172-173).

Cumhuriyetin ilanına kadar uzun bir mücadele dönemi yaşayan insanlar bu siyasi istikrar ile beraber Sivas`ın iktisadi kalkınması için çalışmalar başlatmışlardır. Bu dönemde ziraatla sanayi arasındaki verim farkları dolayısıyla temin edilen kazançlar kapitalizmin doğmasında önemli rol oynamış, yapılan bu alış verişte sanayileşmiş milletlerin kazançları daha fazla olmuştur.

Sivas'dan Cumhuriyet dönemine kadar Halep'e koyun ihracı yapılırken, milli devletin kurulmasından sonra Ankara ve İstanbul'a hayvan sevk edilmiştir. Ayrıca işlenmek maksadıyla İstanbul'a yapağı ve deri gönderilirken, Samsun Limanı'ndan da yurtdışına ihraç edilmek üzere yumurta satılmıştır. O tarihlerde bu malların çoğunu Kangal ilçesi temin etmektedir (Sivas Ticaret ve Sanayi Odası, 1933: 12).

Sivas`da Ermeniler`in Çıkardığı Olaylar

Emperyalist güçler Doğu Anadolu ve Orta Anadolu'nun bir kısmında Ermenistan devleti kurmak istiyorlardı. Sözü edilen bu devletin sınırları "Vilayât-ı Sitte" olarak belirtilen Erzurum, Van, Bitlis, Diyarbakır, Mamûratü'l Aziz (Elazığ) ve Sivas vilayetleridir. Görüldüğü gibi Ermenistan Devleti sınırları içerisinde Sivas vilayeti de yer almaktaydı. Bu altı vilayette Ermeni nüfusun çoğunlukta olduğu iddiası ile burada emperyalist güçler tarafından bir Ermeni devletinin kurulması için gayret sarf edildiği görülmektedir. Nitekim Mondros Mütarekesi'nin 24. maddesinin İngilizce metninde "Armenia", Türkçe metninde "Vilayât-ı Sitte" (Altı Vilayet) olarak belirtilen vilayetler arasında Doğu Anadolu'nun tamamı ile Orta Anadolu'nun bir kısmı Ermeniler tarafından talep edilmektedir. Hâlbuki gerçekte bölgenin Osmanlı hâkimiyetine geçmesinden sonra Sivas ve çevresinde hiç bir zaman Ermeni nüfus çoğunluğu oluşturmamıştır.

1914 tarihli "Vilayât-ı Sitte"ye ait resmi nüfus sayımı sonuçlarına göre Ermeni nüfusun genel nüfus içerisindeki oranı % 16,5`tir. Görüldüğü gibi bu dönemde genel nüfus içerisindeki Ermeni nüfusu azınlık durumundadır. Bu dönemi il bazında incelediğimiz zaman gayrimüslimler toplam olarak il nüfusunun %20'sini teşkil etmektedir. Daha önceki dönemlerde de il geneline baktığımızda Ermeni nüfusun çoğunluk teşkil etmediğini görüyoruz. Sivas vilayetinde patrikhane, mübalağalı olarak 1881 yılında Ermeni nüfusu 243.515 olarak vermiştir. 1890 yılı itibariyle VitalCuinet`in de Ermeni nüfusunu fazla göstermesine rağmen (Cuinet, 1892: 617), il genel nüfusu içerisinde gayrimüslim nüfus % 23 oranını teşkil etmektedir.

Sivas ve çevresinde Ermeniler, Birinci Dünya Savaşı öncesinde ve esnasında çeşitli olaylar çıkarmışlardır. 5 Mayıs 1879 yılında Sivas Patriği NarsesVarjabetyan'ın ele geçen

genelgesi, tüm fitnenin patrikhane olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu ele geçen genelgede okuldaki çocukların fikirlerini dahi Ermenistan meselesiyle dolduran Sivas Patriği'nin diğer dış konsolos görevlileriyle de iyi geçinmeyi hedeflediği görülmektedir. Sivas'ta Ermeni ayaklanması 29 Eylül 1895'te Divriği'de başlamıştır. Daha sonra 15 Kasım 1895'te Sivas merkezde Ermeni ayaklanması çıkmıştır. 1895 yılında o zaman Sivas'a bağlı olan Merzifon'da da ayaklanmalar meydana gelmiştir. Bu ayaklanmalarda ölen ve yaralanan Müslüman sayısı Ermenilerden oldukça fazladır. Ölen Müslüman nüfus toplam olarak 10.535, yaralı nüfus ise 3.671 olduğu tespit edilmiştir. Bunun yanında Ermeni nüfustan da ölenlerin sayısı 8.717, yaralananların ise 2.238 kişi olarak verilmektedir. Bu rakamlar Osmanlı Hükümeti tarafından tespit edilmiştir (Gürün, 1983: 157).

Osmanlı'nın zayıf düştüğünü gören azınlıklar yer yer kendi istiklallerini açıklamaya başlamışlardır. Bunların başlarında Ermeniler gelmektedir. Sivas Vilayeti'nin 11 Ekim 1296(1881) tarihinde Dâhiliye Nazırlığı ve Erzincan'daki dördüncü orduya çekilen telgraf, ilk Ermeni olaylarını haber vermektedir. Bu telgraf önemli olduğundan dolayı aynen almayı uygun bulduk.

“... Sivas ahalisinden ve Ermeni milletinden İskender adında bir Ermeni Sivas'a 9 saat uzaktaki Hınlı ve Kayabaşı köylerinin sınırlarında yaralı ve ölü bulunduğunu hükümete haber verilmesiyle keşif ve muayenesi için belediye hekimi ile zabıta memurları gönderildiği gibi, çevredeki köylerde de tahkikata başlanmıştır. Cani vekatillerin araştırılmasına ve yakalanmalarına Savcı ile tabur ağası akşamüstü vazifelendirilmişlerdi. Cinayeti keşfe ve ölü Ermeni'yi muayeneye giden memurlar maktulü akşamüzeri saat 11 sularında doğruca hükümetin önüne getirdiler. Bu sırada bir Ermeni topluluğu şamata ve

gürültü ile hükümet konağı önünde toplandı. Ölü Ermeni önce kiliseye daha sonra da evine gönderildi.

Akşama 15 dakika kala, 500'ü aşkın bir Ermeni topluluğu valinin harem dairesine hücum ederek gürültü ve şamataya başladılar. Hükümet ve devleti Aliyye'ye ağza alınmayacak sözler söylemeye cüret ettiler. Bu topluluk giderek çoğalarak 1500 kişi oldu. Ve yine hükümete ağza alınmayacak sözler sarf ettiler. Vali paşa, bu azgın Ermeni topluluğuna öğüt vermiş ise de hiç bir tesiri olmamış, gittikçe edepsizliklerini ve azgınlıklarını artırarak Vali Paşa'nın harem ve selamlık dairesine saat 1.30'a kadar taşlar atıp bütün camları kırmışlardır..."

Bu telgrafın asıl dikkat edilecek bölümü şudur ki;"*Ermenilerin tutum ve davranışları bilinmekte ve belirsiz kaynaklardan aralıksız aldıkları talimat üzerine Anadolu'nun her neresinde olursa olsun, bir olay çıkarmak ve böylece kafalarında kurdukları kötü sonuçları elde etmekten ibaret olmasıyla, bu olaylar sırasında Ermenilerin ileri gelenlerinden hiç birisi ortalıkta gözükmediği gibi papazların her birinin de savuşmuş bulunmasıyla, işin içinde ve meydanda yalnız bir takım ayak takımının bulunmuş olduğu görülmüştür. Her ne hal ise, olay büyümeden bu gece bastırılmıştır."* (Hocaoğlu, 1976: 186).

16 Kasım 1296 (1881) tarihinde İstanbul'da ikamet eden Sivaslı Ermenilerden bazıları zamanın DâhiliyeNazırlığı'na (İçişleri Bakanı) bir dilekçe vererek Sivaslı Ermenilerin öldürüldüğü ve mallarının yağma edildiğinden söz edip Ermenilerin güvenlik ve huzurlarının kalmadığı, 40 gün içinde 6 ölü ve 35 yaralı bulunduğu gibi 168 gasp olayı olduğunu, bunların hiç birisinin yakalanmadığı ve bir ceza da görmediklerini belirtmişlerdir. İşte bu ve buna benzer iftiralarla hükümetin ve milletin beyinlerini

bulandıran Ermeniler aslında tüm olayları kendileri tezgâhlamış, iç karışıklıklara neden olmuşlardır. 1894 yılında Sivas'ta açıktan duvarlara asmış oldukları iki sayfalık duvar ilanı bunun açık örneklerindedir. Mehmed Memduh Paşa'nın Hükümet'e gönderdiği şu şikâyet bunu doğrulamaktadır. "... *Ermeniler, Sivas vilayetinde ihtilal ve isyan fikrini iki "yafta" (duvar ilanı) ile ilan etmişlerdir...*" (Hocaoğlu, 1976: 188 ve 256).

Bunlardan sonra Ermeni olayları Sivas'ın tüm ilçelerine sıçramış ve birçok insan ya öldürülmüş ya da yaralanmış veya kaybolmuşlardır. Bunun açık örnekleri ise, Karahisar ve çevresinde Müslümanlardan 221 ölü, 120 yaralı olup 34 ev, bir ağıl, 16 dükkân, bir de okul yakılmıştır. Ermenilerden ise 9 ölü 4 yaralı bulunduğu belirtilmiştir. Divriği ve Darende ilçeleriyle Sivas merkezde çıkan kargaşada Müslümanlardan 5 ölü, Ermenilerden 368 ölü 12 yaralı olmuştur (Hocaoğlu, 1976: 258; Ermeni Olayları Tarihi, C. I: 1994). Ermeniler 1330 (1914) yılına kadar bazen açıktan bazen de gizli bir şekilde seferberlik ilanına kadar düşmanlıklarını ve kinlerini devam ettirmişlerdir.

Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine Osmanlı Hükümetinin yurttan seferberlik ilan etmesiyle Ermenilerin gerçek yüzü ortaya çıkmıştır. Çünkü 1914 yılında ilan edilen seferberlik ülkenin her tarafına duyurulmuş, halk da askerlik şubelerine akın etmiş ve oradan da cepheye gitmiştir. Fakat Ermeniler, cephe yerine evlerine dönmüşler ve böylece ilk isyanı çıkartmışlardır (Hocaoğlu, 1976: 297). Ermenilerin daha önceleri gizli olarak yürüttükleri hazırlıklar bunun açık örneklerini teşkil etmekteydi. Bölgede kendisini deri tüccarı olarak tanıtan Pizamıgırdıç, daha önceleri dağıttığı silahları kontrol etmiş, gittiği yerde de silah kullanma eğitimleri yaptırmıştır. Bu silahlanma işi bizzat papazların kontrolü altında gerçekleşmiştir. Hatta Şebinkarahisar'ın Yayıcı Ermeni köyü papazı Sporil, yine Ermeni olan Alamelik, Müşehris, Pürk, Kurtanuyu ve Ezbider köylerinde şöyle

konuşuyordu; “*Osmanlılar yenilecekleri savaşa girdiler, bir müddet sonra Ruslar buraya kadar gelecekler. Ruslar önden biz arkadan Osmanlı ordusunu uğraştıracağız. Silahları almakta tereddüt gösteriyorsunuz. Şimdi yaptığımız işin değerini anlayacaksınız.*” (Hocaoğlu, 1976: 297; Metin, 1992: 140).

Bu isyanın en bariz delili Suşehri Pürk köyü muhtarı Agop’un “*Hâlâ bu silahları hangi gün için saklıyorsunuz*” diye bağırarak, üzerinde taşıdığı tabancayı Zara “Teşkilat-i Mahsusa” üyelerinin kafile memuru Nuri Efendiye çevirmesi ve o zamana kadar içlerinde gizledikleri kini açığa çıkarmasıdır (Süslü, 1990: 87; Metin, 1992: 141). Bu olayın bu şekilde cereyan etmesinden sonra Sivas ve kazalarında yapılan aramalarda 14’ü mavzer olmak üzere 150 martin ve onbin mermi ele geçirilmiştir. Ayrıca arama sırasında Suşehri’nde 560 silah bulunmuştur. Hafik’te yapılan aramalarda 35 manliher, 35 martin, 45 Yunan gravsı, 6 Rus sürmelisi, 67 mavzer, bir büyük Amerikan tüfeği, 30 çeşitli tabanca, 21 bomba, 13 teneke barut, 13.000 mermi, 3 dinamit, 42 Karadağ, 277 muhtelif cins tabanca ve kapaklı tüfek ele geçirilmiştir. Gürün’de ise 12 bomba, 31 dinamit paketi, çok sayıda dinamit kapsülü, 225 harp silahı, 714 adi silah, 254 rovelver, 28 yaralayıcı alet, 180 kile barut ve o kadar kurşunla 10.000’i aşkın mermi bulunmuştur. Tonus’ta yapılan aramada ise 300 savaş tüfeği 300 ‘den fazla rovelver, çeşitli bombalar ve bu silahlara ait çok sayıda mermi bulunmuştur (Hocaoğlu, 1976: 598-600; Süslü, 1990: 88).

Sivas’ta Ermeniler, isyanlara katılmayan ırktaşlarını zoraki isyanlara sürüklemişler ve silah temin etmek için baskılar uygulamışlardır. Ermeni komitacılar kilise ve papazlar yardımıyla silah depoları oluşturmuşlardır. Hatta bazı papazlar isyanda Ermeni komitacıları bile geçmiştir.

Sivas valiliğinden Dâhiliye Nezaretine 22 Nisan 1915 tarihinde gönderilen telgraf, Sivas'daki Ermeni olaylarını açıklamaktadır. Telgraf özetle şu şekildedir; *“Vilayet içinde Ermenilerin toplu olarak buldukları yerler, Şebinkarahisar, Suşehri, Hafik, Divriği, Gürün, Gemerek, Amasya, Tokat ve Merzifon'dur. Şimdiye kadar Suşehri'nin Türk köyleriyle civarında ve Hafik'in Tuzhisar, Horasan köylerinde ve merkeze bağlı Alataş nahiyesinde yapılan aramalarda pek çok yasak silah ve dinamit bulundu. Ermenilerin bu vilayetten 30.000 kişi silahlandırdıkları, bunlardan 15.000 kişinin Rus ordusuna katıldığı ve diğer 15.000 kişinin de Türk ordusunun başarısızlığı halinde ordumuzu gerisinde tehdit edeceği yakalanan sanıkların ifadeleriyle kesinleşmiştir. Taşnak komitesi Ermeni çete reisi Murad (Hanparsun Boyacıyan)'ın sığındığı Tuzhisar köyüne gönderilen güvenlik birlikleriyle Ermeniler arasında çatışmalar olmuştur. Kaçanlar takip edilmektedir(Süslü, 1990: 127-128).*

Yine çevreden toplanan 500-600 civarındaki Ermeni 1915 Nisan başlarında Karahisar kalesine kapanıp Hükümet kuvvetlerine ve halka ateş ederek, jandarma kumandanını ve bir polisi, bir de tahsildarı yaralamışlardır. Halktan 10 kişiyi de katletmişlerdir. Daha sonra kaleyi takviye kuvvetlerle kuşatmışlar ve tesirsiz hale getirmişlerdir.

4 Kanun-i Evvel 1332 (17 Aralık 1916) tarihinde sadrazama gönderilen belgede, Erzurum ve havalisinden Ermenilerin zulmünden kaçarak Sivas vilayetine gelen mültecilerin Suşehri-Zara-Koçhisar yoluyla Sivas'a geldikleri bildirilmektedir. Sivas'a gelen mültecilerin sayısı üç yüz bini bulmaktadır. Bunlardan 144.964 mülteci Çorum-Yozgat-Kayseri-Niğde-Kırşehir-Konya illerine sevk edilmişlerdir (Süslü, 1990: 128). Kalanları ise Sivas ve ilçelerine yerleştirilmiştir.

Ermeni komiteciler, Sivas'ı üç bölgeye ayırmışlar. Birinci bölgeye Sivaslı Murad (Hanparsun) ve iki eşkıya Ermeni görevlendirerek Osmanlı ordusunu arkadan vurmak için aralarında anlaşmışlardır. Fakat Osmanlı Hükümeti ve halkın yardımlarıyla Ermeniler emellerine kavuşamamışlar ve başka yollara başvurmaya başlamışlardır. Bunların başında fırınlarda çalışan Ermeniler ekmeklerin içine zehir koymak suretiyle askerleri zehirlemesi gelmektedir (Metin, 1992: 141-142).

İstanbul hükümeti soruna hukuki bir çözüm getirmek gayesiyle Ermenilere özerklik vaadinde bulunmuş ise de Ermeniler, doğu illerinde Türklerin daha önce azınlık teşkil ettiklerini ve Osmanlı Devleti sınırları içinde kalmayı istemediklerini ileri sürerek bu teklifi reddetmişlerdir. Kültürel ve demografik bakımından hiç bir dayanağı olmayan Ermeniler, işgal devletlerinin çıkarları doğrultusunda hareket ederek Anadolu'da terör eylemlerini sürdürmeye devam etmişlerdir.

1.3. Milli Mücadele Döneminde Sivas

Sivas Kongresi

30 Ekim 1918 tarihinde Osmanlı Devleti ile İtilaf devletleri arasında imzalanan Mondros Mütarekesi sonunda İtalyan, Fransız ve İngiliz donanmaları İstanbul'a doğru ilerlemiştir. İzzet Paşa sadrazamlıktan çekilmiş yerine Tevfik Paşa geçmiştir. Mütarekenin 7.maddesi bahane edilerek ülkenin çeşitli bölgeleri işgal edilmiştir. Antalya Bölgesi İtalyanlara; İzmir, Aydın, Manisa Bölgesi Yunanlara; Adana, Mersin, Hatay Bölgesi Fransızlara; Antep, Urfa, Maraş, Mardin ve Musul Bölgeleri İngilizlere; Bağımsız bir Ermenistan için Sarıkamış, Ardahan, Kars ve Ağrı Bölgeleri de Ermenilere bırakılmak

üzere İtilaf Devletleri arasında anlaşmışlardır. Yine bu anlaşma gereğince boğazlar ortaklaşa yönetilecektir (Nutuk, C. I, 1973: 1-2).

Mustafa Kemal Paşa'nın Yıldırım Orduları grup komutanı olarak Başkumandanlık Erkan-ı Harbiye riyasetine ve sadrazam Ahmet İzzet Paşa'ya çektiği telgraflarda; "*Mondros Mütarekesinin uygulanması Devlet-i Aliye-i Osmaniye'nin korunmasını ve selametini güven altına alan mahiyette değildir.*" sözünde açıklandığı üzere ülke süratle felakete sürükleniyordu. Adana'da Yıldırım Orduları grup kumandanı iken İzzet Paşa tarafından İstanbul'a davet edilen Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'dan Ordu Müfettişi olarak önemli yetkilerle Anadolu'ya hareket ediyordu (Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri, C. IV, 1966: 14-25).

19 Mayıs 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa Samsun'a çıkıp ülke ve Anadolu insanı ile daha sıkı temaslar kurmak üzere Amasya'ya geçti. Amasya'dan valilere Kolordu Komutanları'na 22 Haziran 1919 tarihinde bir genelge göndererek "*Vatanın bütünlüğü ve milletin bağımsızlığının tehlikede olduğunu*" belirtmiş ve 16 Temmuz 1919'da Erzurum'da bir kongre toplanacağını, o güne kadar diğer il delegeleri ile Sivas'a ulaşabilirlerse Erzurum kongresinin delegelerinin de Sivas'ta yapılacak Genel kongreye katılmak üzere yola çıkmalarını duyurmuştur. Genelgede yer alan en önemli hüküm "*Milletin istiklalini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır.*" parolası idi (Nutuk, C. I, 1973: 37).

Milli egemenliğe ve Milli bağımsızlığa yer veren bu ilke, daha sonraki gelişmelerle Kurtuluş Savaşının bir temel dayanağı olacaktır. Mustafa Kemal Paşa, Sivas Kongresine hazırlık olmak üzere Erzurum'da toplanacak kongreye katılmak için Amasya'dan hareket ederek Tokat, Sivas, Erzincan üzerinden Erzurum'a geçmiştir (Eroğlu, 1982: 179). Daha sonra İçişleri bakanı Ali Kemal, Mustafa Kemal Paşa'nın görevden alındığını ve kendisi ile

hiçbir resmi işlem yapılmamasını isteyen 25 Haziran 1919 tarih ve 84 numaralı tamimiyayınlamıştır (Nutuk, C. I, 1973: 43).

Ali Kemal'in tamimi bazı kişilerin Mustafa Kemal'e karşı harekete geçmelerine sebep olmuştur. Ali Galip adında bir kişi İstanbul Hükümeti tarafından Elazığ Valiliğine tayin edilmiş ve İstanbul'dan Elazığ'a giderken Sivas'ta Mustafa Kemal'i tutuklatması istenmiştir (Nutuk, C. I, 1973: 46-47).

Mustafa Kemal Paşa Amasya'da bu gelişmeleri öğrenir.25-26 Haziran gecesi yaveri Cevat Abbas beyi çağırarak yarın sabah karanlıkta Amasya'dan güneye hareket edeceklerini ve gizlilik içinde hazırlanmasını söyler. Bir taraftan da 5'inci tünden altı birlik meydana getirilir. Yolculuk çok gizli tutulur.26 Haziran'da Amasya'dan hareket ederek Tokat'a geldiğinde hemen telgrafhane kontrol altına alınarak Sivas'a varış saatinin bildirilmemesi temin edilir.26-27 Haziran gecesi Tokatta kalan Mustafa Kemal Paşa ordu müfettişi unvanı ile Sivas valisine Sivas'a hareket ettiğine dair bir telgraf gönderir. Telgrafta hareket saatini maksatlı olarak bildirmez ve telgrafın hareketinden altı saat sonra çekilmesi, Sivas'a bilgi verilememesi için tedbir alınır. Mustafa Kemal Paşanın tutuklanması için görüşmelerde bulunmaktadır. Bu görüşme sürerken Mustafa Kemal Paşa,Sivas'ın girişindeki ziraat numune çiftliğine gelmiştir.Bu olay ve sonrasını Mustafa Kemal Paşa Nutuk'da şöyle anlatılır;“*Ali Galip Bey ve Reşit Paşa arasında hakkımda uygulanacak işlemin tartışması sahnesinetartışmanın kızıştırdığı bir safhada, Reşit Paşanın eline benim Tokat'tan çekilen telgrafımı verirler. Reşit Paşa hemen Ali Galip bey'e uzatır. “İşte kendisi geliyor. Buyurun tutuklayın.” der. Reşit Paşatelgrafta yazılı olan hareket saatini görünce kendi saatini çıkarır, bakar “Efendim geliyor değil, gelmiş olacaktır.” diye ilave eder. Bunun üzerine Ali Galip “ben tutuklarım dedimse, benim*

vilayetim içinde tutuklarım demek istedim.” deyince toplantı halinde bulunanları bir heyecan kaplar. Hep birden “Haydi öyleyse karşılamaya gidelim.” diyerek toplantıya son verirler. Ancak eşraf ve ileri gelenler ve halk ve askerle parlak bir karşılama töreni hazırlayabilmek için biraz zaman kazanmak lazım geldiğini, hâlbuki hesapça benim, Sivas şehri kapılarına kadar yaklaşmış olabileceğimi göz önüne alarak beni şehrin girişine yakın olan ziraat numune çiftliğinde biraz istirahat ettirmenin çaresini düşünmüştür. Vali Paşa karargâhının sağlık başkanı olup önce örgüt kurmak için Sivas’a göndermiş olduğum Talip beyi davet ve bu vazifenin yerine getirilmesini ondan rica etmiş ve hazırlıkları biter bitmez kendisinin de bize katılacağını söylemiş. Hakikaten tam numune çiftliği civarında karşımıza çıkan bir otomobilin içinden Talip Bey görüldü, otomobilden indik, çiftliğin avlusunda oturduk. Talip Bey hikâye ettiği durumu etraflıca izah ettikten sonra vazifesinin beni burada meşgul etmek olduğunu söyleyince derhal ayağa kalktım ve “Çabuk otomobillere ve Sivas’a.” dedim. Bunun nedenini anlatayım, o anda hatırıma gelen şuydu; Karşılama töreni yapacağız diye Talip Bey’i aldatmış olabilirler ve gerçekte aksi bir tertip yapmak için zaman kazanmak isteyebilirlerdi. Otomobillere binmek üzere iken Sivas tarafından diğer bir otomobil yanımıza yaklaştı. İçinde vali paşa vardı. Reşit Paşa “efendim birkaç dakika daha istirahat buyrulmaz mı?” diye söze başladı. “Yarım dakika daha istirahata ihtiyacım yoktur. Derhal hareket edeceğiz ve sen benim yanıma gel” dedim.

-- Efendim, sizin yanınıza Rauf Bey binsin, ben arkadaki otomobillide gelirim.

-- Hayır hayır dedim, siz buraya.....

Bu basit önlemin alınışındaki amaç açıklanması gerektirmez. Sivas şehrine girerken caddenin iki tarafı büyük bir kalabalıkla dolmuş, askeri birlikler tören düzeni alınmış bulunuyordu. Otomobillerden indik, yürüyerek askeri ve halkı selamladım. Bu manzara

Sivas'ın muhterem halkının ve Sivas'ta bulunan kahraman subay ve askerlerimizin bana ne kadar bağlı ve sevgiyle dolu olduğunu ispat eden canlı bir şahitti.

Mustafa Kemal 28 Haziran 1919'da Sivas'tan hareket etti. Sıkıntılarla geçen bir haftalık yolculuktan sonra 9 Temmuz 1919 günü Erzurum'a ulaştı. Anadolu'ya ayak basışından beri uğradığı bütün yerlerde olduğu gibi Erzurum'da da coşkun gösterilerle karşılandı. 15.Kolordu komutanı Kazım Karabekir Paşa *“ben ve kolordum, hepimiz emrinizdeyiz paşam”* diyerek en büyük manevi desteği sağlamıştır (Eroğlu, 1982: 187).

23 Temmuz 1919'da Erzurum'da toplanan kongre 7 Ağustos 1919'da sona ermiştir. *“Yurdun bir bütün olduğu ve parçalanamayacağı, işgallere karşı milletin kendi kendini savunacağı, gerekirse geçici bir hükümet kurulacağı, her işte milletin iradesinin geçerli olduğu, manda ve himayenin kabul edilemeyeceği, mebuslar meclisinin hemen toplanması gerektiği”* kararları ve prensipleri bir beyanname ile ilan edildi (Nutuk, C. I, 1973: 78).

Mustafa Kemal Paşa, Sivas kongresine katılmak üzere 29 Ağustos 1919'da Erzurum'dan ayrıldı. Amasya tamiminde belirtildiği üzere Anadolu'nun her yönden güvenli yeri olan Sivas' a doğru yola çıktı (Nutuk, C. I, 1973: 98).

2 Eylül 1919 günü Sivas'ta çok önemli bir gün yaşanmıştır. O gün Sivas halkı genciyle yaşlısıyla Erzincan yoluna dökülmüş, Mustafa Kemal'i karşılamak için sabırsız, heyecan ve coşku içindedir. Atatürk'ün Erzurum'dan Sivas'a geldiği gün, çok muhteşem bir istikbal olayı hazırlanmış, şehirde mevcut fayton ve yaylı arabaları bu işe tahsis edilmiştir. O zamanki hürriyet ve istiklal partisi mensupları hariç memleketin bütün ileri gelenleri bir istikbale iştirak etmiş ve kesif halk kitlesi şehrin meydanında toplanmıştır. Dört beş kilometre mesafede çadırlar kurulmuştur (Aşkın, 1945: 107).

4 Eylül 1919'da saat 14.00'da, 30 delegenin katılımıyla Sivas Mülki İdadisi'nde (Sivas Lisesi) Sivas Kongresi toplanmıştır. Toplantının tertipçisi ve davetçisi olan Mustafa Kemal Paşa'nın konuşması ile kongre açılmıştır (Selvi, 2011: 19). Kongrenin toplanmasının ardından çözülmesi gereken sorunlar görüşülmeye başlanmıştır. Gündem şu şekildedir;

- 1)Başkanlık divanının seçimi,
- 2)Erzurum Kongresinde kabul edilen bildirilerin müzakere edilerek onaylanması,
- 3)Manda Konusu,
- 4) Dilek ve temenniler (Mahiroğlu, 2003: 28).

Kongrede en hararetli tartışmalar güçlü bir batı devletinin koruması altına girme anlamına gelen “manda” meselesi görüşülürken yaşanmıştır. Sivas Kongresinde tek kurtuluş yolunun Amerikan mandası altına girmek olduğunu iddia edenler vardı (Atatürk Araştırma Merkezi, 2004: 176). Sivas Kongresinde 11 Eylül 1919'da her türlü manda reddedilerek “*milletin bütünlüğü ve istiklalin sağlanması için milli iradenin hakim kılınması*” gerektiği yönünde 10 maddelik sonuç bildirisi yayımlanmıştır.Sivas Kongresi Beyannamesi (11 Eylül 1919) şu şekildedir;

1. Devleti Aliyei Osmaniye ile Düveli İtilâfiye arasında münakitmütarekenâmenin imza olunduğu 30 Teşrinievvel 334 tarihindeki hududumuz dâhilinde kalan ve her noktası İslâm ekseriyeti kahiresiyle meskûn olan memaliki Osmaniye akşamı yekdiğerinden ve camiaiOsmaniyeden gayrı-kabili tecezzi ve hiç bir suretle iftirak etmez bir küll teşkil eder; memalikimezkûrede yaşayan bilcümle anasırı islâmiye yekdiğerine karşı hürmeti mütekaibile ve fedakârlık hisiyatıylemeşhun ve hukuku ırkiye ve içtimaiyeleriyle şeraiti muhitiyelerin tamamıyla riayetkâr öz kardeşirler.

2. *Camiai Osmaniyenin tamamiyeti ve istiklâli millimizin temini ve makamı muallâyihilâfet ve saltanatın masuniyeti için kuvayimilliyeyiâmil ve iradeimilliyeyi hâkim kılmak, esası kat'idir.*

3. *Memaliki Osmaniyenin herhangi bir cüz'üne karşı vakî olacak müdahale ve işgaleve bilhassa vatanımız dâhilinde müstakil birer Rumluk ve Ermenilik teşkili gayesine mâtuף harekâta karşı Aydın, Manisa ve Balıkesir cephelerinde mücahedâtımilliyede olduğu gibi müttehiden müdafaa ve mükavemet esası kabul edilmiştir.*

4. *Öteden beri aynı vatan içinde birlikte yaşadığımız bilcümle anasırı gayr-ı müslimeninher türlü müsavâtı hukukiyeleritamamiyle mahfuz olduğundan, anasırı mezkûreyehâkimiyeti siyasiye ve muvazenetiıçtimaiyemizi ihlâl edecek imtiyazat itası kabul edilmeyecektir.*

5. *Hükümeti Osmaniye bir tazyiki haricî karşısında memleketimizin herhangi bircüz'ünü terk ve ihmâl etmek ıztırarında bulunduğu takdirde makamı hilâfet ve saltanatlavatan ve milletin masuniyet ve tamamiyetini kâfil her türlü tedabir ve mukarrerat ittihazolunmuştur.*

6. *Düveli İtilâfiyecemütarekenâmenin imza olunduğu fi 30 Teşrinievvel sene 334 tarihindeki hududumuz dâhilinde kalıp azim ekseriyeti islâmiye ile meskûn olan ve harsî ve medenî faikiyeti müslümanlara ait bulunan vahdeti mülkiyemizin taksimi nazariyesinden bilkülliyeferagatla bu topraklar üzerindeki hukuku tarihiye, ırkiye, diniye ve coğrafiyemizeriâyet edilmesine ve buna mugayir teşebbüsâtın iptaline ve bu suretle hakkuadle müstenit bir karar ittihaz olunmasına intizar ederiz.*

7. *Milletimizin insani, asrî gayeleri tebcil ve fennî, sınaî ve İktisadî hal ve ihtiyacımızıtakdir eder. Binaenaleyh devlet ve milletimizin dahilî ve haricî istiklâlini ve*

vatanımızın tamamiyeti mahfuz kalmak şartıyla altıncı maddede musarrahhududdâhilinde milliyetfennî, sınaî, İktisadî muavenetini memmuniyetle karşılız. Ve bu şeraiti âdile ve insaniyeyimuhtevi bir sulhün de âcilen takarrürü selâmeti beşer ve sükûnu âlem namına ahasstâmalimilliyemizdir.

8. Milletlerin kendi mukadderatını bizzat tâyin ettiği bu tarihî devirde hükümeti merkeziyemizin de iradeimilliyeye tâbi olması zaruridir. Çünkü; iradeimilliyeye gayr müstenit herhangi bir hey'eti hükümetin indî ve şahsî mukarreratı milletçe mutâ olmadıktan başka haricen de muteber olmadığı ve olamayacağı şimdiye kadar mesbuk e fal ve netayiçile sabit olmuştur. Binaenaleyh milletin içinde bulunduğu hali zücret ve endişeden kurtulmakçarelerine bizzat tevessüle hacet kalmadan hükümeti merkeziyemizin meclisi milliyihemen ve bilâifatei an toplaması ve bu suretle mukadderatı millet ve memleket hakkındaitihaz eyleyeceği bilcümle mukarreratı meclisi millinin murakabasına arzemesi mecburidir.

9. Vatan ve milletimizin maruz olduğu mezalim ve âlem ile ve tamamen aynı gaye vemaqsatla vicdanı milliden doğan vatani ve milli cemiyetlerin ittihadından mütehassıl kütleiumûmiye bu kere (Anadolu ve Rumeli Müdafaa Hukuk Cemiyeti) unvaniyle tevsim olunmuştur. Bu cemiyet her türlü firkacılık cereyanlarından ve ihtirasatı şahsiyeden külliye müberra ve münezzehtir. Bilcümle müslüman vatandaşlarımız bu cemiyetin azayı tabiiyesindendirler.

10. Anadolu ve Rumeli Müdafaa Hukuk Cemiyetinin 4 Eylül 335 tarihinde Sivasşehrinde in'ikat eden Umumî Kongresi tarafından maksadı mukaddesi takıp ile teşkilât umumiyeyi idare için bir (Heyet-i Temsiliye) intihap edilmiş ve köylerden vilâyet merkezlerine kadar bilcümle teşkilâtı milliyeye takviye ve tevhit olunmuştur (Anadolu ve

Rumeli`de Gerçekleştirilen Ulusal ve Yerel Kongreler ve Kongre Kentleri Bibliyografyası, C. I: 48-49).

Sivas Kongresi süresince 4 Eylül`den 11 Eylül`e kadar 8 birleşim yapılmış, 6 Eylül cumartesi kurban bayramının birinci günü olduğundan toplantı yapılmamış, buna mukabil 9/10 Eylül Çarşamba gecesi ilave bir birleşim gerçekleştirilmiştir (Selvi, 2011: 20).

4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında çalışmalarını sürdüren Sivas Kongresinin en önemli etkinliği Türk milletinin direnişinin “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti”adı ve çatısı altında birleştirilmesidir. Milli örgütlenme, bütün vatana yayılmış, ayrılıklar engellenmeye çalışılmıştır. Erzurum`da ve daha sonra Sivas`ta yapılan kongreler, yurt dışında da geniş yankılar uyandırmış, Batı basını özellikle Sivas Kongresinden sonra Anadolu hareketinin ciddiye alınması gerektiğini ve bu hareketin mensuplarının yetenekli önderler idaresinde milli bir program gereğince bir araya geldiğini belirtmiştir (Atatürk Araştırma Merkezi, 2004: 177).

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti

Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Sivas Valisi Reşit Paşa`nın eşi Melek Reşit Hanım ve arkadaşları tarafından 28 Kasım 1919 tarihinde Sivas`ta kurulmuş ve kısa bir sürede Anadolu`nun muhtelif şehirlerinde merkeze bağlı birçok şubeleri açılmıştır. Düşman işgallerini büyük bir hassasiyet ve dikkatle takip ederek İtilaf Devletleri ve İstanbul Hükümeti`ne karşı protestonameler yayımlayan, orduya para ve mal yardımı kampanyaları açan, Millî Mücadelede Anadolu`ya geçenlere kutlama telgrafları gönderen bu cemiyet, Kurtuluş Savaşı boyunca Türk kadınlığının iftihar edeceği büyük hizmetler görmüştür. Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti daimi olarak Heyet-iTemsiliye ve

Ankara Hükümeti ile ilişkilerini sürdürmüş ve Mustafa Kemal Atatürk'ün büyük takdirini kazanmıştır.

Milli Mücadelede “Sivaslı kadınların yükselen sesi” olan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti'nin faaliyetleri İrade-i Milliye'de ve daha sonrada Hâkimiyet-i Milliye'de yayımlanmıştır. Millîmücadele sonuna kadar Türk kadınlarına mücadelede öncülük ve önderlik yapan Sivaslı ve Sivas'taki görevlilerin eşleri hanımefendiler, Türkiye çapında şubeler açtırarak Ulusal Mücadelenin kadın öncüleri ve genel merkezi oldular. Merkezi Sivas olan cemiyetin başlıca şubeleri Kangal, Viranşehir, Kastamonu, Erzincan, Amasya, Burdur, Konya, Yozgat, Bolu, Aydın ve Niğde`de açılmıştır (Üçer, 2011: 30-31).

Şeyh Recep Olayı

Sivas Kongresi günlerinde patlak veren önemli iç olaylardan biri Şeyh Recep olayıdır. Şeyh Recep adında bir kişinin başı çektiği bir grup, 18 Ekim`de Mustafa Kemal'in Amasya'ya gitmesini de fırsat bilerek, postaneye zorla girip 160 kişinin imzaladığı telgrafi Bahriye Nazırı Salih Paşa ve padişah yaveri Naci Bey`e çekmişlerdir. Bu telgrafta Mustafa Kemal'e güvenmediklerini belirtmişlerdir. Amasya'da bulunan Mustafa Kemal, Sivas'tan durumu öğrenmek için arkadaşlarını arayıp herkesin gözü önünde bu telgrafın nasıl çekildiğini sorar. Sivas valisi Reşit Paşa'nın böyle bir telgraftan haberi olmadığını söyler. Daha sonra Şeyh Recep ve arkadaşları bir müddet tutuklanır ve sonra serbest bırakılır. Bazı ileri gelenlerle beraber esnaftan ve ulemadan insanların bu olayın içerisine sokuldukları görülmektedir. Şeyh Recep, Sivaslı Şemseddinoğlu'nun imzasını kullanarak telgrafi çekmiştir. Sivaslı Şemseddinoğlu Osmanlı din âlimlerinden önemli bir zattır.

Bu olayın altında İngilizlerin parmağı olduğunu İngiliz ajanı olan Sait Molla'nın Rahip Frew'e gönderdiği mektup doğrular gibidir. Mektupta Molla, Rahip'e "*Sivas olayını nasıl buldunuz? Biraz düzensiz, ama yavaş yavaş düzelecek.*" demektedir. Bu olayda belki de Şeyh Recep de Molla Sait tarafından kullanılmış olabilir (Metin, 1992: 141-142).

Koçgiri (Zara) Ayaklanması

Milli Mücadele günlerinde Sivas'ın adını duyuran ve tehlikeli bir boyuta getiren olaylardan biride Koçgiri ayaklanmasıdır. Koçgiri, Zara merkez olmak üzere 10 kaza ve 135 köylük bir alana yayılan kalabalık bir aşiretin adıdır. Bu aşiretin İbolar, Zazalar, Balular, Kerteliler ve Sarular gibi kolları bulunmaktaydı. Bu olay 1921 yılında Koçgirili Nuri Dersimi tarafından çıkartılmış ve Milli Mücadeleye karşı olan bir ayaklanma olarak görülmektedir. Bu olayın çıkış sebepleri 1918 yılına dayanmaktadır. Koçgiri aşiretinin yöneticilerinden olan Haydar Bey, Mondros Mütarekesi günlerinde İstanbul Hükümeti ile anlaşmazlığa düşmüştür. Bu dönemde Haydar Bey, Zara'ya bağlı İmranlı nahiyesinde Nahiye müdürlüğü yapmaktadır. Haydar Bey bu görevi yeterli görmeyip Kuruçay kazası kaymakamlığını istemektedir. Hükümette bu isteği geri çevirince Haydar Bey İmranlı'da ayrılıkçı Kürd Teali ve Teavun Cemiyeti örgütünü kurmuştur. Haydar Bey el altından Hükümetin aleyhinde çalışmaya başlamıştır ve bu karşı çıkma Ankara Hükümeti kurulduktan sonra da devam etmiştir. 4 Mart 1921'de de olaylar başlamıştır. Kızıltepe, Rifat ve Karamanlı Nuri'nin önderliğindeki bir grup, köylü ile birlikte İmranlı yakınlarında askeri birliğe saldırmışlar ve bununla da yetinmeyip İmranlı'daki askeri birliğin nahiyeyi terk etmesini istemişlerdir. Ankara Hükümeti bunun üzerine Mamuratül

Aziz (Elazığ) vilayeti ile Erzincan Sancağı'nda ve Sivas Vilayeti'nde sıkıyönetim ilan etmiştir (Yurt Ansiklopedisi, C. IX, 1982: 6870).

1.4. Tek Parti Döneminde Sivas

Tek Parti Döneminde Sivas'ın Siyasi Hayatı

Sivas şehrini 1923'ten 1940'lara kadar TBMM'de hep aynı kişilerin temsil ettiğini görmekteyiz. 1920'lerde toplanan Büyük Millet Meclisinde, Rasim (Başara) Bey, Emir (Marşan) Paşa, Hayri (Sığırcı) Bey, Mustafa Taki (Doğruyol) Efendi ve Ziyaeddin (Başara) Bey'i doğrudan Sivas milletvekili olarak seçilmişlerdir. Ayrıca Osmanlı Meclisi Mebusan'ında Sivas Mebusu olarak yer alan Ziya Bey de, bu meclisin çalışmalarına son vermesinden sonra Ankara'ya gelerek TBMM'ye katılmıştır. Osmanlı Meclisi Mebusan'ındaki Sivas Mebusları'ndan Hüseyin Rauf (Orbay) Bey ve Kara Vasıf Bey ise tutuklanarak Malta'ya sürülmüşlerdir. Ancak daha sonra Kasım 1921 de Malta'dan geri dönerek TBMM'de Sivas'ı temsil etmişlerdir. 11 Ağustos 1923'te toplanan II. dönem Büyük Millet Meclisi'ne Sivas adına katılan milletvekilleri ise Rasim (Başara) Bey, Ziyaeddin (Başara) Bey, Ömer Şevki Bey, Halis (Turgut) Bey, Muammer Bey, Rahmi Bey ve Şemseddin (Günaltay) Bey'dir (Yurt Ansiklopedisi, C. IX, 1982: 6869).

1 Kasım 1927'de Sivas'tan Rasim (Başara) Bey, Ziyaeddin (Başara) Bey, Rahmi Bey, Necmeddin (Sadak) Bey ve Remzi (Çiner) Bey III. dönem milletvekilliğine seçilmişlerdir. 4 Mayıs 1931 de Rasim (Başara) Bey, Ziyaeddin (Başara) Bey, Rahmi Bey, Necmeddin (Sadak) Bey, Remzi (Çiner) Bey ve İsmail Mehmet (Uğur) Bey Sivas adına IV. dönem milletvekili seçilmişlerdir. 1 Mart 1935 de Rasim Başara, Ziyaeddin

Başara, Necmeddin Sadak, RemziÇiner, Akif Öztekin, Hüsrev Gereade, Mithat Şükrü Blada, Sabiha Görkey ve Vasfi Raşit Seviğ Sivas adına V. dönem milletvekili seçilmişlerdir. 3 Nisan 1939 da Ziyaeddin Başara, Necmeddin Sadak, RemziÇiner, Akif Öztekin, Mithat Şükrü Blada, İsmail Mehmet Uğur, Abdurrahman Naci Demirağ, Atıf Esenbel, MergübeGürleyük ve Hikmet Işık Sivas adına VI. dönem Milletvekili olarak meclise gitmişlerdir. Daha sonraki dönemlerde yine aynı aileden Ziyaeddin Bey 1946 yılına kadar yedi dönem milletvekili olarak meclise girmiştir (Yurt Ansiklopedisi, C. IX, 1982: 6870). Rasim Bey de 1939 yılına kadar beş dönem milletvekili seçilmiştir. Sivas'ın diğer milletvekilleri ise gazeteci Necmettin Sadak ve Mithat Şükrü'dür. Bunlar da 1935 yılından 1950'ye kadar milletvekilliği yapmıştır. 8 Mart 1943 yılında Sivas'tan Ziyaeddin Başara, Necmettin Sadak, İsmail Mehmet Uğur, Abdurrahman Naci Demirağ, Atıf Esenbel, Hikmet Işık, Mithat Şükrü Bleda, İsmail Hakkı Başak, Kamil Kitapçı, Reşat Şemseddin Sirer, Abidin Yurdakul, Hulusi Gökdalay ve Eşref Dizdar VII. dönem milletvekilliğine seçilmişlerdir. Ayrıca bu dönemde Sivas'ta idari yapıda bir değişiklikle İmranlı ilçe olmuştur.

5 Ağustos 1946 yılında yapılan VIII. dönem milletvekili seçimlerinde ise Necmeddin Sadak, İsmail Mehmet Uğur, Mithat Şükrü Bleda, Hikmet Işık, Kamil Kitapçı, Reşat Şemseddin, Abidin Yurdakul, Fikri Tirkeş, Nazif Ergin, Abdulmuttalip Öker ve Şakir Uma seçimi kazanıp milletvekili olarak meclise gitmişlerdir (Yurt Ansiklopedisi, C. IX, 1982: 6870-6871).

Tek Parti Döneminde Sivas'ın Nüfusu

Sivas'ın nüfusu 1927 yılı itibariyle 30.000'dir. İlçe merkezlerinden ise Divriği'nin nüfusu 5.000, diğer ilçe merkezlerinin nüfusu ise 3.000 civarındadır. Sivas'ın 1927 yılı

itibariyle toplam nüfusu ise 329.551`dir. Bu dönemlerde Sivas'a değil de Şebinkarahisar'a dâhil olan Koyulhisar ve Suşehri ilçelerini de Sivas'ın nüfusuna dâhil etmeyi uygun bulduk. Bunun yansira bugün Sivas'a bağlı olmayan Darende'nin nüfusunu da bunun içinde zikrettik. Bunun nedeni ise o dönemdeki nüfus bütünlüğü açısından önemli olacağını düşündüğümüzüzdendir.

Bu yıllarda yapılan nüfus sayımlarında Müslüman nüfusu 325.176, Katolik nüfusu 135, Protestan nüfusu 16, Ortodoks nüfusu 200, Ermeni nüfusu 3.477, Hıristiyan nüfusu 529, Musevi nüfusu 6, Sair Dinlerin nüfusu 8, Dinsiz veya meçhullerin nüfusu ise 4 kişi olarak verilmiştir. Buna göre Sivas'ta toplam olarak Müslüman nüfus 325.176 kişi olup, oran olarak % 98 gibi bir rakama ulaşmaktadır. Gayrimüslim nüfusu ise toplam olarak 4.376; oranı ise % 2'ye tekabül etmektedir. 1914 yılında Vilayet genelinde toplam olarak 75.324 nüfusu bulunan Rumlar mübadele sonucu şehirden göçmüşlerdir.

1930 yılına gelindiğinde, bütün yurttan başlayan sanayileşmeden sonra nüfus yoğunluğu şehir merkezlerinde artmaya başlamıştır. Sivas merkezin nüfusu 50.000'i aşmış, yalnız ilçelerin nüfusları aynı kalmaya devam etmiştir. Sivas'taki bu hızlı nüfus artışı % 62'ye yükselmiştir. İlçelerde de bu kadar nüfus artmasına rağmen nüfus durmamış ve devamlı olarak merkeze kaymaya veya büyük şehirlere gitmeye devam etmiştir (Ünalın, 2004: 48).

Cumhuriyet döneminin ikinci nüfus sayımı 1935 yılında yapılmıştır. Daha önceleri Şebinkarahisar Vilayetine bağlı bulunan Suşehri ve Koyulhisar kazaları Sivas Vilayetine bağlanmıştır (İstatistik Yıllığı, 1936). 1935 yılında yapılan nüfus sayımında ise Sivas ve İlçeleri'nin toplam nüfusları 432.996 olmuştur (1935 Genel Nüfus Sayımı, 1937: 5). Bu

nüfus sayımında Sivas nüfusunun merkeze, ilçelere, beldelere ve köylere dağılımı ise Tablo 9`da gösterilmiştir.

Tablo 9.20 Ekim 1935 Tarihli Genel Nüfus Sayımına Göre Sivas`ın Nüfusu

	Toplam	İl ve İlçe merkez nüfusu	Belde ve Köyler nüfusu
Sivas Merkez	67,492	33,890	33,602
Divriği	34,474	5,910	28,567
Gürün	21,489	4,469	17,020
Hafik	46,753	1,982	44,771
Kangal	43,753	1,987	41,766
Koyulhisar	21,733	2,136	19,597
Suşehri	31,903	3,307	28,866
Şarkışla	58,076	3,176	54,900
Yıldızeli	47,319	2,584	44,735
Zara	60,004	5,947	54,057
Toplam	432,996	65,118	367,878

1940 yılında yapılan nüfus sayımında ise Sivas merkezin nüfusunun toplam 78.737 olduğu, Sivas'ın toplam nüfusunun ise 468.234 olduğu tespit edilmiştir. Bu nüfus sayımının sonucu Tablo 10`da gösterilmiştir (1940 Yılı Nüfus Sayımı, 1944).

Tablo 10. 20 Ekim 1940 Tarihli Genel Nüfus Sayımına Göre Sivas'ın Nüfusu

	Toplam	İl ve İlçe merkez nüfusu	Belde ve Köyler nüfusu
Sivas Merkez	78,737	41,730	37,007
Divriği	36,040	8,101	27,939
Gürün	23,348	4,549	18,799
Hafik	48,739	1,876	46,863
Kangal	45,346	2,221	43,125
Koyulhisar	22,595	1,955	20,640
Suşehri	31,320	3,716	27,604
Şarkışla	65,457	3,763	61,694
Yıldızeli	51,063	2,966	48,097
Zara	65,598	7,824	57,774
Toplam	468,234	78,701	389,542

1945 yılı nüfus sayımında verilen istatistiklere göre ise Sivas'ta toplam olarak; Müslüman 325.176, Katolik 135, Protestan 16, Ortodoks 200, Ermeni Grogoryan 3.477, Hıristiyan 529, Musevi (Yahudi) 6, Diğer dinlerden olanlar 8, Dinsiz (Meçhul) 4 kişinin yaşadığı belirtilmiştir (1945 Genel Nüfus Sayımı, 1949: LVIII). 1945 tarihli nüfus sayımında Sivas'ın şehir nüfusu % 8,9 artışla 44,856 kişiye ulaşmış, ilçeleriyle birlikte ise toplam nüfusu 490,493 kişiye ulaşmıştır.1945 yılında Sivas nüfusunun % 16,30'u şehir merkezlerinde %89,70'i ise köylerde yaşamaktadır. Bu nüfus sayımının sonucu Tablo 11'de gösterilmiştir.

Tablo 11. 21 Ekim 1945 Tarihli Genel Nüfus Sayımına Göre Sivas'ın Nüfusu

	Toplam	İl ve İlçe Merkez Nüfusu	Belde ve Köyler Nüfusu
Sivas Merkez	84,108	44,856	39,252
Divriği	34,456	6,804	27,652
Gürün	24,672	4,556	20,116
Hafik	51,001	1,881	49,120
Kangal	45,699	2,107	43,592
Koyulhisar	24,593	2,116	22,477
Suşehri	34,739	4,223	30,516
Şarkışla	69,839	3,731	66,108
Yıldızeli	53,790	3,636	50,154
Zara	57,596	6,109	61,487

Toplam	490,493	80,109	392,474
---------------	---------	--------	---------

1947 yılında Sivas'ın yüzölçümü 26.740 km²'dir. Merkez nüfusu 80.604, bucak ve köy nüfusu ise 413.769 dur. Toplam nüfusu da 494.373'tür (Demiray, 1947: 148).

Tek Parti Döneminde Sivas'ın Kültür Hayatı

Sivas'daki kitap basımı konusundaki gelişmeler incelendiğinde Cumhuriyetin ilanından 1930 yılına kadar Sivas'daki kitap yayımlanmadığı görülmektedir. Bunun nedenleri arasında okuma yazma bilenlerin oranındaki azlık önemli bir yer tutar. Ülke genelindeki durum Sivas şehrinde de benzerlik göstermiş, 1923-1927 yılları arasında okuma yazma bilen erkekler % 8.63, kadınlar % 1.07 olup toplam nüfusa oranı % 4.60'da kalmıştır.

Şehirdeki sosyal yapı da okuma ihtiyacının oluşmasını ve kitap yazılıp basılmasını olumsuz yönde etkilemiştir. 1923 yılı istatistiklerine göre şehirde durgun olan toplumsal yapıyı değiştirecek sanayileşme ve fiziki-sosyal altyapı yok denecek seviyededir. Halkın % 96'sı çiftçi, % 3'ü tüccar ve % 1'i sanatkârdır. Var olan ticaret ve etkinlikler de kendi çevrelerindeki mahalle veya çarşılara yöneliktir. Çalışmanın dışında kalan zamanın değerlendirilmesinde ise kahveler etkindir. Şeyh Recep'in Kazinosu, sıra kahveler ve soğuk kış günlerinde köyden gelen hayvan sahiplerinin rağbet ettiği ahırlıkahveler olmak üzere şehirde 50 kadar kahve vardır. Uzun ve soğuk kışlar; sıcak ve kurak yazlar okuma alışkanlığı kazanılmasında yararlı olamasa da yöre de folklorun zenginleşmesine katkı sağlamıştır.

Sivas şehrinde gerçek anlamda ilk kültürel faaliyet ise yedinci sanat olarak adlandırılan sinemanın Recep Kemahlı ve emekli bir askeri personel olan Rahmi Bey vasıtasıyla 1928 yılında faaliyete geçmesiyle olmuştur. Her ne kadar “Asri Sinema” olarak adlandırılırsa Sivaslıların gözünde orası “Recep’in Sineması” olarak bilinmiştir (Sivas İl Yıllığı, 1973: 197).

Sivas'ta halkevi 19 Şubat 1933 tarihinde bizzat Mustafa Kemal Atatürk tarafından kurulmuştur. Halkevi ilk olarak Selçuk ortaokulunda faaliyetlerine başlamış olup ilk başkanı Nüzhet Çubukçu'dur. Bundan sonra sırasıyla Halkevi başkanlığı yapan şahıslar ise Ahmet Göze, Süleyman Sudi ve Albay Süleyman Beylerolmuşlardır. Sivas Halkevi ülke genelinde en çok kitap yayınlayan halkevleri arasında yer almıştır. Türkiye genelinde 1951 yılında tüm halkevlerinin kapatılmasıyla Sivas Halkevi de kapatılmış ve 1961 yılında Türk Kültür Derneği adı altında tekrar kurulmuştur (Sivas İl Yıllığı, 1973: 247; Duman, 2008: 77).

Sanayileşmenin gerçekleştirilemediği Sivas`da yaşayanların neredeyse tamamı ziraat ve çiftçilikle uğraşmaktaydı. Ticaretle uğraşanların sayısı da son derece kısıtlı bir çevrede ve tamamen kendi yağıyla kavrulan bir hava içerisinde gerçekleşmekteydi. Bu bağlamda şehirde yaşayanların yaşadıkları evleri haricinde gidebilecekleri tek yer kahvehanelerdi ve şehirde cumhuriyet öncesi dönemden kalan alışkanlıklarla kahvehaneler en çok tercih edilen yerlerdendi (Üçer, 1992: 21).

Sivas`da yıllara göre basılan kitap sayısına bakacak olursak; 1931-1950 yılları arasında elde edilen verilere göre Sivas`da 1931 yılında 1; 1932 yılında 3; 1933 yılında 1; 1934 yılında 1; 1935 yılında 6; 1936 yılında 2; 1937 yılında 4; 1938 yılında 3; 1939 yılında 2; 1940 yılında 2; 1941 yılında 4; 1942 yılında 5; 1943 yılında 4; 1944 yılında 3; 1945

yılında 1; 1946 yılında 5; 1947 yılında 1; 1948 yılında 6; 1949 yılında 1 kitap olmak üzere toplam 55 adet kitap yayınlanmıştır.

1923-1950 yıllarında Sivas'ta yayınlanan kitaplar arasında folklor konusu ağırlık taşımıştır. Ahmet Kutsi Tecer'in de 1930 yılında Sivas Lisesi edebiyat öğretmenliğine, 1931-1934 yılları arasında Milli Eğitim Müdürlüğü'ne atanması, konuyla ilgili çalışmalara hız kazandırmıştır. Sivas halkevi ve halk odalarının kuruluşunda önemli katkılarda bulunan Tecer, eğitim verdiği okulda "Toplantı" adıyla bir öğrenci dergisi çıkarmıştır. Sivas'ın Deliktaş Köyü'nden olan Ruhsati'nin bir şiirinde geçen Tecer Dağı'nın adını soyadı olarak alan Ahmet Kutsi ve arkadaşları Sivas'ta çeşitli kültürel faaliyetlerde bulunmuşlar; Halk Şairlerini Koruma Derneği'ni kurduktan sonra Halk Şairleri Bayramı'nı gerçekleştirerek bu bayrama katılan şairleri bütün Türkiye'ye tanıtmışlardır. Tecer, Sivas'ta yaşadığı yıllar boyunca "Sivas Folklor" ve "Sivas Halk Şairleri Bayramı" adıyla üç adet de kitap yayınlamıştır. Sivas Halk Şairleri Bayramı adlı kitapçıkta Sivas halaylarını, bu halaylara ait resimlerle birlikte vererek yöre kültür mirasının zihinlerde canlı tutulmasına katkı sağlayan Ahmet Kutsi Tecer, Sivas'tan ayrıldıktan sonra da eserlerinde Sivas folklor ve kültürüyle ilgili araştırmalara yer vermiştir (Taşdemir, C. I, 2008: 121).

Bu dönemde Sivas'da yayınlanan kitaplar genelde Sivas ilindeki okullarda çalışan öğretmenler tarafından yazılmıştır. Bunda, Kültür Bakanlığı'nın 1935 yılı Ekim ayında gönderdiği bir genelgenin de katkısı olmuştur. Bu genelgeye göre, ülkedeki tüm tarih ve coğrafya öğretmenleri görev yaptıkları yerlerde Türk Tarih Kurumu'nun yardımcı üyeleri kabul edilmiştir. Bakanlığın bu genelgesinin de etkisiyle halkevleri, çoğunluğu tarih ve coğrafya öğretmenlerince genellikle bölgesel tarih alanında yazılan birçok kitap yayımlamışlardır. Ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı 1949 yılından itibaren bilimsel bir kitap

yazan öğretmenlere ilk kitap için bir derece, sonraki her kitap için de bir kademe vermeye başlamıştır. Bu desteklerin halkevlerinde çalışan diğer branşlardaki öğretmenleri de etkilediğini dile getirmek yanlış olmayacaktır. Bununla birlikte şehirdeki hâkim, mektupçu veya nüfus memuru gibi görevlerde çalışanlar da kendi konularıyla ilgili kitap yazmıştır. Yayınlandığı belirlenen 55 kitap içinde Vilayet Matbaası'nda basılan “Sivas Şehri İmar Planı” adlı kitap ile Ülke Basımevi tarafından yayınlanan “Öğretimde Yeni Doğru” adlı eser dışındaki tüm kitaplar Kamil Matbaası'nda basılmıştır (Başel, 1935: 207).

Tek Parti Döneminde Sivas'ın Eğitim Hayatı

Cumhuriyetin ilanıyla beraber kültür alanında da önemli adımlar atılmaya başlanılmış ve düşük olan eğitim seviyesi yükseltilmeye çalışılmıştır. 1923-1927 yılları itibarı ile Sivas ilinin ilköğretim alanındaki okul ve öğrenci sayısı ile ilgili şu bilgileri vermek mümkündür; bu dönemde il genelinde ilköğretim alanında 86 okul, 17 öğretmen, 5848 öğrenci bulunmaktadır. Bu öğrenci sayısı il nüfusuna oranlandığı zaman, okuma yazma bilen erkekler % 8.63, kadınlarda % 1.07 oranında olup toplam nüfusun %4.60'ını oluşturmaktadır. Buna göre erkeklerde % 91.37, kadınlarda % 98.93, toplam olarak %95.40 oranında okuma-yazma bilmeyen bir nüfus karşımıza çıkmaktadır. Bu okuma-yazma oranlarının kadınlarda daha az olduğu gözlenmektedir (Başvekalet İstatistik Umum Müdürlüğü, 1933: 24-25).

1924 yılında Sağlık ve Sosyal işlerde özellikle bulaşıcı hastalıklarla savaşta hükümet hekimlerine yardımcı olmak ve aşı uygulamakla görevli “Küçük Sıhhat Memurları” yetiştirmek üzere Sivas'ta KüçükSıhhat Memurları Mektebi adı verilen ve öğrenim süresi 2 yıl olan bir okul açılmıştır (Santur, C. II, 2008: 415).

1927 yılından itibaren halk dershaneleri de ortaya çıkmaya başlamıştır. Zaman içerisinde millet mektepleri ve ulus okulları adını alacak olan bu eğitim kurumları yüzyıllardır köhnemiş ve geri kalmış bir sistemsizliğin içerisinde cehalete kurban edilen Anadolu insanını yeniden hak ettiği yere oturtabilmek amacıyla 16 yaşından büyük kadın ve erkeklerle ilkokul mezunu olmayan ve A dershanelerinden vesika alanlara yönelik B dershaneleriyle halka okuma yazma öğretebilmek, ayrıca hayatını ve geçimini sağlayabilecek pratikleri göstermek ve belkide Mustafa Kemal'in bizzat kaleme aldığı Medeni Bilgiler kitabında belirttiği üzere "iyi vatandaş olabilmek" için faaliyete sokulan bir sistemdir. A ve B dershanelerinin açılmasıyla beraber Sivas'da 36 dershane açılmıştır. Buradaki kurslara devam eden toplam 891 kişinin 81'i kadınlardan oluşmaktadır (Ülke Gazetesi, 18.12.1945: 1). Millet mekteplerinin yadsınamaz başarısı sonrasında 1927 yılında şehirde erkeklerde okuma-yazma oranı sadece %28,4 iken 1935 yılında bu oran %41,4'e yükselmiştir. 1945 yılına gelindiğinde ise okuma-yazma bilen erkeklerin oranı inanılmaz bir sayıya ulaşır ve % 75 olarak gerçekleşir. Okuma-yazma oranı aynı şekilde kadınlarda 1927 yılında sadece % 8,6 iken bu oran 1935 yılında %17,1 ve 1945 yılında da % 42,9 olarak gerçekleşmiştir (Sivas Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü, 1998: 87).

1933 yılı itibari ile Sivas'da okul sayısı 123'e yükselmiş, öğretmen sayısı 237'ye çıkmış, öğrenci sayısı da 9294'e kadar yükselmiştir. 1943 yılına gelindiğinde bu oranlar biraz daha artmış, okul sayısı 129'a, öğretmen 239'a, öğrenci sayısı ise iki katına kadar (16.205) çıkmıştır. Sivas'ta bu dönemde eğitim düzeyi diğer doğu illerine nazaran biraz daha gelişmiştir ancak Orta Anadolu illerine göre daha geri bir düzeydedir. 1943'e kadar geçen süreçte 63 öğretmenli ve 81 eğitimli okul Sivaslıların hizmetine girmiştir. Ayrıca 117 soğuk iklim tipi okul inşaatına da başlanmış durumdadır (Ülke Gazetesi, 28.11.1945:

1). Nisan 1945 itibariyle ise Sivas`da 305 öğretmen, 71 köy enstitüsü mezunu öğretmen ve 209 da eğitimci bulunmaktadır.1949 yılı itibariyle de Sivas`da toplam 14 ilkokul bulunmaktadır (Yayla Dergisi, Nisan 1945: 9).

1926-1950 tarihleri arasında Sivas'ta kurulan ilkokulların sayıları Tablo 12`de olduğu gibidir (1973 Sivas İl Yıllığı, 140-143)

Tablo 12. 1926-1950 Tarihleri Arasında Sivas'ta İlkokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Yıllar	Okul	Öğretmen	Öğrenci
1926-1927	95	205	7,001
1934-1935	113	206	9870
1939-1940	152	286	14,810
1944-1945	338	566	32,551
1949-1950	456	805	34,822

15 Şubat 1949`da din derslerinin okullarda okutulmasıyla beraber Sivas ilkokulları 4 ve 5`inci sınıflarına devam eden 1371 öğrenciden 45`i hariç değerlerinin hepsinin din derslerine iştirak ettikleri görülmüştür (Ülke Gazetesi, 23.02.1949: 1). Bu dönemde Yıldızeli`nde 1949 yılında 8 sağlık memur eviyle 38 ilkokul inşa edilmiş ve okullarda tedrisata başlanmıştır(Ülke Gazetesi, 12.01.1950: 1).

XX. Yüzyılın ilk yarısında Sivas ilinde yukarıda belirtilen eğitim ve öğretim kurumlarının dışında 1945-1950 yıllarına gelindiğinde Sivas'ta Halk dersaneleri oluşturulmuş ve bu dersanelere 280 öğrenci devam etmiş, bunlardan 110 öğrenci okuyamaz diploması almışlardır. 1926-1950 yılları arasında Sivas`da orta öğretimin durumu ise Tablo 13`deki gibidir (DİE, 1973: 50).

Tablo 13. 1926-1950 Yılları Arasında Sivas`da Orta Öğretimin Durumu

Yıllar	Okul	Öğretmen	Öğrenci
1926-1927	1	11	220
1934-1935	2	11	567
1939-1940	3	42	1,126
1944-1945	3	41	836
1949-1950	6	47	944

Belirtmek gerekir ki Sivas'ta ilk açılan ortaokul 1915 yılında hizmete açılan kız öğretmen okuludur (Yücel, 1938: 687).1948 yılında ise Zara`da halkın yardımlarıyla yapılan ortaokul binası açılmış, açılış törenine ValiRebii Karatekin, milletvekilleri Reşat Şemsettin Sirer, Muttalip Öker, Halkevi ve Parti başkanları, Millî Eğilim Müdürü ve kalabalık bir halk topluluğu katılmıştır (Ülke Gazetesi, 29.09.1948: 1).Koyulhisar`da ise

halkın büyük emek ve gayretiyle yaptırılan Koyulhisar Ortaokulu 17.09.1949 tarihinde öğretime açılmıştır (Ülke Gazetesi, 21.09.1949: 1).

Cumhuriyet dönemiyle birlikte orta öğrenim sonrası liseler de önem kazanmışliseler yeni bir öğretim kurumu olarak açılmıştır. Sivas`da ilk açılan lise de Sivas Lisesi`dir. Mustafa Kemal`in talimatları sonrasında 1925 yılından itibaren Sivas Lisesi adını alan okul, 1887 yılında temeli atılan ve bu yönüyle şehirdeki en eski eğitim kurumudur. Sivas Lisesi 1924-1934 döneminde 515 öğrenci mezun etmiştir. Sivas Lisesi`nin 1923-1924 döneminde toplam öğrenci mevcudu 250 olmuştur. Hemen iki yıl sonra ise bu sayı 362 olacaktır. Hemen bir yıl sonra okul asıl binasına taşınırken sınıf sayısı da beşe yükseltilmiştir (Yücel, 1938: 597).

Tablo 14. Dönemlere Göre Sivas`da Liselerin Durumu

Yıllar	Okul	Öğretmen	Öğrenci
1926-1927	1	11	68
1934-1935	1	25	189
1939-1940	1	11	378
1944-1945	1	19	386
1949-1950	1	20	302

Tabloda görüldüğü üzere Cumhuriyetin ilk yıllarında Sivas`da liselerde öğrenci sayısı sürekli artmış olmasına rağmen okul sayısı hiç değişmediği gibi öğretmen sayılarında önemli bir artış olmamıştır.

Eğitimde İkinci Dünya Savaşı'nın bitimine yakın yıllara kadar fazla bir gelişme olmamıştır. Hatta bir ara nüfusun azalmasından dolayı Sivas Lisesi'nin kapatılması bile söz konusu olmuştur. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde Sivas geleneksel kültür değerlerinin daha ağır bastığı, kendi içine kapalı bir il görünümündedir.

Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, medreselerin kapatılması ve Tevhidi Tedrisat Kanunu ile birlikte Sivas öğretim kurumları da yeni şekiller almaya başlamıştır. Cumhuriyet devrinde Sivas'ta eğitim kurumlarının gelişmesi daha da hızlanmıştır. Ancak bu dönemde Sivas köy sayısı bakımından birinci sırada, alan genişliği bakımından üçüncü sırada, nüfus bakımından da onbirinci sırada yer almaktadır. Sivas'ın coğrafi şartlarından dolayı eğitim ve öğretim diğer batı illerine göre Türkiye ortalamasının gerisinde kalmıştır. 1943 yılına gelindiğinde bu rakamlar biraz daha fazlalaşmıştır. Okul sayısı 129'a, öğretmen 239'a, öğrenci sayısı ise iki katına (16.205) çıkmıştır (1927 Yılı İstatistikleri, 1929: 45 ve 74).

Sivas`da bu dönemde sanatlar mektebi olarak da bilinen ve özellikle demirci, marangoz ve halıcı yetiştirmeye yönelik olarak faaliyette bulunması tasarlanan ve ilk defa Vali Hacı Hasan tarafından tasarlanan Sanatlar Evi'de bulunmaktaydı. Sanatlar Evi'nin ismi daha sonra Bölge Sanat Okulu olarak değiştirilmiştir. Sanatlar mektebi 1902 yılında kurulmuştur. 1932-1933 döneminde 50 erkek öğrenci bulunurken bu sayı daha sonraki yıl 72, 1934 yılında 67, 1935-1936 döneminde 101, 1938-1939 döneminde de 97 olmuştur. 1928-1938 döneminde 134 ustalık diploması verilen okulda ayrıca 114.044 liralık iş gerçekleştir

ve halıcılık kursları yanında kök boya ve iplikçilikle ilgili olarak açılan boyacılık kollarıyla 2793 metrekare halı üretimi gerçekleştirilir. Sivas'ta özellikle marangoz, demircive kunduracı yetiştirmeye yönelik olarak faaliyet gösteren Erkek Sanat Enstitüsünde ise 1948 yılı itibariyle toplam 644 öğrenci ve 36 öğretmen bulunmaktaydı. Bu dönemde Sivas'da ayrıca 1946-1947 eğitim-öğretim döneminde faaliyete geçen Akşam Erkek Sanat Enstitüsü, 1938'de açılan ve bir yıl sonra ismi Kız Sanat Enstitüsü olarak değiştirilen Akşam Kız Sanat Okuluda vardır (Sivas Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü, 1998: 77). Yine bu dönemde Sivas'da Küçük Sıhhiye Memurları Okulu, Traktör Makinist Okulu, Mıntıka Ziraat Okulu, Sağlık Komiserleri Okulu gibi farklı eğitim veren kurumlarda açılmıştır (Yayla Dergisi, Ağustos 1944: 7).

1949 yılında da Milli Eğitim Bakanlığı Sivas'da Köy Okullarına yardım olarak 120 bin lira bütçe ayırmıştır (Ülke Gazetesi, 08.04.1949: 1).

Sivas'da ilk defa şapka giyen şahıs Darul-Muallimin Müdürü Mahmut Bey olmuştur. Kızılırmak gazetesinin 28 Eylül 1925 günü nüshasından öğrendiğimize göre sadece memurlar değil Sivas Münevviratını da heyet-i vekile kararını müteakiben hemen şapka giymek istemişler fakat mağazalarda bulamadıkları gibi, şapka dikecek terzi olmadığından, dışarıdan sipariş etmek yolunu seçmişlerdir (Alkan, 1994: 18).

Tek Parti Döneminde Sivas'da Basın

Tek parti iktidarı döneminde Sivas'ın bilinen en meşhur gazeteleri Kızılırmak Gazetesi, İrade-i Milliye Gazetesi ve Sivas Gazetesi'dir. Bu gazetelerin yanında 1920 yılında siyasi bir gazete olarak Mücadele-i Milliye isimli bir gazete çıkarılmaya başlanmıştır. Yine bu dönemde Sivas Postası isimli bir gazete de çıkarılmıştır. 1921 yılında

Sivas Postası, haftalık siyasi gazete olarak "Gaye-i Milliye" adıyla yayınlanmaya başlamıştır. 1938 yılında ise "Sivas Postası" isimli gazete, Kamil Kitapçı'nın oğlu tarafından çıkartılmış ve daha sonra 11 Haziran 1938 yılında kapanmıştır (Yasak, 1998: 66). Tek parti iktidarı döneminde Sivas'ın bilinen en meşhur gazeteleri olan Kızılırmak Gazetesi, İrade-i Milliye Gazetesi ve Sivas Gazetesi'ne göz atacak olursak;

Kızılırmak Gazetesi

Sivas'ın ilk özel Türkçe gazetesi olan Vicdan'dan üç ay sonra yayın hayatına başlayan ve 37 yıl yayınlanan bir gazetedir. 15 Ekim 1909 tarihinde yayına başlayan ve 25 Ekim 1946 tarihine yayına son veren gazete, bu süreç içerisinde birkaç defa el değiştirmiş 4 defa da kapanmış ve tekrar açılmıştır. Gazeteyi ilk defa çıkaran Kamil Kitapçı adıyla tanınan Kamil Yalçınır'dır. Gazetenin yayın hayatındaki el değiştirmeleri ve kapanışlarını incelediğimizde 6 ayrı dönem yaşandığını görmekteyiz. Bunun dört dönemi Kamil Kitapçı'nın sahipliğinde kalmış, (1 dönem: 15 Ekim 1909 – 1911, 2. dönem 1914 – 1917, 4. Dönem 1930, 6. dönem 18 Kasım 1938 – 25 Ekim 1946), bir dönem Ahmet Göze (5. Dönem: 1935) bir dönemi de Cumhuriyet Halk Partisi (3 dönem: 1925) yönetime geçmiştir.

Gazetenin ilk yayınlandığı yıllarda yazar kadrosunda önemli ve tanınmış isimler yer almıştır. Bunlar Sivas Valisi Mehmet Emin Yurdakul, Malatya Mebusu Muttalip Öker, Amasya Mebusu İsmail Hakkı, Belediye Başkanı Sığırcızade Hayri, Abdülkadir Sarısözen ve Rahmi Külhaşoğlu gibi isimlerdir. İlk Vilayet matbaasında basılan gazete 1930 yılından itibaren Kamil Kitapçı'nın kurduğu kendi matbaası olan Kamil Matbaası'nda basılmaya başlanmıştır. Yine Arap harfleriyle yayınlanmaya başlayan gazete yeni alfabenin kabulüyle birlikte Latin harfleriyle yayınlarına devam etmiştir. "Cumhuriyetçi, mefkûreci,

milli gazete” tanımlamasıyla çıkan gazete, önceleri haftada bir gün Cuma günleri yayınlanırken daha sonraları haftada iki gün olmak üzere Salı günleri de yayınlanmıştır. Gazete farklı dönemlerde iki, dört ve sekiz sayfa olarak değişik sayfa sayılarıyla yayın hayatını sürdürmüştür.

Gazetenin 25 Ekim 1925 tarihli nüshası özel bir sayı olarak farklı ve renkli bir kâğıda basılmıştır. O günlerde Sivas’taki iki gazete birlikte tek bir nüsha olarak cumhuriyetin ilanının ikinci yılı anısına yayınlanmışlardır. Logo kısmında hem resmi “Sivas” gazetesinin hem de özel olan “Kızılırmak” gazetesinin logoları yan yana yer almıştır. Gazetenin bu nüshasında tamamen Cumhuriyet ile ilgili yazılara yer verilmiştir (Nair, 1999: 68).

İrade-i Milliye Gazetesi

Sivas Kongresi 4 Eylül 1919 tarihinde çalışmalarına başlamadan önce Millî Mücadelenin esaslarının anlatılacağı bir gazetenin neşredilmesi fikri Mustafa Kemal’in bilgisi dâhilinde delegelerce de benimsenmişti. Böyle bir gazetenin neşredilmesi ülkenin içinde bulunduğu siyasi şartları kendi perspektifinden ele alıp, kamuoyunun aydınlatabilmesi için de elzemdi. Sivas Kongresinin sekizinci toplantısında (11Eylül 1919) İrade-i Milliye gazetesinin çıkarılmasına karar verilip üç gün sonra da ilk nüshası yayınlanmıştır. İrade-i Milliye gazetesi I. Dünya Savaşı sonrasında, şartları son derece ağır bir anlaşma ile (Sevr) yokluğa mahkûm edilmek istenen bir milletin yeniden var edilme mücadelesinin basın hayatındaki temsilciliği görevini üstlenmiştir. Gazetenin başlığında “haftada iki kere yayınlanır” ibaresi bulunduğu halde bu kurala pek uyulmamış ve genellikle haftada bir kere yayınlanmıştır. 14 Eylül 1919 – 15 Aralık 1919 tarihleri arasında

yayınlanan gazete nüshası on altıdır ve her haftaya bir gazete nüshası tekabül etmektedir. Milli Mücadele'nin yeni yayın organı olan Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin 10 Ocak 1920 tarihinde yayınlanmasına kadar geçen zaman zarfında İrade-i Milliye gazetesi ulusal kimliğini muhafaza etmiştir (Dervişoğlu, 2009: 161-162).

Sivas Gazetesi

Sivas'ın ilk resmi gazetesidir. 1878 yılında Sivas Valisi El Hac Ahmet İzzet Paşa tarafından yayınlanan ve resmi hüviyeti olan bir gazetedir. Sivas gazetesi değişik aralıklarla Cumhuriyetin ilanından sonra da yayınına devam etmiş ve 6 Aralık 1941 yılında 2865. sayısıyla yayınına son vermiştir (Yasak, 2007: 241).

Tek parti iktidarı döneminde Sivas il ve ilçelerinde çeşitli zamanlarda çıkarılan ve bir süre sonra kapanan birçok dergi bulunmaktadır. Bunlar Adım Dergisi (1930-1931), Aylık İlim ve Sanat Mecmuası, İkiz Aylık Okul Dergisi (1933-1937), Toplantı Aylık Okul Dergisi (1936), Ortayayla Aylık Kültür ve Sanat Dergisi (1936-1938), Yıldızdağı Aylık Sanat Dergisi (1937-1939), Dört Eylül Aylık Kültür ve Sanat Dergisi (1938-1942), Yayla Aylık Sanat Dergisi (1944-1946), Sivas Aylık Eğitim ve Öğretim Dergisi (1948)'dir (Gürel, 1994: 141-150).

Tek Parti Döneminde Sivas'ın İktisadi Hayatı

1923'te Cumhuriyet dönemine geçilirken Osmanlı'dan Sivas'a kalan ekonomik değerler oldukça sınırlıdır. Şöyle ki; ağırlığı tarıma dayalı ekonomik bir yapı, birkaç sahada el sanatları ürünleri, mevsimlik işletilebilen birkaç tuzla, vilayet ve kaza merkezlerinde emtia ticareti söz konusudur. İldeki tarım sektörü, tamamen geleneksel yöntemlerle ekip biçilen yem bitkileri, tahıl üretimi, küçük ve büyük baş hayvancılığa dayalıdır. El sanatları

içerisinde iç tüketime yönelik bıçakçılık, çubukçuluk (ağızlık), halı ve kilim dokumacılığı, Gürün gibi bazı ilçelerde pike ve şal dokumacılığı söz konusudur (Mahiroğulları, 2009: 177).

Türkiye Cumhuriyeti devletinin Sivas'a verdiği önem cumhuriyetin ilk yıllarında kamu ağırlıklı sağlık, ticaret ve sanayi alanlarındaki yatırımlarıyla görülmektedir. Bu dönemde yapılan kamu yatırımlarının başlıcaları;

- 1924 yılında yapılan Sivas Numune Hastanesi,
- 1925 yılında açılan Türk Hava Kurumu Sivas Şubesi,
- 1928 yılında açılan Türkiye İş Bankası Sivas Şubesi,
- 30 Ağustos 1930`da açılan Demir yolu hattı,
- 1932 yılında açılan Sivas elektrik şebekesi,
- 1934 yılında Tamra deresine kurulan elektrik santrali,
- 1938 yılında kurulan Divriği MadenMüessesesi`dir (Yasak-Kaleli, 1998: 50; Yasak, 2004: 49).

Cumhuriyet döneminin Sivas için çok önemli bir armağanı da 1927 yılında basılan 500 TL`lik banknottur. Türkiye Cumhuriyeti Devletinin tedavüle çıkardığı ilk banknot grubundan olan 500 TL`nin ön yüzünde Gök medrese ve arka yüzünde Sivas`ın tarihi bir panoraması yer almaktadır (Hayat Ağacı Dergisi, 2009: 12).

Belirtmek gerekir ki Cumhuriyet ilan edildiğinde Sivas`ta toplumsal yapı yüzyıllardır devam eden durağan halini korumaktaydı. Toplumsal yapının değişimi için gerekli sanayi ve fiziki-sosyal altyapı yok denecek kadar yetersizdi (Ünalın, 1997: 65). Tek parti döneminde devlet, 1923-1932 arası dönemde ülke kalkınmasında öncelikli olarak mevcut imkânlar çerçevesinde yol, su, okul, sağlık kuruluşları gibi alt yapı yatırımlarıyla

ilgilenmiş, dolayısıyla sanayi yatırımı yapamamıştır. Başka bir ifadeyle Devlet, bu dönemde üretime dayalı yatırımları özel teşebbüse bırakmıştır. Ne var ki özel teşebbüs o yıllarda yeterli sermaye birikimine sahip olmadığı için Türkiye genelinde olduğu gibi Sivas'ta da bu süreçte önemli bir yatırım gerçekleştirememiştir.

1923-1932 arası dönemde yöre insanının en önemli geçim kaynağını tarım ürünleri oluşturmuştur. Bu dönemde tarım, pazardan ziyade ailenin geçimi için ve tamamen geleneksel yöntemlerle yapılmıştır. Sivas çiftçisi, modern anlamda tarım alet ve makinelerinden henüz yoksundur. Bu dönemdeki en modern tarım aleti, 1890'larda Sivas Valiliği yapan Halil Rifat Paşa'nın tarımda modernleşme çabalarını içeren "Tenbihnameler"inde belirtildiği üzere karasabanın yerine kullanılması istenilen "kotan"dır.

1927'de yapılan Tarım Sayımı'nda Sivas'daki ekili alanların %97'sinde tahıl, %2'sinde baklagiller, % 0,4'ünde sanayi bitkisi tarımının yapıldığı; 72.000 ton tahıl, 1.100 ton baklagiller, 350 ton sanayi bitkisinin hasat edildiği tespit edilmiştir. Aynı sayımda ilin hayvan varlığının ise 95.000 koşum hayvanı, 650.000 büyük ve küçükbaş hayvandan oluştuğu tespit edilmiştir (Mahiroğulları, 2009: 178; Yurt Ansiklopedisi, C. XIX, 1982: 6894).

Tarım şehri olan Sivas'da bol ürün almak ve sağlıklı havyan yetiştirmek amacıyla 1944 yılında Ulaş Devlet Üretim Çiftliği hizmete açılmıştır. Ayrıca gelişen ve zenginleşen Sivas'ın bilhassa esnaf ve tüccarların İstanbul ve Ankara'da işlerini daha çabuk takip edebilmeleri için 1944-1945 yılında Paşa Çayırı'na uçak alanı yapılmıştır (Üredi, 2011: 14).

1923-1932 arası on yıllık dönemde Sivas`daki sanayi kuruluşlarıyla ilgili verileri 1927`de yapılan Sanayi Sayımıenvanterinden hareketle Sivas Ticaret Odası`nın 1933`te yayınladığı bir bültende görmek mümkündür. Bültene göre; sanayi ile ilgili Sivas`ta sadece 72 işyeri mevcuttur ve bu işyerlerinde 720 kişi çalışmaktadır. Söz konusu işyerlerinin 65`i tarıma dayalı sanayi, 3`ü dokuma, 4`ü inşaat sanayi ile ilgilidir (Mahiroğulları, 2009: 178; Esen, 1999: 74).

1927`de çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu`ndan yararlanmak için Sivas`dan ilk dört yıl hiçbir müteşebbis başvurmamıştır. 1932`de teşvikten yararlanmak için sadece bir un fabrikası müracaatta bulunmuştur (Mahiroğulları, 2009: 178; Yurt Ansiklopedisi, C. XIX, 1982: 6894).1932 yılında teşviki sanayi kanunundan yalnızca bir un fabrikası yararlanmışken 1941 yılında bu kanundan yararlanan işyeri sayısı beşe çıkmıştır. Bunlardan üçü dokuma-yünlü dokuma, çorap ve halıcılık, biri un fabrikası, diğeri de bir hidroelektrik santralidir (Esen, 1999: 9). Netice itibarıyla, Cumhuriyet sonrası 1923-1932 döneminde Sivas ekonomisi kelimenin tam anlamıyla tipik bir tarım ekonomisidir. 1932`de ekonomi politikalarında devletçi dönemin başlamasıyla, özel teşebbüsün yapamayacağı ağır sanayi yatırımlarını devlet üstlenmeye başlamıştır. Bu bağlamda Sivas, devletçi ve korumacı kalkınma döneminde hem istihdam, hem de üretim açısından kamunun kurduğu ciddi sanayi kuruluşlarına kavuşmuştur. 1932`de başlayan devletçi kalkınma döneminde özel sektörün teşviki sürdürülmüş; 1927`de çıkarılan Teşvik-i Sanayi Kanunu 1940`lı yılların başlarına kadar yürürlükte kalmıştır. Kanun`un kabul edilışinden 14 yıl sonra 1941 itibarıyla teşvikten yararlanan işletme sayısı beşe çıkmış; bunlardan üçü dokuma, biri yine un fabrikası, diğeri de Belediye`nin Tavra deresinde kurduğu elektrik santrali olmuştur (Mahiroğulları, 2009: 178; Yurt Ansiklopedisi, C. XIX, 1982: 6894).

1934'te Sivas'ın mevcut sanayi kuruluşları; 7 un fabrikası, 17 tuzla ve Sivas Sanat Evi'nde faaliyette bulunan halı atölyesi şeklinde sıralanmıştır (Başel, 1935: 91). Dönemin hükümeti, ülke genelinde devlet eliyle planlı sanayileşme hamlesi başlatmak amacıyla 1934 ve 1939'da Birinci ve İkinci Beş Yıllık Sanayi Planları hazırlamış; birincisini başarıyla uygulamış ancak ikincisini II. Dünya Savaşı nedeniyle uygulamaya koyamamıştır. Bu bağlamda, devletçi ve planlı sanayileşme döneminde Sivas'ta 1934'te lokomotif ve vagon atölyesinin temeli atılmış ve 1939'da "Sivas Cer Atölyesi" adıyla faaliyete geçmiştir. Cer Atölyesi'nde ülkenin ihtiyacı olan vagon ve lokomotif üretimi, onarımı ve pik, pirinç dökümü yapılması öngörülmüştür. 1943'te ise, Orta Anadolu'nun çimento ihtiyacını karşılamak üzere "Sivas Sümerbank Çimento Fabrikası" üretime açılmıştır. 1939'da Cer Atölyesi'nin, 1943'te Çimento Fabrikası'nın açılması Sivas'ta sanayileşme hamlesinin başlatıldığıının ilk işaretleri olmuştur. Bu iki fabrikada kuruluş yıllarında önemli sayıda, yaklaşık altı bin kişilik istihdam sağlanmış; çalışanların ücretlerinin şehir ekonomisine kazandırılmasıyla en azından ilde iç ticaret canlanmaya başlamıştır. 1938'de Divriği Demir Madenleri Müessesesi, 1945'te Sivas merkezde Askeri Dikimevi'nin işletilmeye açılması Sivas'ın ekonomisine ve istihdamına önemli katkı sağlayan diğer kamu yatırımları olmuştur (Müderrişoğulları, 2009: 179).

Yine bu dönemde 1928 yılında Sivas'da Sincan deresinin yanında o günün şartlarına göre modern bir rasathane kurulmuştur. Anadolu'nun en fazla hububat üreten şehirlerinden bir olan Sivas'ın ürettiği hububatı ziyan etmeden stoklayıp süratle yurdun ihtiyacı olan şehirlere göndermek için 1933 yılında Anadolu'nun en büyük ofisi yapıp Toprak Mahsulleri Ofisi kurulmuştur ve 1938 yılında faaliyete geçmiştir. Yine 1939 yılında Orman Fidanlık Müdürlüğü kurulmuştur (Dinç, 1989: 31).

Bunların yanında 1947 yılında Sivas'ta Bakır döküm ve levha imalathanesi kurulmuş (Ülke Gazetesi, 21.01.1947: 1), 1948 yılında İşçi sigortaları Sivas'da bir şube açmış (Ülke Gazetesi, 26.02.1948: 1), 1949 yılında Suşehri ilçesine elektrik gelmiştir, (Ülke Gazetesi, 29.09.1949: 1) 1949 yılında Koyulhisar'da Ziraat Bankası ajanslığı kurulmuş ve faaliyete geçmiştir (Ülke Gazetesi, 26.09.1949: 1).

1939 Erzincan Depremi'nden Sivas da etkilenmiştir. Sivas merkez, Koyulhisar, Suşehri, Zara, Hafik Kazaları ile bunlara bağlı 12 Nahiye ve 366 Köy bu depremden etkilenmiştir. Bu depremde Sivas'ın tamamında 12.349 bina yıkılmış, 8.265 bina da hasara uğramıştır. Ayrıca 41 okul ve 45 resmi bina da kullanılamaz derecede hasar görmüştür. Depremde 4.310 kadın, 3.722 erkek olmak üzere toplam 8.032 kişi hayatını kaybetmiştir. 1.460 kişi de yaralı olarak kurtulmuştur. Deprem, halkın en önemli geçim kaynaklarından olan hayvancılığı da vurmuştur. İl genelinde 27.280 büyükbaş, 50.920 küçükbaş hayvan telef olmuştur. Bu durum halkın ekonomik açıdan iyice zor duruma düşmesine neden olmuştur (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Yer No: 112.706.2.).

Sivas'da tek parti döneminde de tarım geleneksel yöntemlerle yapılmış; tarımsal verim ve üretimde olağanüstü bir gelişme yaşanmamıştır. Dönemin sonlarında il genelinde modern tarım alet ve makinesi olarak sadece 4 adet traktörün olduğu bilinmektedir Yurt Ansiklopedisi, C. XVIII, 1982: 6887).

Bu dönemde Ziraat Bankası köylüye para yardımı ve tohumluk buğday yardımında bulunmuştur (Ülke Gazetesi, 26.09.1946: 1).Sivas'da 1947yılında 695 ton tohumluk buğday yardımı (Ülke Gazetesi, 20.12.1947: 1), 1949 yılında ise 6350 ton tohumluk buğday yardımı yapılmıştır (Ülke Gazetesi, 06.09.1949: 1).

Milli mücadele senelerinde 1924 tarihli bir kanunla Büyük Millet Meclisi'nde altı buçuk milyon lira tahsisat kabul edilerek Ankara – Sivas demiryolu hattının 1924 senesinde yapımına başlanmıştır. 204 kilometre döşenen hatla 1925 senesinde Yerköy'e, hattın 382'nci kilometresinde iken de 1927 yılında Kayseri'ye ulaşılmıştır. Sonrasında da engebeli arazi yapısına ve bazı doğa güçlüklerine rağmen Sivas yönüne doğru çalışmalar başlamış ve nihayet hattın 603'üncü kilometresinde 30 Ağustos 1930 tarihinde Sivas'a ulaşılmıştır (Üredi, 2005: 61).

Cumhuriyetin kurulmasının ardından bir anlamda devletin ekonomik ve kültürel alanda yaptığı yeniliklerin uygulandığı pilot bölge olan Sivas'ta 1928 yılında İş Bankası kurulmuş, 30 Ağustos 1930'da Kayseri'den Sivas'a tren yolunun açılmasından sonra 1939 yılında Cer atölyesi faaliyete geçmiş ve böylece durgun olan ticari hayat canlanıp alım gücünü artırmıştır. Sivas şehri 1940'lı yıllarda ekonomik yönden, yavaş da olsa, yeniden durgun bir döneme girerken nüfus yapısı da büyük şehirlere göç vermeye başlamıştır. Devlet memurlarının şehirde çalışmak istememesi nedeniyle bazı çalışanlar bu bölgeye sürgün olarak gönderilmiştir (Ünal, 1997: 68). Sivas'ta Cer atölyesinin kurulması şehir nüfusunun artmasına neden olduğu için şehirde yeni evler yapılmış, yeni mahalleler oluşmuş ve aynı zamanda şehrin merkezi de istasyon mevkiine doğru kaymıştır. Ayrıca atölyede çalışan işçilerin 1944–1945 senelerinde kurmuş oldukları yeni mahalle yapı kooperatifi ile Sivas'ın batı yönüne Bahçelievler yaptırılmıştır. O yıllarda Sivas'da pek de temiz olmayan yedi tane otel, on iki han varken, bu sayı ihtiyacı karşılamakta yetersiz kaldığı için yeni yapılan hanlarla bu sayı on sekize kadar çıkmıştır (Üredi, 2006: 266-267).

Bu dönemde 1930'lardan 1950'lere değin Kangal, Yıldızeli, Merkez ve Hafik'te geleneksel olarak daha çok koyunculuk hâkimdir. Bu koyunlar "akkaraman" ırkından olup

sonraları diğer ilçelere de yaygınlaştırılmıştır. Hafik Islah Kurumu ile Ulaş Devlet Üretim Çiftliği bu türün damızlık olarak yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Bunun yanında akkaraman dışında "morkaraman" ve "merinos" türleri de yetiştirilmiştir. 1950 yılında 905.000 dolayında koyun vardır (Yurt Ansiklopedisi, C. IX, 1982: 6888-6889).

1947 yılında Sivas'ın Şarkışla ilçesinin Deli İlyas bucağı ve çevresindeki yayla köylerinden toplu süt alınarak Edirne tipi beyaz peynir üretimine başlanmıştır. Bu peynirlerden Ankara, Eskişehir, Doğu illeri, Tokat Amasya ve Turhal gibi komşu il ve ilçelere kadar sevkiyat yapılmıştır (Ülke Gazetesi, 15.07.1947: 1).

Özetlemek gerekirse Sivas'ta bu dönemde Devlet Demir Yolları'nın fabrikaları ile Sümerbank'a ait Çimento fabrikasından başka, özel sektöre ait un fabrikaları, lokum, karamela imal eden tesisler, karyola, kürek, madeni ev eşyası imal eden kuruluşlar, soda sabun imal eden imalathaneler, kereste atölyeleri, halı atölyeleri, bisküvi fabrikası, bakırcılık, gümüş, hediyelik eşya imalatı, çubukçuluk ve bıçakçılık gibi konularda iş ve imalat yapan kuruluşlar vardır (Sivas İl Yıllığı, 1967: 145).

Atatürk'ün Sivas Ziyaretleri

Atatürk Sivas'a ilk kez 27 Haziran 1919 gününde gelmiştir. 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkıp buradan önce Havza'ya daha sonra da Amasya'ya gelen Atatürk, Milli Mücadeleyi kararlı bir biçimde hızla örgütleme çarelerini araştırmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın hareketi İstanbul Hükümetini çileden çıkarmıştır. Bu yüzden Mustafa Kemal Paşa'nın bütün görevlerinden azledildiğini illere duyurulurken öte yandan Elazığ'a Vali olarak atanan Ali Galip vasıtasıyla tutuklanması emredilir. Bu günlerde Tokat'ta bulunan Atatürk, 27 Haziran 1919 da Sivas'a hareket etmiştir. Atatürk 27 Haziran 1919 günü öğleden sonra

Sivas'a varmıştır. Geceyi Sivas'ta Kolordu Komutanlığı'nda geçiren Atatürk, ertesi gün (28 Haziran 1919 sabahı) Erzurum'a hareket etmiştir (Sivas İl Yıllığı, 2002: 82).

Atatürk Sivas'a ikinci kez 2 Eylül 1919 günü gelmiştir. Erzurum Kongresi'nden sonra 2 Eylül 1919 günü Atatürk, Erzincan üzerinden ikinci kez Sivas'a gelmiştir. Yanında Hüseyin Rauf (ORBAY), Dr. Refik (SAYDAM), Hüsrev (GEREDE), Mazhar Müfit (KANSU), Süreyya (YİĞİT), Recep Zühtü, Hoca Raif, Şeyh Fevzi Efendi, yaverlerinden Muzaffer KILIÇ ve Sivas Kongresi'ne katılacak daha başkaları da vardı. Gelenler Sivas'a 5 kilometre uzakta karşılanmıştır. Karşılayanlar arasında Sivas Kolordu Komutanı Selahattin, Sivas Müdafa-i Hukuk Başkanı Rasim (BAŞARA), Sivas müftüsü Abdurrauf Efendi de vardır. Bu sırada İsmail Fazıl Paşa, Bekir Sami, Kara Vasıf gibi Sivas Kongresi'nin tanınmış delegeleri de Sivas'ta idiler. Atatürk halkın coşkun gösterileri arasında Sivas'a girmiş ve doğrudan kongrenin yapılacağı Sivas Lisesi'ne gelmiştir. Sivas Valisi Reşit Paşa Atatürk'ü burada karşılamıştır.

4 Eylül'de başlayan Sivas Kongresi 11 Eylül 1919 günü sona ermiştir. Temsil Heyeti Başkanı olarak Mustafa Kemal, kongre boyunca gece gündüz çalışmalarını sürdürmüştür. İstanbul Hükümeti ile yapılan etkin mücadele sonunda Damat Ferit Hükümeti düşmüş yerine Anadolu'daki mücadeleye yakınlığı ile tanınmış Ali Rıza Paşa hükümeti getirilmişti. Atatürk bu Hükümetin temsilcisi Salih Paşa ile görüşmek üzere 16 Ekim 1919'da Sivas'tan Amasya'ya gitmiştir.

Atatürk'ün Sivas'a üçüncü gelişi 28 Ekim 1919 günü olmuştur. Atatürk Amasya görüşmeleri tamamlandıktan sonra 28 Ekim 1919 günü Sivas'a dönmüştür. Amasya görüşmelerine göre milletvekili seçimleri yapılacaktır. Bu seçimlerde Mustafa Kemal Paşa Erzurum'dan milletvekili seçilmiştir. Temsil Heyetinin İstanbul'a ve cephelere tren hattı

bağlantısı olan Ankara'ya gelmesi ve çalışmalarını burada sürdürmesi kabul edilmiştir. Atatürk arkadaşlarıyla birlikte Ankara'ya gitmek üzere 18 Aralık 1919 günü Sivas'tan ayrılmıştır.

Atatürk Sivas'a dördüncü kez 27 Eylül 1924 günü gelmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra Cumhurbaşkanı olarak Atatürk Sivas'a 27 Eylül 1924'de gelmiştir. Cumhurbaşkanı seçildikten sonra uzun süren bir yurt gezisine çıkan Atatürk, doğu Karadeniz illerini gezip Samsun'dan sonra otomobille Amasya ve Tokat'a uğramıştı. 27 Eylül 1924 sabahı da yanında eşi Latife Hanım, milletvekili arkadaşlarından Salih (Bozok), Hamdullah Suphi (Tanrıöver), Rauf (Benli), Kılıç Ali, yaverleri vebazı kişiler olduğu halde Tokat'tan hareketle saat 16.30'da Sivas'a gelmiştir. Atatürk ve yanındaki heyet, üçüncü Ordu Müfettişi Cevat Paşa, Sivas Valisi Faik Bey, Tümen Komutanı, Belediye Başkanı tarafından Çamlıbel tepesinde karşılanmışlardır. Şehre girişlerinde toplar atılıp kurbanlar kesilmiştir. Atatürk'ün bindiği yaylı arabanın atlarını Gazhane mevkiinde çözen Sivashılar, arabayı kendileri çekerek belediye önüne kadar getirmişlerdir. Bu ziyaretinde Sivas Kongresi'nin yapıldığı lise binasında kalan Atatürk, 28 Eylül 1924 sabahı Erzincan yolu ile Erzurum'a hareket etmiştir (Sivas İl Yıllığı, 2002: 83).

Atatürk Sivas'a beşinci kez 12 Ekim 1924 günü gelmiştir. 12 Ekim 1924 sabahı Şebinkarahisar'ı ziyaret eden Atatürk, Suşehri, Zara, Hafik yolu ile akşam saat 20.00'de Sivas'a tekrar gelmiştir. O geceyi Sivas'ta geçiren Atatürk, ertesi günü 13 Ekim 1924 sabahı şehirden ayrılmıştır.

Atatürk Sivas'a altıncı kez 19 Eylül 1928 günü gelmiştir. Harf ve Yazı Devrimleri'nin memleketi bir çığ gibi bir baştan bir başa sardığı, ülkenin tüm okuma imkânları ile bir okuma-yazma seferberliğine girdiği günlerde Cumhurbaşkanı ve

Başöğretmen Atatürk, Sinop'dan başlayan bir yurt gezisine çıkmıştır. Yanında Başbakan İsmet İNÖNÜ, Dr. Refik SAYDAM, Kılıç Ali ve Başyaveri Rusuhi vardır. Sinop'tan Samsun'aburadan Amasya ve Tokat'a uğrayan Atatürk 19 Eylül 1928 akşamı Sivas'a gelmiştir. Geceyi Vali Konağı'nda geçirdikten sonra ertesi gün valilikte okuma yazma çalışmalarını izleyip ilgililerden bilgi almıştır. Müze olarak düzenlenen Sivas Kongresi'nin yapıldığı lise binası ve KongreSalonu'nu ziyaret etmiştir. Ayrılırken müze defterine; *"İlk Kongremizin toplandığı salonu görmekten çok duygulandım. 20 Eylül 1928. Gazi Mustafa Kemal"* cümlesini yazmıştır. O gün öğleye doğru da Kayseri'ye gitmek üzere hareket etmiştir (Sivas İl Yıllığı, 2002: 84).

Atatürk Sivas'a yedinci kez 20 Kasım 1930 tarihinde gelmiştir. 19 Kasım 1930 günü trenle Kayseri'den Sivas'a hareket eden Atatürk, geceyi trende Gemerek istasyonunda geçirdikten sonra 20 Kasım 1930 Perşembe günü saat 14 00'da Sivas'a gelmiştir. Doğruca valiliğe gelenAtatürk, yanında bulunan İçişleri Bakanı Şükrü KAYA ve Milletvekili Recep PEKER ile birlikte Sivas valisi Akif İYİDOĞAN'ın da katılımıyla Sivas'ın sorunları üzerinde bir çalışma yapmıştır. Dana sonra Kolorduyu, Belediye'yi, Kız Öğretmen Okulunu, Sivas Lisesi'ni ziyaret etmiştir. Lisedeiken Kongre Salonu'nu bir daha gezmiş ve masalardan birinin yanlış yere konulduğunu görünce *"Bu masanın yeri şurası idi."* diyerek yerine kaldırmıştır. Sonra *"Bir münakaşada başkana ihtiyaç duyulmuştu, hemen şu kürsüye çıktım"* diyerek Sivas Kongresi'nden bazı anılarını anlatmıştır. Delegelerden çoğunun yerini göstermiştir. Sonra müze defterinde 1928 yılında geldiği zaman yazdığı cümlenin altına *"Bugün aynı duygular kuvvetle devam ediyor."* cümlesini yazarak imzalamıştır. Geceyi Vali Konağında geçiren ve burada çeşitli heyetleri kabul eden Atatürk 21 Kasım 1930 günü saat 10.15'te Tokat'a hareket etmiştir (Sivas İl Yıllığı, 2002: 84-85).

Atatürk Sivas`a son kez 13 Kasım 1937 tarihinde gelmiştir. Atatürk, yanında Başbakan Celal Bayar, İçişleri Bakanı Şükrü Kaya, Bayındırlık Bakanı Ali Çetinkaya, Pilot Sabiha Gökçen, Milletvekillerinden Ali Kılıç, Recep Peker, Salih Bozok, Cevat Abbas Gürar, Dr. Ömer İrdelp, Genel Sekreter Hasan Rıza Soyak, Başyaver Celal Üner, Muhafız Komutanı İsmail Hakkı Tekçe ve başkaları olduğu halde bir Doğu Anadolu gezisine çıkmış ve 13 Kasım 1937 günü saat 09.40'da Sivas'a gelmiştir. Atatürk Sivas istasyonuna iner inmez otomobillerle doğrudan Halkevine, oradanda Sivas Lisesine gelmiş ve Kongre Salonu`nu bir daha görmüştür. Her gelişinde anıları yenilen Atatürk "*Burada bir milletin kurtuluşunu hazırlayan kararlar verildi.*" diyerek kongre günlerine ait çalışmalarını anlatmıştır. Daha sonra Sivas'ta yapılan cer atölyesi inşaatını gezmiştir. Saat 11.10'da özel bir trenle Sivas'tan ayrılırken Sivas halkına "*Beni hatırlayınız*" diye veda etmiştir (Sivas İl Yıllığı, 2002: 85).

I. BÖLÜM

ÇOK PARTİLİ HAYATA GEÇİŞ VE DEMOKRAT PARTİNİN KURULUŞU

1.1. Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan İç Nedenler

Çok partili hayata geçişin birçok iç nedeni bulunmaktadır. Bu nedenleri Siyasal Nedenler, Ekonomik Nedenler, Milli Şef İnönü'nün Gayretleri, Sosyo – Kültürel ve Sosyo – Ekonomik Gelişmelerin Etkileri şeklinde sıralamak mümkündür. Bu bölümde bu nedenler incelenecektir.

Siyasi Nedenler

Çok partili hayata geçişte etkili olan siyasi nedenlerin başında bağımsız grubun yetersiz kalışı gelmektedir. İsmet İnönü'nün Milli şef oluşundan sonra yapılan ilk genel seçimde Altıncı Dönem TBMM'de 21 bağımsız milletvekili bulunuyordu. 29 Mayıs 1939'da CHP Beşinci Büyük Kurultayı'nda bağımsız milletvekillerinden adına "Müstakil Grup" denilmesi uygun görülen bir muhalefetin kurulması için parti tüzüğünde değişiklik yapıldı (Giritlioğlu, 1993: 148). Bu grubun görevi; devlet işlerini parti meclis grubuna bağlı kalmaksızın denetlemek, dört yıllık çalışma hakkında parti kurultayına rapor vermek, Bakanlar Kurulu'na soru ve gensoru sorabilmek, hükümet hakkında güvenoyu istemek ancak hükümetin başarısına yardımcı olmaya özen gösterirken, "...*nifak, ihtiras ve şahsiyata mani olmaya bilhassa dikkat etmekti.*" Ayrıca tüzüğe göre; Müstakil Grup denetleme ve eleştiri görevi de yaparken CHP'nin bir organı olduğu da açıkça belirtilmişti.

Müstakil Grup için ciddi bir muhalefet organı denilemedi. Çünkü Müstakil Grup, Parti Genel Başkanı'nın emirleri doğrultusunda çalışan, partiden ayrı düşünülmeyecek ve sayısı itibariyle de etkili olamayacak göstermelik bir gruptan ibaretti.

Meclisin aleni toplantılarında asıl ana parti grubundan daha çekingen davranmış ve başı CHP Genel Başkanı'na bağlı ve yalnız adının müstakil olduğu herkes tarafından bilinen böyle suni bir muhalefet ve tenkit unsurundan kimse sonuna kadar bir şey ummamıştı. Çünkü bu grubun üyeleri hiçbir zaman CHP Meclis Grubu'nun kararlarına olumsuz oy vermedikleri gibi, daha sonra kurulan muhalif partilerin kurucuları arasında da hiçbir üyesi yer almamıştır. Sunilik Müstakil Grubun temel zaafı olmuştur (Uran, 1959: 344). Kurulması sırasında güdülen amaca uygun olarak çalışmalarını sürdüremeyen Müstakil Grup, çok partili sisteme geçildikten sonra 11 Mayıs 1946'da kaldırılmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 21 Mayıs 1946: 1).

Çok partili hayata geçişte etkili olan ikinci siyasi neden ise tek partili yönetime karşı halkın hoşnutsuzluğudur. İkinci Dünya Savaşı'na katılmamasına rağmen Türkiye savaşın getirdiği sıkıntı ve tehditlerden payını fazlasıyla almıştı. Hükümet savaşa hazır bulunmanın zorunluluğuna inandığı için, özellikle geniş ve yoksul halk kesimlerini ilgilendiren önlemler alma yoluna gitmiştir. Bunlar arasında Milli Korunma Yasası, Varlık Vergisi ve Toprak Mahsulleri Vergisi gibi yasalar, halkın CHP'ye karşı tepki duymasına sebep olmuştur. Öte yandan CHP'nin kendi tabanının bir parçası olan bürokratları koruması ve onlara çeşitli yardımlarda bulunması, savaş sırasında fiyatların çok yükselmesi, mal darlıkları, parti nüfuzuyla karaborsacılık yapan bazılarının haksız kazanç sağlamaları, halkın bütün bu olumsuzlukların sebebini CHP'ye yüklemesine sebep olmuştur.

Karaosmanoğlu o günleri ve Bern Büyükelçiliği'ne gitmeden önce Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile yaptığı görüşmeyi anılarında şöyle anlatıyor: “*Zeytinyağı piyasasını inhisarı altına alan Bakan mı istersiniz, karaborsacıları koruyan vali, umum müdür vesaire mi istersiniz, o devirde bunların her köşe başında sırttuklarını görebilirdiniz. Zaruri ihtiyaçlar altın pahasına elde edilebilir lüks maddeler sırasına girmişti ve geçim sıkıntısı harp halinde bulunan memleketlerde bile görülmeyen bir vahametteydi.*” Cumhurbaşkanı ile yaptığı görüşmede İnönü'yü uyararak: “*Paşam... Hükümete ve hatta size karşı husumet derecesine varmış bir muhalefet sürmektedir. Sakın memleketi harp felaketinden kurtardığınız için halkın size minnettar olduğunu sanmayın. Bunun sebeplerini bizzat araştırın. Etrafınızdakiler memleket realitelerini sizden gizliyor ve size her tarafı güllük gülüstanlık gösteriyorlar.*” demiştir (Karaosmanoğlu, 1984: 185).

Öte yandan hükümetin yüksek enflasyon nedeniyle maaşları yetmeyen devlet memurlarına kömür, elbise, şeker, pirinç ve yağ gibi bazı aynî yardımlarda bulunması da halkın öteki kesimlerinin tepkisine yol açmıştı. Bir yanda genel mahrumiyetler içinde çırpınan fakir halk, yanında nispi bolluk gören memurlar vardı. Bu durumda fakir halk, devlet uğruna harcandığına inanmaya başlamıştır. Bu durumun 1946 sonrası çok partili sistem için yapılan mücadelede tesiri büyük olmuştur (Karpas, 1967: 117-118). Ayrıca 1935 CHP Kurultayı'nda kabul edilen “parti devleti” düşüncesi, tek parti döneminde yaşanan bütün olumsuzlukların partiye yüklenmesi için de yeterli bir sebep olmuştur (Lewis, 1970: 378-379).

Ekonomik Nedenler

Bu dönemde çıkarılan Çiftçiyi Topraklandırma Yasası'na, Varlık Vergisi'ne, Toprak Mahsulleri Vergisi'ne ve Milli Korunma Yasası'na duyulan tepkiler, çok partili

hayata geçişte etkili olan ekonomik nedenlerin başlıcalarıdır. Bu nedenleri açıklayacak olursak;

Toprak reformu konusunu Cumhurbaşkanı Atatürk, 1 Kasım 1937’de TBMM’nin 5. Dönem 3. toplanma yılının açış konuşmasında, konuyu yeniden gündeme getirerek topraksız yurttaşlara toprak dağıtılması zorunluluğunu şöyle dile getirmiştir; *“Bir defa memlekette topraksız çiftçi kalmamalıdır. Büyük çiftçi ve çiftlik sahiplerinin işletebilecekleri arazi genişliği, arazinin bulunduğu bölgelerin nüfus kesafetine ve toprak verim derecesine göre sınırlandırmak lazımdır. Küçük, büyük bütün çiftçilerin iş vasıtalarını arttırmak, iyileştirmek ve korumak tedbirleri, vakit geçirilmeden alınmalıdır.”*(Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, C. I, 394).

Atatürk’ün ölümü ve İkinci Dünya Savaşı’nın patlak vermesiyle toprak reformu gündemden çıkmıştır. İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna doğru hükümet köylünün durumunu biraz olsun iyileştirebilmek için konuyu yeniden gündeme getirmiştir.

Tarım Bakanlığı’na hazırlanan ve Bakanlar Kurulu’nun 17 Ocak 1945 tarihli yazısıyla birlikte “Topraksız Köylüye Toprak Dağıtılmasına ve Çiftçi Ocaklarının Kurulmasına Dair Yasa Tasarısı” TBMM’ye gönderilmiştir. Tarım Bakanı Hatipoğlu konuşmasında, amaçlarının yalnızca çiftçilere toprak dağıtmak olmadığını, aynı zamanda onlara tesis, onarma ve donatma kredileri de verileceğini, bu nedenle bu yasanın bir tarım reformu amaçladığını belirtmiştir.

Yasa tasarısı üzerine mecliste çok büyük tartışmalar yaşanmıştır. İlk ve en büyük tepkiler Adnan Menderes, Cavit Oral, Emin Sazak, Damar Arıkoğlu, Refik Koraltan ve Hamdi Şarlan gibi büyük toprak sahibi olan milletvekillerinden gelmiştir.

Toprak yasası üzerinde yapılan tartışmalar, CHP içindeki potansiyel muhalefete belli bir kimlik kazandırırken, daha sonraki günlerde esecek fırtınanın da habercisi olmuştur. Toprak Yasası, TBMM’de 11 Haziran 1945 tarihinde oylamaya katılan 351 milletvekilinin oybirliğiyle kabul edilmiştir (Ulus Gazetesi, 12.06.1945: 1). Oylamaya Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Koraltan, Fuat Köprülü, Emin Sazak, Cemal Tunca, Hikmet Bayur gibi CHP içinde potansiyel muhalefetin öncülüğünü yapan isimler ve 97 kişi daha katılmamıştır. Bu kişilerden ilk dördünün, Dörtlü Önerge’yi vererek, Demokratik Parti’nin kurucuları olması ve geriye kalan üçünün de bu partide yer almaları nedeniyle birçok araştırmacı ve yazar bu yasanın Demokrat Parti’nin kuruluşunda en önemli neden olduğu sonucuna varmışlardır (Kongar, 1978: 178).

Çok partili hayata geçişte etkili olan ekonomik nedenlerin bir diğeri de CHP içinde bile büyük tartışmalara yol açan Varlık Vergisi`dir. 11 Kasım 1942 tarihinde TBMM’de kabul edilen Varlık Vergisi,savaşın başlamasından itibaren geçen zamanda elde edilen servet ve kazançlara bir ölçüde müsadere görüntüsü altında el konmasına olanak vermekteydi. Dönemin Başbakan`ı Saraçoğlu, bu yasanın amacının gayri milli ticaret burjuvazisinin tasfiyesine yönelik olduğunu açıklarken, bu yasanın aynı zamanda devrim olduğunu, piyasaya egemen olan yabancıların ortadan kaldırılarak Türk piyasasının Türklerin eline verileceğini belirtmiştir (Barutçu, 1977: 263).

Varlık Vergisi Yasası`nın içeride ve dışarıda yaratacağı tepkiler ne Başbakan ne de hükümet üyeleri tarafından hesaplanmadan, yangından mal kaçırıcısına Varlık Vergisi Yasası TBMM’de kabul edilmiştir. Yasayla Limited Şirketlerden 1941 yılı net kârlarının yüzde 50’si ile 70’i arasında vergi istenebilecekti. Dönmeler, Müslümanların iki katı, gayrı müslimler ise on katı kadar vergi ödeyebilecekti (Albayrak, 1992: 26). Ancak uygulamada

farklı bir durum ortaya çıkmış ve Türkler vergi borçlarının çoğunu ödedikleri halde, azınlıklar tarafından ödenen vergiler tahakkukun %60-65'i arasında kalmıştır (Ulus Gazetesi, 16.06.1943: 1).

Yasanın uygulanmasına karşı mükelleflerden ve yabancı elçilik ve konsolosluklardan şiddetli tepkiler olmuş, kanunun yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra Maliye Bakanlığı'na hemen hepsi reddedilen 10.000'i aşkın itiraz dilekçesi verilmiş ve vergisini ödeyemeyenler hakkında uygulanan cezalar sonucu tutuklama ve haciz işleri günlük olaylar olmuştur. İç ve dış sermaye çevrelerinin hükümete ve devlete karşı güvenini sarsan bu yasa dolayısıyla CHP'nin eski genel sekreterlerinden ve bakanlarından olan Hilmi Uran da şöyle demiştir; *"Bu eser tamamıyla Halk Partisi'nindir, eğer varsa günahı da hepimizindir."*(Uran, 1959: 387).

Yöneltelen sert eleştiriler ve dış baskılardan dolayı, yasa 15 Mart 1944 tarihinde çıkarılan bir başka yasa ile kaldırılmıştır (Cumhuriyet Gazetesi, 16.03.1944: 1). Fakat özel sektör ve yabancı sermaye arasında, devlet içinde sermayeye düşman gruplar bulunduğu düşüncesi yaratılmıştı. Varlık vergisinden dolayı zarar gördüğüne inananlar, CHP iktidarına karşı cephe almışlar ve Demokrat Parti'nin kurulmasından sonra da bu yeni partiyi desteklemişlerdir.

Çok partili hayata geçişte etkili olan ekonomik nedenlerin bir diğeri de Toprak Mahsulleri Vergisi'ne karşı duyulan tepkilerdir. İkinci Dünya Savaşı sırasında devletin tarım ürünlerine olan ihtiyacını karşılamak amacıyla 26 Nisan 1942 tarihinde Toprak Mahsulleri Vergi Yasası TBMM'de kabul edilmiştir. Bu yasaya göre çeşitli toprak ürünlerinin gayri safi üretim değerleri veya miktarları, verginin matrahı olarak

belirlenmiştir. Mükellefin beyanı matrahın tespitinde hareket noktası olmakla beraber, vergi uygulamasında maliye memurlarının takdirlerinin ana rolü oynaması çok eleştirilmiştir.

CHP iktidarı, Varlık Vergisi'nde olduğu gibi bu vergide de beklediği geliri sağlayamamıştır. Yasa yürürlükte kaldığı dört yıl içinde iktidar 319 milyon lira gelir tahmin etmişken, dört yılda ancak 233,5 milyon lira gelir elde etmiştir ki bunun da 38,9 milyonu toplama giderleri için harcanmıştır (Albayrak, 1992: 28).

Toprak Mahsulleri Vergisi, tarımla uğraşan büyük halk topluluklarını ilgilendiriyordu ki bunların çoğu kendi gereksinimlerini karşılamıyorlardı. Verginin belirlenmesi ve tahsili sırasındaki yolsuzluklar da geniş halk kitlelerini oluşturan küçük çiftçilerin CHP'ye tepki göstermelerine sebep olmuştur. Özellikle ürünlerin daha olgunlaşmadan, uzman olmayan görevliler tarafından vergilendirilmesini Türk halkı uzun süre unutamayacaktı. Bu vergi Osmanlı dönemindeki "Aşar"ın başka bir isimle geri getirilmesiydi. CHP'nin halkçılık iddiasıyla taban tabana zıt olan bu uygulama, bu ciddi hoşnutsuzluktan dolayı 24 Ocak 1946'da kaldırılmıştır (Ulus Gazetesi, 24.01.1946: 1).

Çok partili hayata geçişte etkili olan ekonomik nedenlerin sonuncusu ise Milli Korunma Yasası'na duyulan tepkilerdir. Savaşın ekonomik hayata olumsuz etkileri sonucunda mal darlığı artmış, bunu fırsat bilen bazı kara pazarcılar da stoklar yapmaya başlayınca, mal darlığı çekilmez bir hal almış ve fiyatlar önemli ölçüde yükselmişti.

Ekonomik bunalımın ve yolsuzlukların önünü alabilmek ve savaş koşullarının giderilebilmesi için Milli Korunma Yasası, 19 Şubat 1940 tarihinde yürürlüğe konulmuş, 24 Şubat 1940 tarihinde de bu yasanın uygulanması sırasındaki işleri yürütecek bir daire kurulmasına karar verilmiştir. Bu yasayla, genel ve kısmi seferberlik zamanı ile devletin savaşa girmesi gibi durumlarda hükümete ekonomik yaşama karışabilme olanağı

sağlanıyordu. Yasaya göre; devlete 40 dönümden az arazisi olan çiftçilerin bütün öküzlere el koyma, özel girişimin elinde olan fabrikalara el koyabilme, hafta tatilini kaldırabilme, zorunlu çalışma saatlerini belirleme, ithal malları stoklama, modern işletmelerine el koyabilme ve fiyatların kontrolü gibi yetkiler ve yasaya uymayanlara ağır cezalar verebilme yetkileri veriliyordu (Albayrak, 1992: 30).

Yasa, ilk başlarda eleştirilere uğramıştır. Bununla birlikte Yunus Nadi gibi bazı yazarlar bu yasaya gerek olduğunu savunarak alınan önlemlerin iyi neticeler vereceğini yazmışlardır (Cumhuriyet Gazetesi, 29.07.1942). Fakat Milli Korunma Yasası, uygulamada önemli değişikliklere uğramıştır ve istenilen amacı sağlayamadığı gibi çeşitli malların tevziatı, fiyat kontrolündeki tutarsızlıklar ve toprak ağaları ile ticaret burjuvazisi içinde bir kesimin palazlanmasına yol açmıştır. Bürokrasinin de bunlarla işbirliği içinde olan kesimi bu süreçte harp zenginleri kategorisine dâhil olmuşlardır. Uygulama sırasındaki yolsuzluklar halk arasında çeşitli huzursuzluklara neden olmuş ve bu yasayla devletçiliğin sınırları da bir hayli aşılmıştır. (Koçak, 1986: 362-365).

Milli Şef İsmet İnönü'nün Gayretleri

Cumhurbaşkanı seçildikten sonra İnönü'nün kendisine bağlı bir Müstakil Grup kurmasını demokrasiye geçiş açısından bir adım olarak kimse pek ciddiye almamıştır. Mart 1939'da İnönü'nün İstanbul Üniversitesi'nde yaptığı konuşmadan hareketle İnönü'nün demokratik bir idare tarzına, serbest seçimlerle geçme niyetinde olduğu ileri sürülse de (Toker, 1970: 18), İnönü'nün konuşmasından böyle bir sonuç çıkarmak oldukça güçtür. Fakat Türkiye'nin, özellikle savaş sonuna doğru, kesin olarak batılı demokratik ülkelerin yanında yer aldığı da dikkate alınır, o günkü tek parti yönetimiyle Türkiye'nin batılı demokratik ülkelerin yanında yer almasının olanaksızlığı anlaşılacaktır. İşte tam da

bu sebeple İnönü, San Francisco Konferansı'na katılacak olan Feridun Cemal Erkin'e: *"Amerikalılar size çok partili demokrasiye ne zaman geçeceğinizi sorabilirler. Siz, İnönü'nün rolü, reformları perçinlemek ve Atatürk'ün de arzu ettiği gerçek demokrasiyi kurmak olacaktır. Savaş bitince bu amacı gerçekleştirmek Cumhurbaşkanının en aziz arzusudur, deyiniz."* demiştir (Milliyet Gazetesi, 14.01.1974). Böylece çok partili hayata geçiş üzerinde İnönü ilk açık beyanatını, batılı ülkelere bir mesaj olarak da olsa, vermiştir.

Savaş sonunda tek partili totaliter sistemlerden bazılarının çökmüş olması, İnönü'yü düşündüren diğer bir neden olmuştur. Bir defasında Nihat Erim'e düşüncelerini açıklayarak şöyle demiştir; *"Ben ömrümü tek parti rejimi ile geçirebilirim. Ama sonunu düşünüyorum. Benden sonrasını düşünüyorum. Bu sebepten vakit geçirmeksizin işe girişmeliyiz."*(Toker, 58-59)

Cumhurbaşkanı İnönü, muhalefet boşluğundan dolayı duyduğu hoşnutsuzluğu gizlememişti. Gerçi CHP içinde potansiyel, sessiz, etkisiz ve bireysel bir muhalefet oluşmuştu. Bu muhalefeti oluşturan, Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü, Adnan Menderes, Emin Sazak, Hikmet Bayur, Recep Peker, İzzet Arıkan gibi milletvekilleri Şirket-i Hayriye'nin devletçe satın alınması, 1944 yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu oylaması ve 1945 yılı ilk yedi aylık bütçe yasa tasarının oylanması sırasında tepkilerin göstermiş ve böylece CHP içinde potansiyel bir muhalefetin olduğu anlaşılmıştı. 1945 yılında muhalefet konusundaki bu gelişmelerden İnönü'nün memnun olmadığı söylenemez. Nitekim bir süreden beri parti içindeki muhalefetlerini gizlemeyerek, 7 Haziran 1945 tarihinde Dörtlü Önerge'ye imza atan dört CHP'li milletvekili İnönü'ye bir muhalefetin oluşturulabilmesi için istediği fırsatı vermişti. İnönü, bu dörtlünün yeni bir parti kurmalarına, onların CHP'den çıkarılmalarını sağlayacak katkıda bulunmuştur.

15 Haziran 1945'te, 4919 sayılı yasa ile Türkiye'de parti kurmayı hükümetin iznine bağlayan Dernekler Yasası'nda değişiklik yapılması ile yeniden serbestlik sistemine dönülmüştür. İlk muhalefet partisi de işadami Nuri Demirağ tarafından "Milli Kalkınma Partisi" adıyla, 7 Temmuz 1945'te kurulmuştur (Ahmad, 1976: 14). Fakat bu partinin Türk siyasi tarihinde rolü olmamıştır. Cumhurbaşkanı İnönü'yü de bu muhalefet partisinden çok CHP'den ayrılmak zorunda kalan Dörtler ilgilendiriyordu.

İnönü, 1 Kasım 1945'te TBMM'nin 7. Dönem, üçüncü toplanma yılını açarken yaptığı konuşmada şunları söylemiştir; "*Bir karşı partinin kendiliğinden kurulabilip kurulamayacağını ve kurulursa, bunun meclis içinde mi meclis dışında mı ilk şeklini göstereceğini bilemeyiz. Şunu biliriz ki, bir siyasi kurul içinde prensipte ve yürütmede arkadaşlarına taraftar olmayanların hizip şeklinde çalışmalarından fazla, bunların, kanaatleri ve programları ile açıktan durum almaları, siyasi hayatımızın gelişmesi için daha doğru yol; milletin menfaati ve siyasi olgunluğu için daha yapıcı bir tutumdur.*" İçişleri eski bakanlarından Hilmi Uran da anılarında bu görüşleri doğrulayacak bilgiler vermektedir; "*Demokrasi rejimini bizde tesis etmiş olmanın sevabı da; eğer varsa, günahı da sadece İnönü'nündür. İnönü, bizde bu rejimin tutunmuş olduğuna ve tutunacağına inanabilmek için en aşağı bir defa olsun iktidarın düşmesi ve değişmesi lazım olduğunu söylerdi ve hiç değişmeyen ve düşmeyen bir iktidar idaresinde yaşayan memlekette demokrasi rejiminin varlığına kimsenin inanmayacağına bize daima telkin ederdi.*" (Uran, 1959: 513-514).

İnönü'nün demokrasiye geçilmesinde etkisinin önemsiz olduğunu ve samimi olmadığını savunanlar ise İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı sırasında "Değişmez Genel Başkan ve Milli Şef" gibi sanlar aldığına dikkati çekerek, Türkiye'nin iç ve dış zorunluluklar

sonucunda demokrasiye geçmek zorunda kaldığını belirtmektedirler (Akandere, 1998: 431-443).

Kısaca söylemek gerekirse, Cumhurbaşkanı İnönü, iç ve dış koşulların etkisiyle, Türkiye'nin çok partili sisteme geçmesinin yararlarına inanmış, kuruluşunda kendisinin de görev aldığı cumhuriyetin, demokratik bir görünüm kazanmasına çaba göstermiştir.

Sosyo-Kültürel ve Sosyo-Ekonomik Gelişmelerin Etkileri

O dönemde kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, kitap, gazete ve dergi tirajlarında önemli artışların olması ve o yılların en hızlı kitle iletişim araçlarından birisi olan radyo sayısında da önemli artışların olması çok partili hayata geçişte etkili olan sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik gelişmelerin başında gelir. Bu durum, bireylerin toplumsal, siyasal, ekonomik ihtiyaç ve özlemlerin artmasına ve bunların fark edilmesine yol açmıştır.

Uzun yıllardan beri süregelen devletçilik uygulamasının, başlangıçtaki toplumsal amaçlarından uzaklaşıp ifratlara sapmasıyla bütün sosyal grupların menfaatlerine aykırı düşmeye başlamıştı. Orta sınıf ekonomik alanda serbestlik istiyordu. Köylüler ve işçiler, sadece belirli bazı gruplara yaramış olan devletçilikten kurtulmak istiyorlardı. Bunun dışında kırsal kesimdeki büyük toprak sahipleri ile eşrafın da yavaş yavaş gücünü hissettirmeye başladığı ve halk yığınlarını da peşinden sürüklediği görülmekteydi. Bu yeni sınıfların, Türkiye'nin batı dünyasına girmesinden önemli beklentileri vardı. Bunlar artık daha liberal, politik, ekonomik ve sosyal politikalar izlenmesini istiyorlardı (Karpaz, 1967: 119-120).

Cumhuriyet döneminde izlenen kültürel ve ekonomik politikaların yarattığı hızlı toplumsal değişim artık otoriter rejimden kurtularak daha rahat bir nefes almak istiyorlardı. Bunların yanı sıra, geniş halk kesimleri ise, demokrasi ile özel sorunları da dâhil olmak

üzere, bütün sorunların çözüleceğine inanıyorlardı. Bu durum da çok partili hayata geçişi sağlayan etken olmuştur.

1.2. Çok Partili Hayata Geçişte Etkili Olan Dış Nedenler

Birinci Dünya Savaşı'nda düştüğü ağır yanlışlardan ders alan Türkiye'nin ekonomik ve askeri şartları İkinci Dünya Savaşı'nın yükünü kaldırabilecek kadar iyi olmadığı için, Türkiye İkinci Dünya Savaşı sırasında bir denge politikası izleyerek, savaşan tarafların piyonu ve avı olmamaya büyük önem göstermiştir. Ancak bazen bir tarafa ağırlık verilmesi, onların karşısında yer alanları öfkeliendiriyordu. Buna karşın her iki blok da, Türkiye'nin özel durumunu ve önemini hiçbir zaman göz ardı etmiyorlardı (Albayrak, 1992: 35-36).

Bu dönemde Türkiye, savaş sanayinin en önemli hammaddelerinden biri olan kromit cevherini hem Almanlara hem de İngilizlere satıyordu. Fakat bu sıralarda Türkiye daha ziyade Almanlara yakın duruyordu ki bu dönemde Türkiye, Almanya'nın tehdit ve önerilerini göz ardı edemezdi. Zira Almanlar bu dönemde Balkanlara egemendi ve bu bölgede 15 Tümen Alman askeri gücü hazır bekliyordu. İşte bunu göz önünde bulunduran ABD Başkanı Roosevelt "*ödünç verme ve kiralama yardımını*" 3 Aralık 1941'de Türkiye'yi de kapsayacak şekilde genişletti.

Ancak 1944 yılı Ocak ve Şubat aylarında Almanya ile mal değişimi şeklinde gerçekleşen Kromit satışı hızlanmıştı. Aynı günlerde ticaret gemisi süsü verilmiş Alman savaş gemilerinin Türk Boğazları'ndan geçmesi Amerika ile İngiltere'nin kızgınlığının artmasına neden olmuş, hatta bu ülkelerin diplomatları, Dışişleri Bakanlığımız ile sosyal ilişkilerini dahi kesmişlerdi. Daha sonra Türkiye'ye iç siyasette de müttefikleri memnun edecek bazı yenilikler yapma yoluna gitti. Bu doğrultuda 15 Mart 1944'te Varlık Vergisi uygulamasına son verildi. Bunun yanı sıra, o zamana kadar Almanları kızdırmamak için

ılımlı bir tutum takındığı Turancılara karşı geniş çaplı bir tutuklama kampanyası başlattı. Türkiye bundan sonra Nisan 1944'te Almanya'ya kromit satışını durdurdu ve bir adım daha atarak 2 Ağustos 1944'te Almanya ile ilişkilerini kesti. Böylece Türkiye müttefiklere karşı izlemiş olduğu iyimser tarafsızlık politikasından, müttefiklik yanlısı bir politikaya resmen geçti (Akandere, 1998: 331-336).

Türkiye için 1944 yılı, savaşa katılmak konusunda karar yılı olacaktı. Öte yandan Ruslar da, 1944 Eylülü'nde Balkanlar'da üstünlüğü ele geçirmiş ve bu bölgedeki Alman tehditlerini tümüyle ortadan kaldırmıştı.

Sürecin böyle devam etmesinden sonra 6 Ocak 1945 tarihinde Türkiye, ilk kati adım olarak Japonya ile de diplomatik ve ticari ilişkilerini kesti. Bu adımdan sonra, Roosevelt-Stalin-Churchill'in Yalta Konferansı'nda öngördükleri, 1945 yılı Şubat'ı sonuna kadar Almanya'ya savaş ilan eden devletlerin, San Francisco Konferansı'na davet edilecekleri yolundaki kararlarına uygun olarak 23 Şubat 1945'te, 1 Ocak 1942 tarihli Birleşmiş Milletler Beyannamesi'ni imzalayarak, Almanya ve yandaşlarına resmen savaş ilan etti (Ulus Gazetesi, 24.02.1945: 1).

5 Mart 1945'te Türkiye San Francisco Konferansı'na davet edildi. Dönemin Paris Büyükelçisi Menemencioğlu kararın alındığı günü kastederek; *“Bugün mesut bir gündür. Türkiye'nin harp ilan etmesi, memleketimizin 1939'dan beri takip ettiği siyasetin bir neticesidir.”*(Ulus Gazetesi, 26.02.1945: 1) demiştir.

Bu karar ile ilgili olarak yaptığı değerlendirmede Başbakan Saraçoğlu; *“Türkiye Cumhuriyeti ilk tehlike dakikalarından itibaren sözünü, silahını ve kalbini demokrat milletlerin safına koydu ve bugüne kadar meclis ve hükümet olarak bu istikamette yol aldı.”* (Akandere, 1998: 336-344) demiştir.

Özetle söylemek gerekirse, Türkiye takip ettiği devletçilik politikasından daha açık bir ekonomik politika izlemek, ABD'nin ekonomik yardımından da faydalanmak ve artmakta olan Sovyetlerin saldırgan politikasına karşı batılı demokratik cepheye yönelmek gereksinimi için böyle bir politika takip etmişti.

Atatürk ile Lenin'in dönemin şartları gereği temellerini attığı Türk-Sovyet ilişkileri, 17 Aralık 1925 tarihinde dostluk ve tarafsızlık anlaşması ile pekiştirilmiş ve bu anlaşma 7 Kasım 1935 tarihinde on yıl süre ile uzatılmıştı.

İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında Stalin'in izlediği saldırgan politika ile ilişkiler değişti. Sovyet Rusya tarafından önce Moskova'yı ziyaret eden Türk Dışişleri Kurulu ile görüşen Mareşal Vorosilof ve daha sonra da Stalin, gerçek niyetlerini açıklayarak Türk Boğazlarında üs kurmak yolundaki isteklerini bildirmişlerdi. Fakat bu istek şiddetle reddedildi (Uran, 1959: 352). Savaş sırasında Türkiye'nin izlediği yansız politika hem Sovyet Rusya'yı rahatsız etmiş hem de bu denge politikası Sovyetlerin eline bir koz kazandırmıştı. İşte bu kozla Temmuz 1944'te Stalin, Churchill'e gönderdiği gizli ve kişisel notunda Türkiye'yi tarafsız denge politikası izlemekle suçlamış ve Türkiye'nin savaş sonrası meselelerdeki özel hak ve taleplerinin dikkate alınmamasını önermiş ve böylece kendi saldırgan amaçları doğrultusunda Türkiye'yi yalnız bırakmayı hedeflemişti. Yine bu doğrultuda Yalta Konferansı'nda boğazlar konusunu gündeme getirerek; *“Türkiye'nin, bir elini Rusya'nın gırtlığına dayamış duran durumunu kabul etmenin imkânsız olduğunu”* belirtmişti. 23 Şubat 1945 tarihinde Türkiye ve ABD arasında imzalanan Askersel Yardım Anlaşması da Türkiye'yi yalnızlaştırmak isteyen Sovyetleri daha da kızdırdı.

Nihayet San Francisco Konferansı'ndan bir ay önce 19 Mart 1945'te Sovyet Dışişleri Bakanı Mototof, Moskova Büyükelçimiz Selim Sarper'e Dostluk Antlaşması'nı feshetmek arzusunda olduklarını bildirdi ve Sovyetlerin istekleri arasında Kars, Ardahan ve Artvin'in kendilerine verilmesi ve Boğazlarda ortak üsler kurulması olduğunu söyleyerek gerçek niyetlerini bir kez daha açıklamıştır (Gönlübol, 1974: 200).

Bundan sonra Sovyet basını ve Moskova Radyosu, Stalin'in bu isteklerini savunmaya başladı. Türkiye, Sovyetlerin isteklerinin rahatsız edici bir hal alması üzerine İngiltere ve Amerika'ya başvurarak onların yazılı görüşlerini sordu. İngiltere ve Amerika Türkiye'nin Sovyetlere bir karış dahi toprak verirse tüm Avrupa'nın tehlikeye düşeceğine inanıyorlardı. Bu sebeple Türkiye'ye destek verdiler. Bu karşı gelişer rağmen Moskova Radyosu ve Sovyet basınının yayınları aralıksız devam etti ve bu Türkiye'de büyük tepkilere neden oldu. 4 Aralık 1945'te İstanbul'da çoğunluğunu öğrencilerin oluşturduğu 20.000 kişilik bir grup, Sovyet yanlısı yayın yapan Tan, Yeni Dünya, La Turquie gazeteleri ile A.B.C. ve Berrak kitapevlerini basıp maddi zarara sebep oldu (Ulus Gazetesi, 05.12.1945: 1). Tan olayı olarak da bilinen bu olayda, güvenlik güçlerinin biraz geç müdahale etmesi, olayların arkasında hükümetin olduğu kanısını yarattı (Sertel, 1968: 268 vd.).

Tüm baskılara rağmen Türk hükümeti Sovyet baskısına karşı Amerika ve İngiltere'nin de desteğiyle direndi ve hiçbir taviz vermedi. Bu iki devletin Türkiye'ye destek vermelerinin asıl sebepleri ise şunlardı:

1. Sovyetlerin yayılmacılığının ve komünizm ideolojisini başka toplumlara ihraç etme isteğinin demokrasi dünyası için yaratacağı tehditler.

2. Sovyetlere yakınlık duymayan ülkelere arkalarında onları destekleyen güçlü demokratik devletlerin olduğunu göstermek.

3. Boğazların özel konumu.

4. Türkiye'nin tüm İslâm dünyası arasında batı dünyası ile bütünleşmeye aday tek laik ülke olması ve Batı Dünyası ile Orta Doğu arasında önemli bir köprü vazifesi görmesi.

5. Türkiye'nin Komünizm ideolojisinin kaynağı olan Sovyetlerin başucunda yer alması.

6. Orta Doğu'daki, Amerikan ve İngiliz çıkarları için kurulması planlanan Orta Doğu Komutanlığı için Türkiye'nin en uygun aday olması.

Sonuç olarak söylemek gerekirse Türkiye, başta dış etkenler olmak üzere, var olan sosyal, siyasal, kültürel ve ekonomik zorunlulukların bir gereği olarak çok partili sisteme geçmiştir. Bunun aksi olarak bu süreci ne sadece dış etkilere ne de sadece Türk yöneticilerinin demokrasiye olan inancına ya da sadece ülkenin iç dinamiklerine bağlayabiliriz. Türk devlet adamları da, mevcut dünya şartları içinde tek partili bir rejimin Batılı demokrasiler içinde yaşama şansı bulamayacağına kesin olarak inanmışlardı. Yani devlet ya demokratik sistemi benimseyerek Batılı devletlerin yanında yer alacak, ya da otoriter bir rejim içinde Doğu komşusu Sovyetlerin tehditleri altında yaşayacaktı (Karpas, 1967:128-130).

1.3. Muhalefetin Doğuşu ve Muhalefet Yılları

Muhalefetin Doğuşu

CHP Meclis Grubu çalışmalarında oylamalarda zaman zaman kırmızı oy kullanıldığı oluyordu. İlk belirgin muhalefet 1944 yılı Muvazene-i Umumiye Kanunu görüşülürken görüldü. İkinci muhalefet hareketi Ocak 1945'te Şirket-i Hayriye'nin devletçe

satın alınmasına ilişkin yasa tasarısının görüşülmesi sırasında meydana geldi. Üçüncü muhalefet hareketi ise yine 1945 yılında ilk yedi aylık bütçe tasarısı görüşülürken oluştu ki bu muhalefetin daha öncekiler gibi sadece bireysel bir muhalefet olmadığı bir süre sonra ortaya çıkacaktı.

Fakat bunlardan en önemlisi ve yine bu üçüncü muhalefet hareketini oluşturan grubun içinden gelen muhalefet hareketidir ki 14 Mayıs 1945'te Çiftçiyi Topraklandırma Yasası görüşülürken oluştu. Bu yedi kişilik muhalif gruptan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan bu yasanın oylanmasından önce parti grubuna “Dörtlü Takrir” olarak bilinen belgeyi vererek, muhalefetin sadece bütçeye ya da Toprak Yasası'na olmadığını göstermek istemişlerdir. Bu önerge CHP içinde başlangıçta bireysel olarak ortaya çıkan muhalefet hareketinin çok geçmeden siyasal bir yapıya dönüşmesinin temel miadı olacaktı (Tunaya, 1998: 682-684).

Dörtlü Önerge (Takrir)

Dörtlü Takrir olarak bilinen siyasi ultimatoma hazırlanışı Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan'ın, Tevfik Rüştü Aras'ın evinde yaptıkları toplantılarda meydana gelmiştir.

Dörtlü Takrir, 7 Haziran 1945 tarihinde Fuat Köprülü tarafından TBMM Başkanı Kazım Özalp'e verilmiştir. Dörtlü Önerge, CHP içinde ıslahat yapılmasını isteyen bir çeşit siyasi ultimatoma niteliğindedir. Önerge özellikle şu noktalar üzerinde durmaktaydı:

- Türkiye Cumhuriyeti'nin demokrasi esaslarına inandığı ve demokratik Anayasasıyla bunu kanıtladığı, yapılan girişimlere rağmen denemelerin başarısız olması sebebiyle demokrasi alanında istenilen amaca ulaşamadığı fakat savaşın ağır şartlarının kalktığı ve zamanın geldiği,

- Yurttaşların siyasi hak ve hürriyetlerini gerektiği genişlikte kullanabilmelerinin sağlanması,

- Parti çalışmalarının da yukarıdaki esaslara göre yeniden düzenlenmesi (Akandere, 1998: 373-380).

Dörtlü Önerge 12 Haziran günü CHP grubunun açık oturumunda tartışmaya açıldı (Ulus Gazetesi, Vatan Gazetesi, Son Posta Gazetesi, 13.06.1945) ve İnönü'nün talimatları doğrultusunda bu dört kişi bu oturumda çok sert bir şekilde eleştirilerek hırpalandılar. Bayar o günleri anlatırken Takrir'in partide fırtınalar kopardığını, İnönü'nün Takrir'in reddini ve Takrir'i verenlerin hırpalanmasını istediğini ve önergenin reddinin bütün sorumluluğunun İnönü'ye ait olduğunu söylemiştir (Bayar, 1969: 33-34).

Önerge görüşülürken dört arkadaş da söz alarak, amaçlarının yeni bir parti kurmak olmadığını, tek amaçlarının partide demokratik bazı ıslahatların yapılmasını sağlamak olduğunu açıklasalar da gruptan bazıları "*beğenmiyorsanız gidin, ayrı bir parti kurun*" diye laf atmışlardı (Öymen, Milliyet Gazetesi, 27.01.1975).

Bu konuşma üzerine Başbakan Saraçoğlu amacınız parti kurmak değilse önergenizi geri çekin ve bu önergeyi parti kurultayında verin diye önerdiyse de Dörtler'in sırasından "hayır" cevabı geldi ve yapılan oylamada Önerge hazırlayanların dışında herkesin ret oyuyla reddedildi (Bayar, 1969: 33-34).

Bayar ve arkadaşları önergeyi vermekle niyetlerinin yeni bir parti kurmak olmadığını söyleseler de genel kanı Bayar ve arkadaşlarının böyle bir şeyi düşünerek hareket ettikleri yolundadır. Dörtlü önerge, çok partili yaşama geçilmesinde bir başlangıç oluşturması açısından çok önemlidir.

Önerge Sonrası Siyasal Muhalefetin Gelişimi

CHP içinde Dörtlü önerge sonrasında önerge sahiplerine karşı önemli tepkiler gelmeye başlamıştı. Bu tepkiler, önerge sahiplerini ve CHP içindeki muhalefeti tasfiyeye yönelikti. Zira Milli Şef İnönü de bir muhalefet partisi kurulmasını destekliyordu(Toker, 1970: 92).

Bu süreçte CHP içindeki çatışma giderek arttı. Dörtler'in karargâhı haline gelen A. Emin Yalman'ın Vatan Gazetesi ile CHP'nin yayın organı olan Ulus arasında çok şiddetli karşılıklı yazılar yazılmaya başlandı. Bunlardan en çok ses getirenleri Dörtler'den Fuad Köprülü'nün, CHP'den Falih Rıfkı Atay'ın yazılarına cevap verdiği Vatan Gazetesi'ndeki "Açık Konuşalım" başlıklı yazılarıdır.

Gazeteler aracılığıyla devam eden bu tartışmalara, zamanla CHP'nin radikalleri arasında gösterilen Emin Erişirgil gibi isimler de Ülkü Dergisi'ndeki yazıları ile katılarak bu tartışmaları daha şiddetli bir hale getirmişti. Emin Erişirgil, Dörtler'den bazılarının sosyalist eğilimli Zekeriya Sertel'in Tan Gazetesi'nde yazı yazmalarından dolayı üstü kapalı olarak Dörtler'i solcularla işbirliği yapmakla suçladı. Bu tartışmaların iyice büyümesi üzerine Başbakan Şükrü Saraçoğlu bu çatışmaların arasına girerek ortalığı yatıştırmak istediysede basındaki bu çekişmenin önüne geçemedi.

Fuad Köprülü, Emin Erişirgil'in bu sert yazılarına aynı sertlikle cevaplar verdi ve CHP içindeki grupların daha ziyade menfaat grupları olduğunu dile getirdi (Vatan Gazetesi, 11-12 Eylül 1945). Parti yönetimi Fuad Köprülü'nün bu yazılarından dolayı yazılı savunmasını istedi. Fuad Köprülü istenilen yazılı savunmasını da Ulus Gazetesi'nde hakkında çıkan iftiralara cevap verdim şeklinde Vatan Gazetesi'nde yapmıştır (Vatan Gazetesi, 13 Eylül 1945).

Adnan Menderes de aynı günlerde “*Başbakan’ın Demeci Münasebetiyle*” başlıklı yazısıyla bu siyasi polemige katıldı ve yazılarında kendilerine karşı uygulanan şiddeti eleştirerek, demokrasinin geliştirilmesi, insan hak ve hürriyetlerinin genişletilerek kısıtlanmaması gerektiğini yazdı (Vatan Gazetesi, 13-14 Eylül 1945). Bu yazıları sebebiyle Parti Meclisi Menderes’in de savunmasını istedi ve 21 Eylül 1945 tarihinde Parti Genel Meclisi hem Köprülü’nün hem de Menderes’in partiyle ilişkisini kesti. Bundan sonra Celal Bayar da Basın Yasası’ndaki haberleşme özgürlüğünü kısıtlayan 17. ve 50. maddelerin değiştirilmesi isteği ile hazırladığı yasa tasarısının reddedilmesi üzerine 26 Eylül 1945’te önce milletvekilliğinden, sonra da 3 Aralık 1945’te de CHP’den istifa etti.

Dörtler’den geride kalan Refik Koraltan ise 1 Ekim 1945’te arkadaşlarını savunarak parti yönetimini suçladı. Bu davranışı sebebiyle Koraltan da 27 Kasım 1945’te partiden ihraç edildi.

Böylelikle Dörtlü Önerge’nin sahipleri CHP’den tasfiye edilmiş oldu. Bu gelişmeler Dörtler’in tasarladıkları yeni bir siyasi oluşuma yol açarken CHP’de hem kendi içindeki muhalefeti temizlemiş hem de demokratik dekoru tamamlayacak bir muhalif partinin kuruluşuna da hizmet etmiş oldu. Böylece artık yeni bir muhalefet partisinin kurulması için bütün koşullar hazırды.

1.4. Demokrat Parti’nin Kuruluşu ve Programı

Bir muhalefet partisi kurma girişimleri, Köprülü ve Menderes’in CHP’den çıkarılmasından sonra başlamıştı (Bayar, 1969: 37). Yeni parti kurma çalışmalarına Dörtlü Önerge sahipleri dışında Ahmet Hamdi Başar, Zekeriya Sertel ve Tevfik Rüştü Aras da

katılmıştı. Fakat daha sonra Menderes ve Köprülü, fikirleri kendilerine uymuyor diye Başar'ı aralarında görmek istemediklerini belirtince Başar ayrılmak zorunda kalır. Daha sonra Zekeriya Sertel'de Menderes'in kendisine sürekli komünist diye saldırmasından dolayı Dörtler ile beraber hareket edemeyeceğini anlayarak Dörtlerden ayrılır (Sertel, 1968:261-265).

Çalışmalar devam ederken Dörtler'den Koraltan, Tevfik Rüştü Aras'a "*sizin akideniz bizimle uyumuyor*" diyerek ayrılmasını istedi (Toker, 1970: 107-108). Böylece Aras da Dörtler'den ayrıldı. Dörtler Aras, Başar ve Sertel gibi sosyal adaletçi kişilerden uzak durmaya çalışarak kamuoyunda kendileri hakkında yanlış bir izlenim oluşmasının önüne geçmeye çalışıyorlardı. Zira bu dönemde Sovyet notasından dolayı Türk kamuoyu çok hassastı.

Kasım ayı boyunca devam eden çalışmalar ve partiye isim bulma çabaları esnasında 28 Kasım'da Ethem Menderes de CHP Aydın İl Başkanlığı'ndan ihraç edildi. Bundan sonra Ethem Menderes ve Vatan Gazetesi'nin sahibi A. Emin Yalman da adeta Dörtler'in beşincisi olarak bu çalışmalara katılacaklardır. Daha sonra CHP milletvekili Refik Şevket İnce de yeni oluşumda yerini aldı (Ulus Gazetesi, 05.12.1945: 1). Partiye isim bulma çabaları devam ederken ilk defa A. Emin Yalman partinin isminin Demokrat Parti olacağını yazmıştır (Vatan Gazetesi, 3 Aralık 1945). Daha sonra diğer gazetelerden ve CHP yanlısı basından da yeni parti kurulmasıyla ilgili olumlu yazılar gelmeye başladı (Ulus Gazetesi, 5 Aralık 1945).

15 Aralık 1945'te Celal Bayar bir açıklama yaparak partisinin, "*Kemalist düşünceye bağlı, düşünce olarak CHP'den farklı olacaklarını*" söylemiştir. Partinin kuruluşunun gecikmesi söylentilere sebep olunca Bayar 28 Aralık'ta bir açıklama daha yaptı. Nihayet

Bayar 4 Ocak 1946'da düzenlediği basın toplantısında partinin isminin Demokrat Parti olduğunu ilan etti ve partiyi tanıttı. 7 Ocak 1946'da Refik Koraltan kuruluş dilekçesini İçişleri Bakanı Uran'a verdi. Böylece Demokrat Parti 7 Ocak 1946'da resmen kurulmuş oldu.

Demokrat Partinin Programı

Kurulan yeni partinin programı ve amaçları hakkında Demokrat Parti'nin kurucuları olan Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan parti merkezi olan Yenişehir, Sümer Sokak, No:8'deki eski CHP milletvekili Cemal Tunca'ya ait olan daire adres olarak verilmiştir (Ulus Gazetesi, 8 Ocak 1946). Bu toplantıda kurucular, partilerinin kişilere değil ilkelere bağlı olduğunu açıkladılar. Celal Bayar, Demokrat Parti'nin programı, ilkeleri ve amaçları hakkında ana başlıklarla: *“Demokrat Parti, kadın haklarının tatbikatta tecellisi için çalışacak, yabancı sermayeden faydalanacak, demokrasi ruhu ile düzenlenmiş anayasaya bağlı kalacağını yalnız gerekirse milletin içtimai ve siyasi hayatına uydurmak için bazı maddelerinde değişiklikler yapabileceğini, yeni partinin bir muvazaa partisi olmadığını, gücünü Türk milletinin siyasi olgunluğundan aldığını, yeni partinin bazı yönleriyle CHP'nin solunda bazı yönleriyle de sağında olduğunu yani daha özgürlükçü olduğunu, dış siyasette farklı düşünmediklerini”* belirtmiştir. Demokrat Parti'nin Genel Başkanlığı'na gizli oylama sonucu beklendiği gibi Celal Bayar seçilmiş, Genel İdare Kurulu üyeliklerine de yine gizli oylamayla Adnan Menderes, Fuad Köprülü, Refik Koraltan ve Cemal Tunca seçilmişlerdir (Ulus Gazetesi, 9 Ocak 1946).

Demokrat Parti'nin resmen kuruluşu basında ve kamuoyunda olumlu karşılandı. Bundan sonra DP hızla büyümeye başladı ve CHP içindeki muhaliflerden bazıları DP'ye katıldılar. Bu meyanda Dışişleri eski Bakanlarından Yusuf Kemal Tengirşenk ile Adalet

eski Bakanlarından Refik Şevket İnce en önemlileridir ki bunlar 21 Ocak 1946 tarihinde DP Genel İdare Kurulu'na üye seçilmişlerdir (Ulus Gazetesi, 22 Ocak 1946).

DP ile CHP Arasındaki Temel Farklar

Programları açısından DP ile CHP arasında genel olarak çok büyük farklılıklar yoktur. Önemli farklılıklar daha ziyade anlayış, yorum ve bunları uygulamada tutulacak yol farklılıklarıydı (Karpaz, 1967:346).

Öncelikle her iki parti de Türk Devrimi'nin temel düşüncesini oluşturan Atatürk ilkeleri olarak kabul edilen altı ilkeyi programlarında kabul ediyorlardı. İki parti arasındaki en belirgin fark ise Devletçilik ve Laiklik anlayışlarındaki yorum farkıydı.

CHP'nin Devletçilik anlayışı, daha denetleyici ve genel çıkarları korumak amacıyla özel teşebbüsün çalışma alanlarını sınırlandırabilmek gibi bir uygulamayı kabul etmek anlayışını gösterirken DP'nin Devletçilik anlayışı, devletin özel girişimin gelişmesi için yardımcı olması, devletin ekonomik işlerdeki çalışma alanlarının sınırlandırılmasına dayanmaktaydı.

Laiklik ilkesi hakkındaki anlayış biçiminde ise her iki partinin programında, devlet yönetiminde dinin etkisi kabul edilmemekte ve din-vicdan özgürlüğünün korunması ilkesi yer almaktadır. Ancak DP'nin programında, din eğitimi ve din adamlarının yetiştirilmesi için eğitim kurumlarının açılması öngörülüyordu.

Diğer anlayış, yorum ve uygulama farklılıkları arasında ise DP'nin daha güvenilir, tek dereceli ve gizli oyla yapılacak seçim sistemini benimsemesi, meslek kuruluşlarına sendika kurma hakkı tanınması, işçilere hafta tatili ve ücretli izni verilmesi, sosyal adalet ve sosyal güvence, vergi indirimi, ulusal gelirin arttırılması, kırsal kesime daha fazla ilgi gösterilmesi, köylülerin kooperatifleşmesi, özel girişime ağırlık verilmesi gibi konular

gösterilebilir. Bunlara bakıldığında DP'nin CHP'den daha liberal bir parti olduğu hemen anlaşılır.

Böylelikle DP hakkında programından ve amaçlarından yola çıkarak DP'nin taban olarak özel girişimi oluşturan ulusal burjuvaziye, çiftçiye, küçük zanaat erbabına, işçi sınıfına ve tek parti ortamından bunalarak daha çok ekonomik ve siyasi özgürlük isteyen bir kısım aydına dayandığını belirtmek yanlış olmayacaktır. Oysa CHP daha ziyade devletçi ve merkezîyetçi kanadın tabanını oluşturan bürokratlar ve askerlere ve bir de bu sistemden nemalanan eşraf kesimine dayanıyordu (Karpat, 1967:346-355).

1.5. Muhalefet Yılları

DP'nin Örgütlenmesi

DP'nin örgütlenmeye başlamasında ilk kurucular kurulu, 2 Şubat 1946'da Samsun'da Emekli Kurmay Albay Şefik Avni Özüdoğru başkanlığında kurulmuştur (Bayar, 1969: 50). Daha sonra Ethem Menderes 4 Şubat'ta Aydın, Avukat Zühtü Velibeşede 5 Şubat'ta Ankara il örgütünü kurdular (Ulus Gazetesi, 05.02.1946: 1). İstanbul il örgütü de 15 Şubat'ta Kenan Öner öncülüğünde kuruldu. 12 Şubat'ta Dr. Ethem Hayri Üstündağ ise İzmir il örgütünü kurdu.

DP'nin örgütlenme çabaları başta Batı Anadolu olmak üzere, tüm Türkiye'de beklenenden çok daha hızlı gerçekleşiyordu. DP'nin resmen kuruluşundan henüz bir buçuk ay geçmişti ki parti 16 il merkezi ve 36 ilçede örgütlenmesini tamamlamıştı. Kuruluşundan üç ay sonra ise bu sayı 26 il ve 75 dolayında ilçeye ulaşmıştı. Bu rakamlar DP'nin ne denli hızlı örgütlendiğini göstermektedir.

Bu hızlı örgütlenme CHP’de rahatsızlık yaratmış ve bir süre sonra özellikle taşrada DP’ye engeller ve sorunlar çıkarılmıştır. Vali ve kaymakam gibi bazı memur ve yöneticiler; “*Ben Halk Partisi’nin valisiyim, benim bulunduğum yerde örgütlenemezsiniz*” (Vatan Gazetesi, 13 Ekim 1946) gibi laflar etmişlerdi. Birçok yerde DP’ye katılmayı vatan hainliği seviyesinde bile göstermişlerdi (Bayar, 1969: 51).

Bu olanları Bayar, İçişleri Bakanı Hilmi Uran’a söylediye de pek bir netice alınamadı. Uran, DP’lilerin taraftar bulamadıkları için bu tür bahaneler bulunduğunu söylese de Haziran 1946’ya gelindiğinde DP’nin örgütünü kurduğu il sayısı 40’ı, ilçe sayısı ise 200’ü geçmişti (Vatan Gazetesi, 27 Haziran 1946).

Bu artıştan ürken CHP, Mayıs 1946’da olağanüstü kurultay yaparak 1947’de yapılması gereken seçimi ele aldı ve henüz DP’nin bütün yurttaki örgütlenmesini tamamlayamadığını bildiği için bir erken seçim kararı aldı. Bu karar DP’liler için büyük bir sürpriz oldu.

DP’nin CHP’ye Etkileri

İktidar, çok partili hayatın kurulmasına izin vermişti. Fakat bu ne demokrat batılı devletler yanında ne de Türkiye’de iktidarın kendi prestijini artırması için tek başına yeterli bir hamle değildi. Türkiye Nisan 1946’da Amerika’dan 500 milyon dolarlık borç istemiş (Cumhuriyet Gazetesi, 13.04.1946: 1) fakat bu istek daha ileriki günlerde Amerikan Senatosu’nda görüşülürken bile Türkiye’nin yeterince demokratikleşmediği bahanesiyle reddedilmişti.

DP’nin hızla güçlendiğinin farkında olan CHP iç politikada taraftar kazanabilmek için daha liberal ve özgürlükçü olması gerektiğinin de farkındaydı. İşte bu sebeplerle 10

Mayıs 1946'da toplanan CHP İkinci Olağan Kurultayı'nda bazı kararlar alındı. Bu kararlar arasından başlıcaları olarak şunlar gösterilebilir:

- Tek dereceli seçim sisteminin kabulü,
- Sınıfsal amaca dayalı dernek kurulmasını yasaklayan 22. maddenin kaldırılması,
- Parti Genel Başkanı'nın dört yıllık bir süre için Büyük Kurultay tarafından seçilmesi,
- "*Partinin Değişmez Genel Başkanı İsmet İnönü'dür.*" şeklindeki sözden "*Değişmez*" sözcüğünün çıkarılması,
- Müstakil Grubun kaldırılması (Cumhuriyet Gazetesi, 11.05.1946: 1).

Bu kurultay sonuçları bakımından değerlendirildiğinde demokratikleşme açısından önemli bir adım sayılabilir. Bu doğrultuda iktidar 5 Haziran 1946'da Tek Dereceli Seçim Sistemi'ni kabul etti. Yine, Meclis dağılmadan önce iktidar 13 Haziran'da üniversitelere yönetsel ve biçimsel özerklik veren yasayı kabul etti. Aynı tarihte şikâyet konusu olan Basın Yasası'ndaki 50. maddedeki kısıtlamayı kaldırdı. Bu doğrultuda yapılan diğer iyileştirmeler arasında 23 Ocak 1946'da Toprak Mahsulleri Vergisi'nin kaldırılmasını, yine Ocak ayında İşçi Sigortaları Yasası'nın yürürlüğe konmasını ve çalışanların genel seviyesini yükseltmek amacıyla Çalışma Bakanlığı'nın kurulmasını sayabiliriz.

Halk Partisi, DP'nin elinden liberalleşme silahını bu vesilelerle kapmaya çalışırken, bu iyileşmelerin kendilerine büyük oy sağlayacağını düşünüyorlardı.

Çok Partili İlk Seçimler

CHP, DP'nin hızla örgütlenerek yayıldığına farkında olduğu için, DP'nin örgütlenmesini bitirmesini beklemeden ve bundan faydalanmak amacıyla Eylül 1946'da

yapılması planlanan belediye seçimlerini 26 Mayıs 1946'ya, yine 1947'de yapılması planlanan genel seçimleri de bir yıl öne çekerek Temmuz 1946'ya almıştır.

CHP'nin belediye seçimlerini dört ay öne alması, henüz beş aylık bir parti olan DP'nin örgütlenmesini tamamlamamış olması sebebiyle tepkiyle karşılanmış ve DP seçime katılmayacağını bildirmiştir. 13 Mayıs 1946 tarihinde yayınlanan bir genelgede bu kararın sebepleri şöyle sıralanmıştır:

- 1- Milli iradenin tecellisini engelleyen hükümler kaldırılmadan seçime gidilmiş olması,
- 2- Seçimlerin öne alınmasının amacının, DP'nin teşkilatlanmasına süre tanımamak olması,
- 3- Yazı, söz ve cemiyet kurma haklarının yeteri kadar tanınmadan seçim serbestisinden bahsetmenin zor olması,
- 4- Cumhurbaşkanı'nın halen CHP Genel Başkanı olması nedeniyle tarafsız olmaması.

Belediye seçimlerine CHP ve Nuri Demirağ'ın kurduğu Milli Kalkınma Partisi tek katılmıştır. Milli Kalkınma Partisi de seçim günü öğleden sonra seçimlere hile katıldığı gerekçesiyle çekildiğini açıklamıştır (Toker, 1970: 154). İktidar partisi böylece seçimlerde tek parti olarak kalmıştır.

CHP 5 Haziran 1946'da eleştirilen iki dereceli seçim sistemini kaldırmış ve yerine açık oy, gizli sayım yöntemiyle yapılacak tek dereceli seçim sistemini öngören tasarıyı yasalaştırmıştı. Bunlar her ne kadar DP tarafından yeterli iyileştirmeler olarak görülme de, DP'de seçimleri boykot ederek bir yere varılamayacağını anladığından, tüm bunları seçim

kampanyası boyunca eleştirip seçim malzemesi olarak kullanmayı ve seçimlere katılmayı daha uygun buldu.

DP, 16 Haziran 1946'da taşra örgütlerini Ankara'da toplayarak bir toplantı yaptılar ve bu toplantıda seçime katılma kararı aldılar. Tüm il ve ilçe örgütlerinin seçimlere hazırlanmalarını istediler. DP bir yandan örgütüne genelgeler yollayıp onları seçimlere hazırlarken diğer yandan da kadrosuna ünlü simaları katmaya çalışıyordu ki bunlardan en tanınmış defalarca CHP'nin adaylık teklifini reddeden Mareşal Fevzi Çakmak'tı.

Haziran ve Temmuz ayları gerek basında gerekse illerde ve ilçelerde yapılan seçim mitinglerinde ve ufak seçim toplantılarında gayet hararetli geçti ve karşılıklı atışmalar ve suçlamalar devam etti. DP iktidar partisinin ve bürokratların kendilerine ve onları destekleyen vatandaşlara hapis, korkutma, dayak, tehdit gibi zorluklar çıkardığını ve DP'yi destekleyenlerin sonunun vahim olacağı propagandasının yapıldığını ileri sürerek bu problemleri hem bir seçim malzemesi olarak kullanıyor hem de bu olumsuzlukları sürekli iktidara şikâyet ederek bunların giderilmesini istiyordu (Albayrak, 1992: 84-88).

Bu ortamda partiler aday listelerini açıkladılar. Henüz 41 ilde ve 200 ilçede örgütlenmesini tamamlayabilen DP çeşitli meslek dallarından olmak üzere 272 aday gösterdi. DP henüz doğu vilayetlerinde örgütlenmesini tamamlayamamıştı. CHP ise bütün illerde seçime katıldı ve 152 yeni aday gösterdi (Toker, 1970: 169).

21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan ilk tek dereceli seçimler aynı zamanda Türk siyasi tarihinin de en çok tartışılan seçimleri olacak ve bu seçimlerdeki yolsuzluklar uzun yıllar boyunca muhalefetin propaganda malzemesini oluşturacaktı. DP seçim sonuçlarına çok sert tepki verdi. DP 37 ilde seçim sonuçlarına itiraz etmiş fakat hiçbir sonuç çıkmamıştı.

24 Temmuz'da açıklanan resmi sonuçlara göre, TBMM'deki 465 milletvekilliğinden 395'ini CHP, 64'ünü DP ve 6'sını ise bağımsızlar aldılar. DP daha ziyade büyük şehirlerde oy aldı.

Bu seçimlerde yapılan yolsuzluklardan en azından birini, İstanbul'da yapılan İnönü de kabul etmektedir (Barutçu, 1977: 385-386). Ünlü siyaset bilimci ve hukukçu Prof. Dr. Tarık Zafer Tunaya da 1946 seçimlerini, II. Meşrutiyet sonrası 1912 yılında yapılan "Sopalı Seçimler"e benzetmektedir (Tunaya, 1998: 657).

Hürriyet Misakı

Özgürlük andı adı da verilen Hürriyet Misakı, DP'nin Birinci Büyük Kongresi öncesinde partinin iktidardan istediklerini kapsayan siyasi bir ultiatom niteliğindedir.

O güne kadar DP'liler sürekli olarak, milli iradenin gereği gibi tecellisini engelleyen yasaların kaldırılmadığından, devlet reisi ile parti başkanlığının aynı kişide bulunmasının tarafsızlığa aykırı olması, bu durumun iktidar partisinin hem hükümet cihazını elinde bulundurmasını hem de devlet nüfuzunu kullanmasını da beraberinde getirdiğini, özellikle taşradaki halkın halen polis ve jandarma baskısında olduğunu, sıkıyönetimin birçok yerde gereksiz yere uzatıldığını, basın ve matbuat üzerindeki kısıtlamaların kaldırılmamasını eleştiriyorlardı. İşte Hürriyet Misakı bunların bir toplamı olarak da kabul edilebilir.

Birinci Büyük Kongre'nin açılış konuşmasında DP lideri Bayar, bu görüşler üzerinde ayrıntılı olarak durmuş ve başkanlığına Adnan Menderes'in seçildiği Ana Davalar Komisyonu da, bu görüşleri incelemek ve bir rapor hazırlamak amacıyla toplanmıştır.

Bu toplantılarda ateşli konuşmalar yapılmış ve bir grup TBMM'den çekilerek iktidarı ulus ile baş başa bırakmayı teklif ettilerse de Adnan Menderes'in aşırı fikirleri, kuvvetli mantığı ile törpüleyip yumuşatması ile bu fikirlerin önüne geçilmiş ve bu sayede

Hürriyet Misakı ortaya çıkmıştır (Bayar, 1969: 70).İzmir delegeesi Mustafa Kentli'nin önerisi üzerine bu metne “Hürriyet Misakı” adı verildi.

Sonuç olarak Hürriyet Misakı şu üç ana maddeden oluşuyordu:

1- Vatandaş hak ve hürriyetlerini halleder mahiyette olan ve Anayasamızın ruhuna ve metnine uymayan kanun hükümlerinin kaldırılması,

2- Vatandaş reyunin emniyet ve masuniyetini sağlamak ve milli hâkimiyet prensibini teminat altına almak maksatlarıyla seçim kanununda değişiklikler yapılması,

3- Devlet reisliği ile parti reisliğinin bir zat uhdesinde birleşmemesi esasının kabulü (Ulus Gazetesi, 13 Ocak 1947).

Kongre Hürriyet Misakı'nı Türk demokrasi davasının mutlaka gelişmesini temin yolundaki azim ve kararının bir ifadesi olarak görmüştür. Fakat Hürriyet Misakı iktidar tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Özellikle Nihat Erim bu misakı çok eleştirmiştir (Ulus Gazetesi, 12 Ocak 1947). CHP yanlısı basın da bunun CHP için bir tuzak olduğunu ve CHP'nin bu tuzağa düşmemesi gerektiğini yazıyorlardı (Tanin Gazetesi, 14 Ocak 1947).İktidara karşı olan, muhalefet yanlısı basında ise Hürriyet Misakı'nı savunan yazılar ardı ardına çıkmıştır (Tasvir Gazetesi, 14 Ocak 1947; Cumhuriyet Gazetesi, 19 Ocak 1947). Özellikle Köprülü Hürriyet Misakı'nın Tefsiri başlığı altında yazdığı yazılarda iktidarın Hürriyet Misakı'nı anlayamadığını belirtmiştir (Kudret Gazetesi, 23 Ocak 1947).

Muhtarlık Seçimleri

16 Şubat 1947'de yapılan Muhtarlık Seçimleri'ne DP Büyük Kongresi'nde ortaya çıkan ve başını İstanbul'da Kenan Öner'in çektiği muhalefetin yarattığı iç problemlerle gitmişti. Muhtarlık Seçimleri tüm Türkiye'de oldukça sert bir şekilde geçti. Özellikle Arslan Köy, Çubuk ve Senirkent olayları adını çokça duyurdu. Arslan Köy'deki olaylara

jandarmanın sandıklara el koymak istemesi sebebiyet verdi ve bu nedenle köylüler ile jandarma arasında çatışmalar çıktı. Bu mesele daha sonra yargıya havale edildi ve Konya Ağır Ceza Mahkemesi “*Halkın gösterdiği siyasi olgunluk, nasıl olur da suç unsuru olur?*” diyerek resmi görevliler hakkında soruşturma açılmasına karar vermiştir (Ulus Gazetesi, 9, 13, 14 Ekim 1947).

Muhtar Seçimlerinde İçişleri Bakanlığı’na 59 ilden 184 şikâyet gelmiştir. Bunlardan 40’ı CHP, 112’si DP, 32’si de bağımsızlar tarafından yapılmıştır. Seçimlerde 38 ilin 79 köyünde çıkan olaylarda 7 kişi ölmüş, 167 kişi yaralanmıştır (Ulus Gazetesi, 25 Nisan 1947).

Bu denli gergin bir hava içinde geçen seçimlerin resmi sonuçlarına göre; 63 ilin 34.098 köyünden, 31.000 köyde CHP, 1.328 köyde DP, 1869 köyde de bağımsızlar Muhtarlık Seçimlerini kazanmıştı. Bu sonuçlara göre; köy muhtarlıklarının %91’ini CHP, %4’ünü DP, %5’ini de bağımsızlar elde etmişti (Ulus Gazetesi, 25 Nisan 1947).

Muhtarlık Seçimlerinden sonra iktidar-muhalefet ve iktidar yanlısı basın ile muhalefet yanlısı basın arasındaki tartışmalar daha da şiddetlendi ve bu sıcak günlerde DP’nin muhtarlık seçimlerinde yapılan hile ve fesatları ve diğer olumsuzlukları, seçim yasasının yetersiz oluşu, vatandaşa baskı yapıldığı ve tek parti zihniyetinin ortadan kaldırılamadığı gibi gerekçelerle 6 Nisan 1947’de İstanbul, Balıkesir, Kastamonu ve Tekirdağ illerinde yapılacak olan ara seçimlere katılmama kararı bu sert ortamın daha da germesine sebep olmuştur.

12 Temmuz Beyannamesi

İktidar ve muhalefet arasındaki ilişkilerin iyice gerginleşmesi ve Meclis’in tıkanması sebebiyle Cumhurbaşkanı İsmet İnönü iktidar ile muhalefet arasında Haziran

ayından itibaren bir diyalog süreci başlatır. Bu süreçte 15 Haziran 1947’de muhalefet lideri Bayar’ı, Recep Peker’in de bulunduğu bir görüşme için köşke çağırır (Ulus Gazetesi, 16 Haziran 1947). Daha sonra bu görüşmeler birkaç defa tekrarlanır. Bu görüşmelerle ilgili basına açıklama yapan Bayar; *“Cumhurbaşkanı’ndan baskının kaldırılması için yardımlarını talep ettim. Hükümetle görüşüldükten sonra olacağını söylediler.”*(Cumhuriyet Gazetesi, 28 Haziran 1947)diyerek, uzlaşa için umutlu bir hava yarattı. İnönü bu uzlaşa görüşmelerine daha sonra birkaç kez de Köprülü’yü davet etti. Haziran ayından başlayan ve 11 Temmuz’a kadar devam eden bu süreç 12 Temmuz Beyannamesi ile son bulmuştur ki bu başarı İnönü’ye aittir. Zira İnönü demokrasi yolundan dönülmesinin Türkiye için hem içte hem de dışta Batılı demokratik devletler nezdinde getireceği sakıncaları çok iyi biliyordu. Bu nedenle İnönü batı ile iyi münasebetler kurmanın tek yolunun da daha demokratik ve daha liberal bir ortam yaratmaktan geçtiğini de iyi biliyordu. Bu uzlaşa görüşmelerini 7 Haziran’dan itibaren tertip etmesinin temel nedeni de ekonomik güvenliğin, siyasi istikrardan geçtiğini kavramasıydı.

İşte bu çabalardan sonra İnönü hazırladığı metni DP’ye verdi ve metin DP Genel Kurulu’nda tartışıldıktan sonra kabul edildi. Bu kabulden sonra İnönü bu ortak uzlaşa metnini 12 Temmuz’da yayınladı ve bu tarihte gazetelerde yer aldığı için 12 Temmuz Beyannamesi olarak bilindi.

İnönü bu beyannamede; 7 Haziran tarihinden itibaren iki parti arasında yaptığı uzlaşa çabalarını ayrıntılarıyla anlatıyor ve her iki partinin de iddialarında mübalağa payıyla beraber haklı olduğunu, her iki tarafın da demokrasi mekanizmasının işlemesi için birbirinden emin olması gerektiğini, kendisinin her iki partiye de müsavi mesafede duracağını, bundan sonra muhalefetin teminat içinde yaşayıp mücadele edeceğini, iktidarın

da, muhalefetin kanuni haklarından başka bir şey düşünmediğinden müsterih olacağını ve en önemlisi vatandaşın ise, iktidarın bu veya öteki partinin elinde bulunmasını vicdan rahatlığı ile düşünebileceğini (Ulus Gazetesi, 12 Temmuz 1947) belirtiyordu.

Bu bildiri her iki partinin de aşırı partizanlarını memnun etmemekle beraber DP'nin ılımlı kanadı memnun olmuştur.

Siyasi tarihimiz açısından da önemli olan 12 Temmuz beyannamesi bir dönüm noktası olmuştur. İnönü, demokrasiye giden yolların önündeki bazı engelleri kaldırmıştır.

Bu bildirin en önemli sonuçları şunlar olmuştur:

1- Her iki partide de demokrasiye yeterince inanmayan partizanların tasfiyesine sebep olmuş ve her iki partide de bölünmelere yol açmıştır.

2- İnönü'nün, Peker ile demokrasi olmaz yolundaki görüşleri doğrultusunda, Peker ve kabinesi tasfiye edilmiştir.

3- Cumhurbaşkanı tarafsız bir görünüm vererek prestij kazanmıştır.

4- Demokrat Parti'nin muhalefet tarzında daha ılımlı bir yola girmiştir.

5- Böylece Batılı Demokratik ülkelere karşı demokrasinin yerleşmesinde kararlı olunduğu gösterilmiştir.

Birinci Büyük Kongre'de DP içindeki aşırıları CHP iktidarına karşı daha sert önlemler alınmasını isteyerek iktidar ile uzlaşmaya karşı olduklarını ortaya koymuşlardı. İnönü'nün yayınladığı 12 Temmuz Beyannamesi, CHP'nin 7. Kurultayı'nda Peker'i tasfiye etmesi ve CHP'nin, yöneticilerin baskılarının azaltılması için çaba göstermesi, sıkıyönetimi kaldırarak demokratikleşme yolunda bir adım daha atılması ve son olarak da DP'li Nuri Özsan'ın İnönü'nün yurt gezisine katılması ve bunlar neticesinde DP'nin CHP ile daha fazla uzlaşma havası yaratması DP içindeki aşırıları daha fazla rahatsız etti.

Parti içindeki sürtüşmenin en önemli sebeplerinden biri de genç milletvekillerinin kuruculara her hususta boyun eğmelerinden kaynaklanıyordu. Bu genç milletvekilleri ve onları destekleyenler arasında, Yusuf Kemal Tengirşenk, Ahmet Tahtakılıç, Ahmet Oğuz, Emin Sazak, Hazım Bozca, Suphi Batur ve Kenan Öner gibi isimler vardı ki özellikle Birinci Büyük Kongre`de iktidarla hiçbir halde uzlaşılmaması gerektiğini savunanların başını çeken ve daha sonra da DP şeflerini kendi yazdıkları Hürriyet Misakı'na uymamakla suçlayıp İstanbul İl Başkanlığı'ndan istifa eden ve sözünü hiç kimseden sakınmayan Kenan Öner bu hareketin de en göze çarpan ismiydi.

DP'nin de CHP'nin de bu olumlu adımlarına karşılık vermesi ve 1948 Ocak ayında Köprülü'nün bu faaliyetleri demokrasi adına öven yazılarından sonra (Kudret Gazetesi, 16 Ocak 1948) DP içindeki aşırıları bunu sindiremedi ve önce 16 Ocak 1948'de Kenan Öner ve daha sonra parti müfettişi Osman Bölükbaşı partiden istifa ettiler. Bu istifalar hem CHP'de hem de DP'nin ılımlı kanadında olumlu karşılandı. İstanbul'daki parti içi bu sorun, Av. Münip Berkman 67 oyla İstanbul İl Başkanı seçilmesiyle atlatılmasına rağmen bu sefer de DP Meclis Grubu'nda anlaşmazlık çıkmış ve Köprülü suçlanmıştır. Bu olaylar Köprülü'nün Grup Başkanlığı'ndan düşürülmesiyle neticelenmiş ve olaylar daha fazla karışmıştır.

Bu arada Bayar, Kenan Öner'in Mareşal'e içinde Hikmet Bayur, Osman Bölükbaşı, Osman Nuri Köni ve Mustafa Kentli'nin yer alacağı yeni bir parti kuracaklarını söylediğini ve Mareşal'e başkanlık önerdiği öğrenmişti. Hatta kurulacak partiye DP'den ayrılarak katılacak on milletvekilinin de aldıkları son ödenek tutarı olan 36.000 lira ile de yeni partiye destek olacaklarını da öğrenmişti. Bayar 6 Mart 1948 tarihli Genel İdare Kurulu toplantısında bu on milletvekilinin Haysiyet Divanına verilmesini önerdi. Haysiyet Divanı 10 Mart 1948 tarihinde bu on milletvekilinden Sadık Aldoğan, Kemal Silivri, Osman Nuri

Köni, Necati Erdem ve Mithat Sakaroğlu'nun DP'den çıkarılmalarına karar verdi. Buna tepki olarak Genel İdare Kurulu üyelerinden altı milletvekili, DP şeflerinin takip ettiği siyaset nedeniyle tarih ve ulus önünde sorumlu düşmek istemediklerini söyleyerek görevlerinden istifa ettiler (Albayrak, 1992: 123-134).

DP'deki bu iç buhranlar tüm basında çok fazla ilgi gördü ve genel olarak tüm basında da bu sorunun atlatılacağını, CHP gibi DP'nin de kendi içindeki aşırılardan kurtularak güçleneceğini, DP'yi daha aydınlık günlerin beklediği vb. konuları içeren yazılar yayımlandı (Son Posta, 12 Mart 1948; Tasvir, 15 Mart 1948; Cumhuriyet Gazetesi, 15 Mart 1948).

Nihayet DP'de 1947 Aralık ayında başlayan bu büyük fırtına, yaklaşık altı ay devam etmiş ve partiden 21 milletvekilinin ayrılmasıyla son bulmuştur (Bayar, 1969: 91). Fakat bu olanlardan sonra DP Grubu'nun yüzde otuzunu kaybetmiş olsa da parti içi muhalefete dört kurucunun gücü konusunda istenilen ders de verilmişti.

DP'den ayrılan bu grup mecliste önce "Müstakil Demokratlar Grubu"nu kurmuş ve bir yıl sonra da 5 Temmuz 1949'da 20 Temmuz 1948'de kurulmuş olan Millet Partisi'ne katılarak siyasi yaşamlarına devam etmişlerdir.

17 Ekim 1948 Ara Seçimleri

17 Ekim 1948 tarihinde yapılan ara seçimlere yine CHP tek başına girmek zorunda kaldı. Zira Demokrat Parti ve Millet Partisi bu seçimlere katılmadılar. Muhalefetin seçimlere katılmayarak pek çok konuda iktidarı suçlaması, CHP iktidarının kamuoyundaki saygınlığını epeyce sarstı. Bu nedenle bu seçimlere katılım oranı çok düşük oldu. Bu oran iktidara göre %40, muhalefete göre ise %10'un altındaydı.

Oranların böyle düşük olmasının diğeri bir temel nedeni de seçimlere iktidarın tek başına katılmış olması ve hayat pahalılığıydı. Son zamanlardaki hayat pahalılığı vatandaşın çok büyük tepkisini çekmişti. O kadar ki Başbakan Sako'nun memleketi Trabzon'a yaptığı gezide yaşlı ve yoksul bir kadın, "*Şekeri pahalattın! Ne diye buralara geliyorsun.*" (Son Posta, 2 Ekim 1948) demişti.

Ara seçimler üzerine iktidar ve muhalefet arasındaki tartışmalar sebebiyle, 1948 yılı sonlarına doğru iktidar-muhalefet ilişkileri yeniden gergin bir hal almıştır.

Milli Teminat Misakı ve Yankıları

Milli Teminat Misakı, 20-25 Haziran 1949 tarihleri arasında toplanan DP ikinci Büyük Kongresi'nde Ana Davalar Komisyonu Raporu ile öngörülen isteklere DP tarafından verilen isimdir. Bildiri demokratlar tarafından "Milli Teminat Misakı" olarak adlandırılırken iktidar tarafından raporun içinde geçen "Milli Husumeti" kelimesinden dolayı "Milli Husumet Mesakı" şeklinde adlandırılmıştır.

Milli Teminat Misakı, Hürriyet Misakı'nın bir devamı niteliğinde olmakla beraber, biraz daha tehditkâr bir nitelik taşımaktaydı.

Bu misak Demokrat Partililerin, antidemokratik kanunlar değiştirilmez, seçim kanunu emniyet verecek ve adli teminatı ihtiva eden bir şekle konmaz, az veya çok farklarla 21 Temmuz genel seçimlerindeki metotların önümüzdeki umumi seçimlerde de tatbikine kalkışılacak olursa ne olacaktır? sorusuna, Büyük Kongre boyunca tartışıp verdikleri cevap niteliğindedir. Milli Teminat Misakı, hem iktidarı uyarıcı hem de DP'lilere izleyecekleri yolu takip edecekleri davranış tarzını içeren bir niteliğe sahiptir.

Milli Teminat Misakı'nda öngörülen istekler iktidar ve basın tarafından büyük ilgiyle karşılandı. İktidar yanlısı basın bu bildiri nedeniyle muhalefeti yeniden ihtilalcilikle

suçladılar. Kongre sırasında gerginleşen iktidar-muhalefet ilişkileri, bu bildiri nedeniyle daha da gerginleşti. Yavuz Abadan, Ulus'taki yazısında bildiride takip edilmesi istenilen yöntemin farkında olmasalar da ihtilalden başka bir şey olmadığını belirtti (Ulus Gazetesi, 27 Haziran 1949).

Milli Teminat Misakı her ne kadar iktidar tarafından bir tehdit gibi algılanmış ve bu bildiriye karşı iktidar da başka bir bildiri ile cevap vermiş olsa da (Zafer Gazetesi, 28 Haziran 1949), Milli Teminat Misakı uyarıcı amacına ulaşmış ve iktidar bir an önce daha güvenilir yeni bir seçim yasasının yapılması çalışmalarına başlamıştır.

II. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE(1950 – 1960)

SİVAS`DA SİYASİ HAYAT

1.1. Seçimler

14 Mayıs 1950 yılında yapılan genel seçimlerde CHP'nin yanında DP seçime katılmıştır. Buseçimlerde Sivas`datoplam seçmen sayısı 210.281, katılma oranı ise % 92,5`dir. Katılımın oldukça yüksek olduğu Sivas'ta CHP 87.014 oyla oyların % 44,7`sini almıştır ve milletvekili çıkaramamıştır. DP ise 103.586 oyla oyların % 53,7`sini almış ve 12 milletvekili çıkarmıştır. Bu dönemde Sivas`da seçime ilk kez giren DP, Sivas`ın tüm milletvekilini almıştır (Yurt Ansiklopedisi, C. IX, 1982: 6871). Bu dönemde Sivas`da seçilen yeni Sivas Milletvekilleri şunlardır:AvukatRifat Öçten, Yüksek Mühendis İbrahim Duygun, Avukat Ercüment Damalı,Avukat Şevki Ecevit, Doktor Bahattin Taner, Hafik Hâkimi Nurettin Ertürk, Hariciyeci Sedat Zeki Örs, Eskişehir Ziraat Bankası Müdürü Halil İmre, Tokat Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı İlhan Dizdar, Tüccar Hüseyin Yüksel, Avukat Mahir Türkay, Eczacı Nazım Ağaççık (Ülke Gazetesi, 17.05.1950: 1).

Tablo 15. 14 Mayıs 1950 Seçimleri Sivas Milletvekillerinin Aldığı Oy Sayıları

Adı	Soyadı	Doğduğu Yer	Doğum Tarihi	Aldığı Oy Sayısı
İlhan	Dizdar	Sivas	1904	104989
Bahaddin	Taner	Şarkışla	1326	104829
Nurettin	Ertürk	Zara	1327	104513
İbrahim	Duygun	Sivas	1328	104052
Sedat Zeki	Örs	İstanbul	1889	103970
Nazım	Ağacıoğlu	Sivas	1900	103662
Şevki	Ecevit	Sivas	1330	103587
Halil	İmre	Gemlik	1323	103200
Mahir	Türkay	Kangal	1328	103200
Hüseyin	Yüksel	Divriği	1324	102874
Rifat	Öçten	Sivas	1329	102173
Ercüment	Damalı	Boyabat	1330	101620

(Kaynak: Ülke Gazetesi, 17.05.1950: 4)

13 Ağustos 1950'de yapılan muhtarlık seçimlerinde de 29 mahalleden 18'ini Cumhuriyet Halk Partisi, 8'ini ise Demokrat Parti kazanmıştır. İki mahalleyi de bağımsız

aday kazanmıştır.Kayadibibucağının 44 köyünde CHP seçimleri kazanmıştır (Ülke Gazetesi, 15.08.1950: 1).

3 Eylül 1950`de yapılan belediye seçimlerinde de 22.913 seçmenden yalnız 14.841 tanesi oyunu kullanmış ve bu oylardan 9.879`unu CHP, 5.017`ini DP almıştır. Böylece seçimi CHP kazanmıştır. Bu seçimlerde 30 asil 28 yedek üye seçilmiştir. En yüksek oyu Rahmi Günay(9.879) almıştır (Ülke Gazetesi, 07.09.1950: 4).

15 Ekim 1950 de yapılan il genel meclisi seçimlerineise katılım % 60`dan fazla olmuştur. Bu seçimlerde CHP 14.500,DP 9.400 oy almıştır. Bu suretle halk partisi 5.100 oy farkla il genel meclisi seçimlerini kazanmıştır. CHP`den aday gösterilen Halim Ateş Alp, Şevket Çubukçu, Reşit Kocaeker, Baki Bilgütay, Hamit Akkayaseçimi kazanmışlardır.

16 Eylül 1951 yılında yapılan milletvekili ara seçimini CHP kazanmıştır. Ara seçimde bir milletvekili seçilmiştir. Seçilen milletvekili Reşat Şemseddin Sirer`dir.CHP 86.617 oy alarak oyların % 54,4`ünü alıp ara seçimi kazanmıştır.DP ise 72.246 oy alarak oyların %45,4`ünü almıştır (Yurt Ansiklopedisi, C. IX, 1982: 6871).

2 Mayıs 1954 yılında yapılan milletvekili seçimlerinde ise CHP 92.996 oy alarak oyların % 44,5`ini, CMP 7.071 oy alarak oyların % 2,8`ini, DP ise 117.204 oy alarak oyların % 52,7`sinialmış ve Sivas`da seçimleri yine DP kazanmıştır. Bu seçimlerde Sivas`dan; Ercüment Damalı, Şevki Ecevit, Nurettin Ertürk, Rifat Öçten, Hüseyin Çitil, Nuri Demirağ, Abdurrahman Doğruyol, Ethem Erdiñç, Bahaddin Örnekol, Ahmet Özel, Nurettin Turgay ve Memduh Turhan milletvekili seçilmişlerdir. Bu dönemde Sivas Valisi olarak da1965-1971 ve 1975-1977 yılları arasında Dışişleri Bakanlığı, 1979-1980 yılları arasında Cumhuriyet Senatosu Başkanlığı ve Cumhurbaşkanlığı Vekilliği görevlerini

yürüten İhsan Sabri Çağlayangil'in olduğunu görmekteyiz (Yurt Ansiklopedisi, C. IX, 1982: 6871).

Aşağıda 2 Mayıs 1954 tarihinde yapılan milletvekili seçimlerinde Demokrat Parti'nin ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin milletvekili adaylarının aldıkları oylar tablo halinde gösterilmiştir.

Tablo 16. 2 Mayıs 1954 Milletvekili Seçimlerinde Milletvekili Seçilen Adaylarının Aldığı Oy Sayıları

Adı	Soyadı	Aldığı Oy
Hüseyin	Çitil	117270
Ercüment	Damalı	116273
Nuri	Demirağ	118117
Abdurrahman	Doğruyol	116520
Şevki	Ecevit	116765
Ethem	Erdoğan	111704
Nurettin	Ertürk	117311
Kâzım	Oskay	117881
Rifat	Öçten	117702
Bahattin	Örnekol	117475

Ahmet	Özel	117857
Memduh	Turhan	116571
Nurettin	Turgay	117614
Hüseyin	Yüksel	116774

(Kaynak: Ülke Gazetesi, 09.05.1954: 1)

Tablo 17. 2 Mayıs 1954 Seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi Milletvekili

Adaylarının Aldığı Oy Sayıları

Adı	Soyadı	Aldığı Oy
Şemsettin	Günaltay	100865
Zihni	Betül	100587
Fahri	Alpay	98358
Rüştü	Baykal	98876
Rahmi	Çeltekli	98694
Nüzhet	Çubuk	98853
Murtaza	Davutoğlu	96451
Hasan	Değer	99329

Hamdi Yılmaz	Ertekin	98124
İbrahim	Göker	98876
Necati	İlter	99272
Şinasi	Moran	98999
Şekip	Yurdakul	98596
Necdel	Yüsar	99406

(Kaynak: Ülke Gazetesi, 09.05.1954: 1)

7 Kasım 1954 günü yapılan muhtarlık seçimlerinde ise 650 sandıktan DP'nin 499, CHP'nin 125, Bağımsızların ise 26 muhtarlık kazandıkları görülmektedir (Anadolu Gazetesi, 08.11.1954: 1).

27 Ekim 1957 yılına gelindiğinde Sivas halkının siyasi tercihlerinin değiştiğini görmekteyiz. Zira bu dönemde yapılan seçimlerde CHP 116.703 oy alarak oyların % 53'ünü almış ve Sivas'ın 15 milletvekilini de çıkarmıştır. CMP 16.300 oy alarak oyların % 7,4'ünü, DP ise 87.126 oy alarak oyların % 40'ın alabilmiştir. Bu seçimlerde CHP'den milletvekili olarak Kamil Kırıkoğlu, Halim Ateşalp, Rahmi Çeltekli, Nüzhet Çubukcu, Hasan Değer, Turhan Fevzioğlu, Necati İlter, Edip İmer, Ahmet Kangal, Yalçın Kocabay, Şinasi Moran, Cemil Özcan, Süleyman Özsever, Nazmi Yaraş ve Ahmet Yılmaz seçilmişlerdir (Yurt Ansiklopedisi, C. IX, 1982: 6871).

1.2. Sivas`da Bulunan Siyasi Parti Teşkilatları

Bu dönemde Sivas`da Cumhuriyet Halk Partisi, Demokrat Parti ve Cumhuriyetçi Millet Partisi`nin siyasi parti teşkilatları bulunmaktadır. Sivas`da Demokrat Parti teşkilatı 1946 yılının nisan ayında açılmış (Kızılırmak Gazetesi, 29.03.1946: 1), Genç Demokratlar Teşkilâtı da 1954 yılında kurulmuştur (Anadolu Gazetesi, 25.01.1954: 1). Sivas`da Cumhuriyetçi Millet Partisi ise Avukat Tahsin Turgay, avukat Ahmet Durakoğlu, avukat Güner Sarısözen, avukat Selahattin Canbay, avukat Ali Yeke, avukat Burhan Nalbantoğlu, tüccar Turan Karayaprak, tüccar Nevzat Horasanlı, tüccar Abdülkadir Ebubekir, tüccar Mehmet Gürler ve komisyoncu Bekir Keçeli`den oluşan müteşebbis heyeti tarafından 1954 yılında kurulmuştur (Anadolu Gazetesi, 22.02.1954: 1). Yine aynı yıl Cumhuriyetçi Millet Partisi`nin gençlik teşkilâtı da kurulmuştur (Anadolu Gazetesi, 11.05.1954: 1). Millet Partisi`nin il teşkilatı ise Sivas`da 1952 yılında kurulmuştur (Ülke Gazetesi, 30.01.1952: 1).

1.3. Sivas Milletvekilleri

1.3.1. IX. Yasama Dönemi (1950-1954) Sivas Milletvekilleri

(TBMM Albümü, C. II, 1950-1980: 594-594)

Nâzım AĞACIKOĞLU (Hüseyin Nazım AĞACIKOĞLU): 1905 yılında Sivas`da doğan Nâzım AĞACIKOĞLU`nun babasının adı Şükrü, annesinin adı Medine`dir. İstanbul Eczacılık Okulunu bitirip Sivas Numune Hastanesi Eczacısı ve Serbest Eczacı olarak

çalışmıştır. IX.Dönem DP Sivas Milletvekili olan Nâzım AĞACIKOĞLU evli ve 2 çocuk sahibi iken 26.03.1988 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Ercüment DAMALI(Ercüment Hurrem DAMALI): 1914 yılında Boyabat`da doğan Ercüment DAMALI`nın babasının adı Kasım Ferit, annesinin adı Muzaffer`dir. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi`ni bitirdikten sonra Ağrı ve Erzurum sorgu hâkimi, Zonguldak hâkim yardımcısı ve sulh hâkimi, serbest avukat olarak çalışmıştır. IX. Dönem DP Sivas Milletvekili olan Ercüment DAMALI evli ve 5 çocuk sahibi iken 16.08.1999 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

İlhan DİZDAR: 1904 yılında Sivas`da doğan İlhan DİZDAR`ın babasının adı Rıfat, annesinin adı Saadet`dir. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi`ni bitirdikten sonra Sivas Öğretmen Okulu Uygulama Öğretmeni, Samsun, Beykoz, Balmumcu Öksüzler Yurdu Öğretmeni, Millî Eğitim Bakanlığı Özel Kalem Dosya Memuru, Kalecik Merkez Okulu Başöğretmeni, Nallıhan Millî Eğitim Memuru ve Başöğretmeni, Divriği, Erzincan, Afyon Savcısı, Sivas Savcı Yardımcısı, Kayseri Ceza Yargıcı, Tokat Ağır Ceza Mahkemesi Başkanı olarak çalışmıştır. IX. Dönem DP Sivas Milletvekili iken 29.02.1952 tarihinde milletvekilliğinden istifa etmiştir. Evli ve 3 çocuksahibi olan İlhan DİZDAR 18.07.1957 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

İbrahim DUYGUN(Hacı İbrahim DUYGUN): 1912 yılında Sivas`da doğan İbrahim DUYGUN`un babasının adı Şamil, annesinin adı Tuti`dir. İstanbul Üniversitesi Fen Fakültesi`ni bitiren İbrahim DUYGUN, İstanbul Vefa Lisesi`nde Yardımcı Matematik Öğretmeni, PTT Telefon Fenni Tesisatçısı ve Başmakinisti ve Fen Müfettişi olarak çalışmıştır. IX. Dönem DP Sivas Milletvekili olan İbrahim DUYGUN 28.12.1991 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Şevki ECEVİT (Mehmet Şevki ECEVİT): 1914 yılında Sivas`da doğan Şevki ECEVİT`in babasının adı Mustafa Hulusi,annesinin adıSaffet`dir. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi`ni bitirip hâkim olan Şevki ECEVİTDivriği, Şarkışla Yargıcı, serbest avukat, Sivas Hazine Avukatı olarak çalışmıştır. IX. Dönem DP Sivas Milletvekili olan Şevki ECEVİT, evli ve 3 çocuk sahibi iken 01.02.1994 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Nurettin ERTÜRK: 1909 yılında Zara/Zogallı`da doğan Nurettin ERTÜRK`ün babasının adı Mehmet, annesinin adıGülüzar`dır. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi`ni bitirip hâkim olan Nurettin ERTÜRK Ankara Mahkemesi Hâkimi, Araç Sorgu Hâkimi, Gümüşhacıköy ve Divriği Savcı Yardımcısı, Hafik Yargıcı olarak çalışmıştır. IX. Dönem DP Sivas Milletvekili olanNurettin ERTÜRK, evli ve 3 çocuk sahibi iken 28.03.1977 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Halil İMRE: 1907 yılında Bandırma`da doğan Halil İMRE`nin babasının adı İsmail,annesinin adı Hatice`dir. Siyasal Bilgiler Okulu`nun bitiren Halil İMRE İstanbul Defterdarlığı Tahakkuk Memuru, Ziraat Bankası Müfettişi, Ziraat Bankası İzmir Şubesi Müdür Yardımcısı, Samsun ve Eskişehir Şubeleri Müdürü olarak çalışmıştır. IX. Dönem DP Sivas Milletvekili olan Halil İMRE Bütçe Komisyonu Başkanlığı görevini yürütmüştür. Evli ve 2 çocuksahibi olan Halil İMRE 05.03.1996 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Rifat ÖÇTEN (Ahmet Rifat ÖÇTEN): 1913 yılında Sivas`da doğan RifatÖÇTEN`in babasının adı Mustafa Nadir, annesinin adıŞehriye`dir. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi`nin bitiren Rifat ÖÇTEN Kelkit, Erzincan Savcı Yardımcısı, serbest avukat olarak çalışmıştır. IX. Dönem DP Sivas Milletvekili olan Rifat ÖÇTEN evli ve 3 çocuk sahibi iken 01.03.1970 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Sedat Zeki ÖRS (Ahmet Sedat ÖRS): 1887 yılında İstanbul`da doğan Sedat Zeki ÖRS`ün babasının adı Mustafa Zeki, annesinin adı Advıye`dir. Galatasaray Lisesi mezunu olan Sedat Zeki ÖRS Diploması, Tarih ve İçtimai İlimler okumuştur. Maliye Bakanlığı Özel Kalem 2. Mümeyyizi, Müfettiş Muavini, Dışışleri Bakanlığı Mütercimi, Tahdidi Teslihat Konferansı Delegasyonu Kâtibi, 1. Daire Genel Müdürlüğü 2. Şube Müdürü, Atina Elçiliği Başkâtibi, Londra Büyükelçiliği Müsteşarı, Merkez Şube Müdürü, 2. Daire Başkan Yardımcısı, Paris Büyükelçiliği Müsteşarı, Kahire, İskenderiye Başkonsolosu olarak çalışmıştır. IX. Dönem DP Sivas Milletvekili ve Meclis Kitaplığı Komisyonu Başkanı olan Sedat Zeki ÖRS 27.03.1966 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Reşat Şemsettin SİRER(Ömer Reşat SİRER): 1901 yılında Sivas`da doğan Reşat Şemsettin SİRER`in babasının adı Mustafa Ziya, annesinin adı Sıddıka`dır. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Şubesi`ni bitiren Reşat Şemsettin SİRER Adana Erkek Öğretmen Okulu Pedagoji ve Adana Lisesi Felsefe Öğretmeni, Galatasaray Lisesi Müdür Muavini, İçtimai ve Vatani Malumat Öğretmeni, Yüksek Öğretmen Okulu Müdür Muavini, İstanbul Kız Öğretmen Okulu Pedagoji Öğretmeni, Maarif Vekâleti, Halk Terbiyesi Müdürü ve İlk Tedrisat Umûm Müdürü, Paris, Berlin Talebe Müfettişi, Talim ve Terbiye Heyeti Azası, Yüksek Öğretim Umûm Müdürü olarak çalışmıştır. Kendisi aynı zamanda yazardır. VII., VIII. ve IX. Dönem CHP Sivas Milletvekili, 15. ve 16. Hükümet Milli Eğitim Bakanı, 18. Hükümet Çalışma Bakanı olan Reşat Şemsettin SİRER milletvekilliği sırasında 02.10.1953 günü hayatını kaybetmiştir.

Bahattin TANER (M. Bahattin TAMER): 1910 yılında Gemerek`de doğan Bahattin TANER`in babasının adı Seyfettin, annesinin adı Halime`dir. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi`ni bitirip Kulak Burun Boğaz Mütahassısı olan Bahattin TANER, Mazgirt,

Bayramiç, Eceabat Hükümet Tabîbi, İstanbul Şişli Çocuk Hastanesi Kulak Burun Boğaz Asistanı ve Uzmanı, Sivas Numune Hastanesi Kulak Burun Boğaz Hastalıkları Müttehassısı olarak çalışmıştır. IX. Dönem DP Sivas Milletvekili'dir.

Mahir TÜRKEY: 1916 yılında Sivas/Acıpınar'da doğan Mahir TÜRKEY'nin babasının adı İskender, annesinin adı Leyli'dir. İstanbul Hukuk Fakültesi'ni bitiren Mahir TÜRKEY Kars Sorgu Hâkimi, Posof Hâkimi, serbest avukat, Sivas Baro Başkanı olarak çalışmıştır. IX. Dönem DP Sivas Milletvekili olan Mahir TÜRKEY, evlive 3 çocuk sahibi iken 29.08.1950 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Hüseyin YÜKSEL(Hacı Hüseyin YÜKSEL): 1908 yılında Divriği/Karayusuf'da doğan Hüseyin YÜKSEL'in babasının adı Osman, annesinin adı Fatma'dır. Rüştüye bitiren Hüseyin YÜKSEL ticaret ile uğraşmış, Divriği Belediye Encümen Üyesi ve Ticaret Birliği Fahri Başkanı olmuştur. IX. Dönem DP Sivas Milletvekili olan Hüseyin YÜKSEL evli ve 3 çocuk sahibi iken 10.06.1964 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

1.3.2. X. Yasama Dönemi (1954-1957) Sivas Milletvekilleri (TBMM Albümü, C. II, 1950-1980: 668)

Hüseyin ÇİTİL: 1920 yılında Sivas'da doğan Hüseyin ÇİTİL'in babasının adı İbrahim, annesinin adı Nazire'dir. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirip serbest avukatlık, Sivas Hazine Avukatlığı, Sivas Baro Başkanlığı ve serbest ticaret yapan Hüseyin ÇİTİL X. Dönem DP Sivas Milletvekili'dir. 01.08.1999 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Ercüment DAMALI(Ercüment Hurrem DAMALI): 1914 yılında Boyabat'da doğan Ercüment DAMALI'nın babasının adı Kasım Ferit, annesinin adı Muzaffer'dir.

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirdikten sonra Ağrı ve Erzurum sorgu hâkimi, Zonguldak hâkim yardımcısı ve sulh hâkimi, serbest avukat olarak çalışmıştır. X. Dönem DP Sivas Milletvekili olan Ercüment DAMALI evli ve 5 çocuk sahibi iken 16.08.1999 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Nuri DEMİRAĞ (Mehmet Nuri DEMİRAĞ): 1886 yılında Divriği'de doğan Nuri DEMİRAĞ'ın babasının adı Ömer, annesinin adı Ayşe'dir. Rüştiye'yi bitiren Nuri DEMİRAĞ Divriği Ziraat Bankası Memuru, Kangal Ziraat Bankası Muhasebe Kâtibi, Koçkiri Ziraat Bankası Memuru, Hasköy Mal Müdürlüğü Refiki, Beyoğlu Muhasebe Tahsilat Tetkik Memuru, Varidat Muamelât Kâtibi, Beyoğlu Muhasebesi 2. Şube Başkâtibi, Tophane Tahsil Şubesi Memuru, Beşiktaş Varidat Tahakkuk Memuru, İstanbul Vilayeti Varidat Mümeyyizi, Bandrol Başmemuru, İstanbul Vilayeti Tahakkuk Müfettişi olarak çalışmıştır. Tüccar ve fabrikatör olan Nuri DEMİRAĞ Demir Yolu Müteahhidi, Sivil Tayyare Mektebi sahibi, Tank İmalat ve Tamirat Atölyesi sahibi, Tayyare Fabrikası sahibidir. Milli Kalkınma Partisi kurucusudur. X. Dönem bağımsız Sivas Milletvekili olan Nuri DEMİRAĞ 14.11.1957 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

M. Kalkınma Partisi Genel Başkanı Nuri DEMİRAĞ, 1954 seçimlerinde Sivas Demokrat Parti listesinden bağımsız milletvekili olarak meclise girmiştir (Anadolu Gazetesi, 08.03.1954: 1). Nuri Demirağış hayatında birçok ilke imza atmış Türkiye'nin ilk ve en önemli müteşebbislerindedir. Önderliğini yaptığı teşebbüslerden bazıları; 1922'de ilk Türk sigara kâğıdı üretimi, Ankara'nın doğusuna ilk demiryolu hattının döşenmesi, 1936 yılında ilk Türk uçağının ve paraşütünün imalı, 1942'de Keban'a baraj projesi, İstanbul boğazına köprü projesi hazırlatması, Bursa'da Sümerbank Merinos, Sivas'ta Çimento, İzmit'te Selüloz fabrikalarının kurulması, İstanbul'da Büyük Hal binasının

yapılması,Eceabat şosesinin yapılması,Divriği ilk şehir ve köy planlarının hazırlanmasıdır (Dervişoğlu, 2007: 21).

Nuri Demirağ, milletvekili olduğu süre boyunca nafıa encümeninde çalışmış, üç teklifi; bir sözlü beş yazılı sorusu, genel kurulda iki konuşması olmuştur. Üç yıllık bir parlamento üyeliğinin sona erdiği 27 Ekim 1957 tarihinden on yedi gün sonra 13 Kasım 1957’de şeker hastalığından vefat etmiş ve İstanbul’da Zincirlikuyu kabristanına defnedilmiştir (Dervişoğlu, 2007: 183).

Nuri Demirağ 1936 yılında uçak yapımı için ilk adım olarak Beşiktaş’ta bir etüt atölyesinin temelini atarken Divriği’de ona fabrika, Yeşilköy’de bir hava meydanı inşaatı başlatmıştır. Burada imal ettiği uçakları uçuracak ve pilotları yetiştirecek bir “Gök Okulu” ve tamir atölyesi kurmuştur. Türk Hava Kurumunun kendisine sipariş verdiği 65 planör ve 12 eğitim uçağını imal etmek üzere çalışmaya başlamış ve uçak üretimi devam ederken Yeşilköy Gök Okulunda havacılık eğitimi derslerini de sürdürüp havacılığa teşvik için her fırsatta gösteriler yaptırmıştır.Nuri Demirağ, Türk Hava Kurumunun uçak siparişlerini iptal etmesine rağmen çalışmalarına ara vermeyip hukuki mücadelesine devam ederken “Nu D.38” isimli ilk Türk yolcu uçağının tamamlandığını açıklamıştır. Uçağın modeli Türk mühendisleri tarafından çizilmiş, motor hariç bütün aksamı Türk işçisinin emeğiyle ortaya çıkmıştır. Uçak çift motorlu, altı yolcu kapasiteli ve gövdesi alüminyumla kaplıdır. Gereğinde bombardıman uçağı olarak kullanılması da mümkündür (Dervişoğlu, 2006: 9-10).

Abdurrahman DOĞRUYOL: 1921 yılında Suşehri’nde doğan Abdurrahman DOĞRUYOL’un babasının adı Galip, annesinin adı Hatun’dur. Ticaret ve Ziraat ile uğraşmıştır. Suşehri Kızılay ve Türk Hava Kurumu Şubesi Başkanlığı, Suşehri Belediye

Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. X. Dönem DP Sivas Milletvekili olan Abdurrahman DOĞRUYOL evli ve 6 çocuk sahibi iken 21.06.1982 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Şevki ECEVİT (Mehmet Şevki ECEVİT): 1914 yılında Sivas`da doğan Şevki ECEVİT`in babasının adı Mustafa Hulusi, annesinin adı Saffet`dir. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi`ni bitirip hâkim olan Şevki ECEVİT Divriği, Şarkışla Yargıcı, serbest avukat, Sivas Hazine Avukatı olarak çalışmıştır. X. Dönem DP Sivas Milletvekili olan Şevki ECEVİT, evli ve 3 çocuk sahibi iken 01.02.1994 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Etem ERDİNÇ (İbrahim Etem ERDİNÇ): 1913 yılında Kütahya`da doğan EtemERDİNÇ`in babasının adı Osman Nuri, annesinin adı Havva`dır. İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi`ni bitirip İnşaat Yüksek Mühendisi olan Etem ERDİNÇ Devlet Demiryolları Merkez Fen Memuru, Samsun 43. Şube Şefi, Kayseri, Adana Yol Müfettişi, İzmir 3. İşletme, Kayseri 4. İşletme ve Erzurum Yol Başmüfettişi, Adana 6. İşletme Yol Başmüfettişi, Adapazarı Demir Yol Fabrikaları İnşaatı Kontrol Mühendisi, Sivas 4. İşletme Yol Servis Müdürü, Sivas İşletme Müdürü olarak çalışmıştır. X. Dönem DP Sivas Milletvekili olan Etem ERDİNÇ evli ve 4 çocuk sahibi iken 15.05.1998 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Nurettin ERTÜRK: 1909 yılında Zara/Zogallı`da doğan Nurettin ERTÜRK`ün babasının adı Mehmet, annesinin adı Gülüzar`dır. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi`ni bitirip hâkim olan Nurettin ERTÜRK Ankara Mahkemesi Hâkimi, Araç Sorgu Hâkimi, Gümüşhacıköy ve Divriği Savcı Yardımcısı, Hafik Yargıcı olarak çalışmıştır. X. Dönem DP Sivas Milletvekili olan Nurettin ERTÜRK, evli ve 3 çocuk sahibi iken 28.03.1977 tarihinde hayatını kaybetmiştir. İki dönem üst üste DP`den milletvekili seçilen Nurettin ERTÜRK, daha sonra 1958 yılında Ankara Hâkimliğine atanmış, aynı yıl T.C. Merkez

Bankası İdare Meclisi üyeliğine seçilmiştir. 1961 yılında YTP'sine girerek tekrar politik hayata dönmüştür. 1963 yılında İmar ve İskân Bakanlığı Hukuk Müşavirliğinde görev almış, 1964'de Türkiye Halk Bankası İdare Meclisi üyeliğine seçilmiştir. 1968 kısmî senato seçimlerinde AP listesinden Sivas Senatörü olarak seçilmiştir (Sivas İl Yıllığı, 1973: 459).

Kâzım OSKAY(Abdurrahim Kâzım OSKAY): 1910 yılında Sivas'da doğan Kâzım OSKAY'ın babasının adı Hüseyin Avni, annesinin adı Safiye'dir. Siyasal Bilgiler Fakültesi mezunu ve Bankacılık bölümlerini bitiren Kâzım OSKAY, Ziraat Bankası Müfettişi, Antakya, Afyon, Sivas Şubeleri Müdürü olarak çalışmıştır. X. Dönem DP Sivas Milletvekili olan Kâzım OSKAY evli ve 2 çocuk sahibi iken 11.06.1982 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Rifat ÖÇTEN (Ahmet Rifat ÖÇTEN): 1913 yılında Sivas'ta doğmuştur. İlk ve orta öğrenimini Sivas'ta yapmış, 1933 yılında Sivas Lisesini bitirmiştir. Mardin Lisesinde bir yıl matematik öğretmenliği yapmış, askerlik görevini bitirdikten sonra 1939 yılında Ankara Hukuk Fakültesini bitirmiştir. Stajını Sivas'ta yapıp Kelkit ve Erzincan Cumhuriyet Savcı Yardımcılıkları yaptıktan sonra 1949 yılında istifa ederek Sivas'ta Avukatlığa başlamıştır. Bilâhare politik hayata atılarak 1950 seçimlerine kadar DP Başkanlığı yapmıştır. Seçim sonucu DP Sivas milletvekili olarak parlamentoya girmiştir. 1957 yılına kadar parlamentoda bulunmuş, aynı yıl PTT İdare Meclisi üyeliğine getirilmiştir. 1961 yılında YTP'den Sivas Senatörü olarak parlamentoya tekrar girmiştir. İnönü kabinesinde Ulaştırma Bakanlığı yapmıştır. 1968 seçimleri ile tekrar Senatör olarak parlamenterlik görevine devam ederken, Ankara'da Sivasspor maçını seyrettiği bir sırada geçirdiği bir kalp krizi sonucu vefat etmiştir (Sivas İl Yıllığı, 1973: 459). Evli ve 3 çocuk sahibiolan RifatÖÇTEN'in ölüm tarihi 01.03.1970'dir.

Bahattin ÖRNEKOL(Mehmet Bahattin ÖRNEKOL): 1911 yılında Sivas`da doğan Bahattin ÖRNEKOL`un babasının adı Rifat, annesinin adı Şefika`dır İstanbul Yüksek Muallim Mektebi ve Fen Fakültesi Fizik, Kimya Bölümü`nü bitiren Bahattin ÖRNEKOL Sivas Lisesi, Sivas Erkek Lisesi, Elazığ Lisesi, Erzurum Lisesi, İstanbul Haydarpaşa Lisesi Fizik Öğretmeni olarak çalışmıştır. X. Dönem DP Sivas Milletvekili olan Bahattin ÖRNEKOL evli ve 2 çocuk sahibi iken 18.08.2006 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Ahmet ÖZEL: 1910 yılında Sivas/Kayalıpınar Köyü`nde doğmuştur. Babasının adı Hamit, annesinin adı Seyahat`dir. İlkokul ve liseyi doğduğu şehir olan Sivas`ta bitirmiştir. Yüksek Öğrenimini İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Bölümünde tamamlamış ve ihtisas için Paris`e gitmiş ve Telekomünikasyon Mühendislik Bölümü`nü 1939 yılında tamamlamıştır (Yazıcı, 1973: 136). PTT Umûm Müdürlüğü Telefon İşleri Reisliği Fen Müfettişi, Yüksek Mühendis Mektebi PTT Muallim Muavini, Levazım Müdürlüğü Fabrika Mühendisi, Fen Müfettişi, İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Fakültesi Yüksek Frekans Tekniği Doçenti, Yüksek Frekans Tekniği ve Telefon-Telgraf Kürsüleri Doçenti ve Profesörü, İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Fakültesi Dekanı, İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörü olarak görev yapan Ahmet ÖZEL, İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörü iken 1954 yılı genel seçimlerinde Demokrat Partinin listesinden Sivas`tan milletvekili seçilmiştir. 09.12.1955-12.04.1957 tarihleri arasında Millî Eğitim Bakanlığı görevinde bulunmuştur. Prof. Özel, 1957 Kasım ayında Atatürk Üniversitesi, 1966 Aralık ayında Karadeniz Teknik Üniversitesi Rektörlüğüne tayin edilmiştir. Evli ve İki çocuk babası olan Prof. Özel'in Radyo Elektrik Dersleri, Elektromanyetik Dalgaların Proparagasyon`unda Atmosferin Rolü, Elektromanyetik Teori ve Radyasyon, Diferansiyel

ve Entigral Hesapta Operasyon Metodu, Tatbiki Genel Matematik Dersleri gibi ona yakın ilmî eseri vardır. 05.09.1978 tarihinde hayatını kaybetmiştir (Yazıcı, 1973: 137).

M. Nurettin TURGAY(Mehmet Nuri TURĖAY): 1894 yılında Balıkesir`de doğan M. Nurettin TURGAY`ın babasının adı Hüseyin Hüsnu, annesinin adı Fatma Gülizar`dır.Erkân-ı Harbiye mezunu olan M. Nurettin TURGAY Erkân-ı Harbiye Eğitim Dairesi, Tümen ve Kolordu Kurmay Başkanı, 5. Alay Komutanı, 8. Kolordu 12. Tümen 12. Topçu Alayı Komutanı, 29 nu.`lı Teftiş Komisyonu Başkanı, Bursa Askerlik Dairesi Başkanı, 15. Topçu Alay Komutanı, Sivas Askerlik Dairesi Başkanı, 8. Yurtiçi Bölge Komutanı, 2. Yurtiçi Bölge Komutanı, 4. Tümen Komutan Yardımcısı, Millî Savunma Bakanlığı Tetkik Kurulu Üyesi olarak görev yapmıştır.X. Dönem DP Sivas Milletvekili olan M. Nurettin TURGAY evli ve 3 çocuk sahibi iken 10.07.1972 günü hayatını kaybetmiştir.

Memduh TURHAN(Mehmet Memduh TURHAN): 1904 Zara doğumlu olan Memduh TURHAN`ın babasının adı Hakkı, annesinin adıHesna`dır. Ortaokul mezunu olan Memduh TURHAN Ticaret ve Ziraat ile uğraşmış ve Zara Belediye Başkanlığı yapmıştır. X. Dönem DP Sivas Milletvekili olan Memduh TURHAN evli ve 1 çocuk sahibi iken 27.08.1991 tarihinde hayatını kaybetmişti.

Hüseyin YÜKSEL(Hacı Hüseyin YÜKSEL): 1908 Divriği/Karayusufdoğumlu olan Hüseyin YÜKSEL`in babasının adı Osman, annesinin adı Fatma`dır. Rüştüye`yi bitiren Hüseyin YÜKSEL tüccardır. Divriği Belediye Encümen Üyeliği ve Ticaret Birliği Fahri Başkanlığı yapan Hüseyin YÜKSEL X. Dönem DP Sivas Milletvekilidir.10.06.1964 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

1.3.3. XI. Yasama Dönemi (1957-1960) Sivas Milletvekilleri

(TBMM Albümü, C. II, 1950-1980: 751-753)

Halim ATEŞALP: 1905 Sivas doğumlu olan Halim ATEŞALP'in babasının adı Mustafa, annesinin adı Nakiş`dir. Kadastro Okulu mezunu olan Halim ATEŞALP Trabzon Tapu Sicil Muhafızlığı yapmıştır. Çiftçilikle uğraşan Halim ATEŞALP XI. Dönem CHP Sivas Milletvekili`dir.

Rahmi ÇELTEKLİ: 1904 Sivas doğumluolan Rahmi ÇELTEKLİ'nin babasını adı Mehmet, annesinin adıZeynep`dir. Askerî Rüştiye`yi bitirmiştir. Ticaret ile uğraşmıştır. Sivas Ticaret ve Sanayi Odası Başkanlığı yapmıştır. XI. Dönem CHP Sivas Milletvekili`dir. Evli ve 1 çocuk sahibi iken 29.10.1971 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Nüzhet ÇUBUKÇU (Nüşet ÇUBUKÇU): 1905 Tutak doğumlu olan NüzhetÇUBUKÇU'nun babasının adı Ahmet Rüştü, annesinin adı Fatma Zehra`dır. Dişçilik Okulu mezunu olup serbest diş hekimi olarak çalışmıştır. 1929 yılında mesleğine başlaması ile kayıt olduğu CHP'den 28 yıl sonra 1957 seçimlerinde XI. devre Sivas milletvekili olarak meclise girmiştir. Gurup haysiyet divanı üyeliği, Zonguldak ve Amasya genel merkez temsilciliği yapmıştır (Akaya, 2009: 31). Evli ve 6 çocuk sahibi iken 28.12.1981 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Hasan DEĞER: 1922 Divriği doğumlu olan Hasan DEĞER'in babasının adı Mehmet, annesinin adı Asiye`dir. Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi ile Amerika'da Fizik Tedavi ve Rehabilitasyon İhtisası'nı bitirmiştir. Divriği ve Ürgüp Hükümet Tabipliği ve serbest doktorluk yapmıştır. XI. Dönem CHP Sivas Milletvekili olan Hasan DEĞER evli ve 2 çocuk sahibidir.

Turhan FEYZİOĞLU: 1922 Kayseri doğumlu olan Turhan FEYZİOĞLU'nun babasının adı Sait, annesinin adı Neyyire'dir. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesini bitirip Fransa ve İngiltere'de doktora yapmıştır. Siyasi İlimler Profesörü'dür. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Profesörü ve Dekanı, Serbest Avukat, Türk Hukuk Kurumu 2. Başkanı, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Rektörü olarak görev yapan Turhan FEYZİOĞLU aynı zamanda yazardır. XI. Dönem CHP Sivas Milletvekili olan Turhan FEYZİOĞLU evli ve 1 çocuk sahibi iken 25.03.1988 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Necati İLTER (Süleyman Necati İLTER): 1900 Drama doğumlu olan Necati İLTER'in babasının adı Nazif, annesinin adı Emire'dir. Harp Akademisi mezunudur. Subaydır. Tahran, Varşova, Sofya ve Berlin Ataşemiliteri, Ankara ve Sivas Valisi olarak görev yapan Necati İLTER XI. Dönem CHP Sivas Milletvekili'dir. Bekâr olan Necati İLTER 06.12.1960 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Edip İMER (Mehmet Emin Edip İMER): 1921 Sivas doğumlu olan Edip İMER'in babasının adı Abdulkadir, annesinin adı Şefika'dır. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni bitirmiştir. Hafik Sorgu Hâkimi, serbest avukat olarak çalışan Edip İMER XI. Dönem CHP Sivas Milletvekili'dir. Evli ve 3 çocuk sahibidir.

Ahmet KANGAL: 1919 Mühürkulak doğumlu olan Ahmet KANGAL'ın babasının adı Hüseyin, annesinin adı Hava'dır. Çiftçilikle uğraşan Ahmet KANGAL XI. Dönem CHP Sivas Milletvekili'dir. Evli ve 7 çocuk sahibi iken 25.09.1993 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Kâmil KIRIKOĞLU (Mustafa Kâmil KIRIKOĞLU): 1914 Adıyaman/Yenipazar doğumlu olan Kâmil KIRIKOĞLU'nun babasının adı Şevket, annesinin adı Emine'dir. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi mezunu olan Kâmil

KIRIKOĞLU askeritabiptir.Ankara Askerî Gülhane Hastanesi Cerrahî Bölümü Asistanı, Sarıkamış Askerî Hastanesi Tabîbi, İstanbul Askerî Gümüşsuyu Hastanesi Operatörü, Sümerbank Malatya Pamuklu Sanayi Müessesesi Sağlık İşleri Operatörü, Malatya Devlet Hastanesi Doktoru olarak görev yapmıştır. XI. Dönem CHP Sivas Milletvekili olan Kâmil KIRIKOĞLU, evli ve 4 çocuk sahibi iken 07.11.1979 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Yalçın KOCABAY: 1925 Gürün doğumlu olan Yalçın KOCABAY`ın babasının adı Necmettin, annesinin adı Fatma`dır. İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi mezunudur. XI. Dönem CHP Sivas Milletvekili`dir.

Şinasi MORAN: 1913 İstanbul doğumlu olan Şinasi MORAN`ın babasının adı Mehmet Mazhar, annesinin adı Hacer`dir. İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi mezunudur. Zara Hükümet Tabîbi, Mardin Sağlık ve Sosyal Müdürü ve Müfettişi, Sivas Sağlık ve Sosyal Müdürü, serbest doktor olarak çalışmıştır. XI. Dönem CHP Sivas Milletvekili`dir.Evli ve 2 çocuk sahibi olan Şinasi MORAN 20.04.1993 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Cemil ÖZCAN: 1915 Gemerek doğumlu olan Cemil ÖZCAN`ın babasının adı Mehmet Ali, annesinin adı Hatice`dir. Lise mezunudur. Ziraat ve Ticaret ile uğraşmıştır. Gemerek Belediye Başkanlığı yapmıştır. XI. Dönem CHP Sivas Milletvekili`dir. Evli ve 5 Çocuk sahibi olan Cemil ÖZCAN 22.07.1972 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Süleyman ÖZSEVER: 1912 Sivas doğumlu olan Süleyman ÖZSEVER`in babasının adı Hacı Ahmet Naci, annesinin adı Aişe`dir. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi`ni bitirmiştir. Sivas Kız Ortaokulu Tarih, Coğrafya Öğretmeni ve Müdür Muavini, Mazgirt, Suşehri, Tunceli Cumhuriyet Müdde-i Umûmîsi, Koyulhisar Münferit Hâkimi, Ordu Sulh Hukuk Hâkimi, Tarsus Asliye Hukuk ve İş Mahkemesi Başkanı olarak

çalışmıştır. XI. Dönem CHP Sivas Milletvekili'dir. Evli ve 6 çocuk sahibidir. 12.11.1990 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Nazmi YARAŞ: 1902 Yıldızeli doğumludur. Babasının adı Fahrettin, annesinin adı Şerife'dir. Rüştüye mezunudur. Polis Memurluğu ve Van 3. Komiserliği görevlerini yürütmüştür. Çiftçidir. Yıldızeli Belediye Başkanlığı görevinde bulunmuştur. XI. Dönem CHP Sivas Milletvekilidir. Evli ve 6 çocuk sahibidir. 24.12.1963 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

Ahmet YILMAZ (Hacı Ahmet AKYILMAZ): 1910 Gümüştepe doğumludur. Babasının adı Ahmet, annesinin adı Hatun'dur. Ortaokul mezunudur. Çiftçidir. Şarkışla Belediye Meclis Üyeliği görevinde bulunmuştur. XI. Dönem CHP Sivas Milletvekilidir. Evli ve 9 çocuk sahibi iken 20.12.1975 tarihinde hayatını kaybetmiştir.

1.3.4. Sivas Milletvekillerinin Meclis Çalışmaları

Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun Teklifi (Atatürk'ü Koruma Kanunu);DP Sivas Milletvekili Nurettin Ertürk, TBMM'nin istediği zaman ve istediği şekilde bir kanun yapamayacağını, kanunların da kanuna uygun olarak yapılması gerektiğini belirterek kanun tasarısının Anayasanın 69. ve 103. maddelerine aykırı olduğunu, kanunun yorumlanması için önce ihtisas komisyonunda görüşülmesi ve bir rapora bağlanmasının şart olduğunu ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, C. I, 1950: 101-103).

Anayasa Dilinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun Teklifi; 1945 Anayasasının Teşkilat-ı Esasiye Kanununa Çevrilmesi Hakkında Kanun'un görüşmeleri sırasında CHP

Sivas Milletvekili Reşat Şemsettin Sirer, sözlerine başlarken, bundan sekiz sene önce, bugün kaldırılmak istenen Anayasa metnini hazırlamak için çalışan dört milletvekilinin bugün TBMM’de bulunduğunu, birisinin kendisi, diğerlerinin Adnan Menderes, Feridun Fikri Düşünel ve Hasan Reşit Tankut olduğunu hatırlatmıştır. Cumhuriyet hükümetlerinin, dilin sadeleşmesi ve öz kaynaklarından beslenmesi akımına kayıtsız kalmadığını, Cumhuriyetin ilk yıllarında bir dil encümeninin kurulduğunu, bu encümenin Türkçe terimler yapmak, Latince kökenli Türk alfabesinin oluşumunda hizmet etmek, dili sadeleştirmek gibi çalışmalar yaptığını, fakat bu çalışmaların Atatürk için doyurucu olmadığını belirtmiştir. Dilin sadeleşmesinin hızlandırılması için Atatürk’ün 1932’de Dolmabahçe’de, Birinci Türk Tarih Kurultayı’nı toplantıya çağırdığını, aralarında profesörlerin, öğretmenlerin, ünlü yazarların da bulunduğu 700’e yakın Türk aydınının katıldığı Birinci Türk Dili Kurultayı’nda Atatürk’ün teziyle Hüseyin Cahit Yalçın’ın tezinin çatıştığını, sonunda Atatürk’ün tezinin kabul edildiğini (TBMM Tutanak Dergisi, C. I, 1950: 146) ifade etmiştir. Ardından Dil Kurultayı’ndan sonra kurulan Dil Kurumu’nun çalışmaya başladığını, üniversiteler ve yüksekokulların özellikle terimlerin belirlenmesi için Dil Kurumu ile işbirliği yaptıklarını, böylece Türk dilinin yeni ve hızlı bir tempo ile sadeleşme ve gelişme yolunda ilerlediğini söylemiştir. Reşat Şemsettin Sirer daha sonra, dönemin İkinci Dünya Savaşı’nın sonu olduğunu, çok partili hayata geçileceğini, çok partili hayatta siyasi rakiplerin daha fazla oy almak düşüncesiyle devrimler üzerinde tavizlere girişilebileceği endişesi ile dil devrimini en kuvvetli araçla sağlamlaştırmak gerektiğini, bunu da ancak TBMM’nin üçte ikisinin bir araya gelmedikçe değiştiremeyeceği bir Anayasa metni olacağını belirterek bu nedenle TBMM’de bir komisyonun kurulduğunu, bu komisyonda isimlerini bahsettiği arkadaşları ile birlikte kendisinin de olduğunu, bu

komisyonun çalışmaları sonunda bu gün değiştirilmek istenen Anayasa metninin ortaya çıktığını ve bu metnin altındaki ilk imzanın da Fuad Köprülü'nün olduğunu ifade etmiştir (TBMM Tutanak Dergisi, C. I, 1950: 155).

Nutuk'un Basımı Hakkında Soru Önergesi; 1960'da da Sivas Milletvekili Edip İmer (TBMM Zabıt Ceridesi, C. I, 1960: 81), Atatürk'ün büyük kitabı Nutuk'un bulunamadığı ve yeni basımı konusunda ne düşünüldüğü hakkında Maarif Bakanlığına sorular yöneltmiştir. Cevapta da; vatandaşlar tarafından özlemle aranan Ebedi Şef Atatürk'ün Büyük Nutku'nu tam metin olarak en kısa zamanda ve devamlı basılarak piyasada bulundurulacağı cevabı alınmıştır.

Sivas milletvekili Şevki ECEVİT, Askerlik Kanununun tadili dolayısıyla müddetlerin iki seneye indirilmesi hususunda 11.07.1950 tarihinde mecliste konuşma yapmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, C. I, 1950:526).

Sivas Milletvekilleri seçim tutanakları hakkında Tutanakları İnceleme Komisyonu raporu sunmuşlardır (TBMM Zabıt Ceridesi, C. I, 1950:537).

12.07.1950 günü Sivas milletvekilli Rifat Öçtem, Konya milletvekili Ziya Barlas ile birlikte, 1950 yılının Eylül ayında yapılması gereken milletvekili ara seçimlerinin yapılmaması yönünde dilekçe vermişlerdir (TBMM Zabıt Ceridesi, C. I, 1950:538). Sivas milletvekili SEDAT ZEKÎ ÖRS de, ara seçimlerin yapılmasına dair 12.07.1950 günü konuşma yapmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, C. I, 1950:542).Ara seçimlerin yapılması hususundaki konuşmalar üzerine Sivas milletvekillerinden Ercüment Damalı önerge vermiştir(TBMM Zabıt Ceridesi, C. I, 1950:544). Bu önerge şu şekildedir;

Sayın Başkanlığa

Muhalif parti temsilcileri, serbestler, iktidar partisine bağlı olanlar konu üzerinde esaslı konuşmalar yapmışlardır. Mesele aydınlanmıştır. Müzakerenin kifayetinin Büyük Meclise arzını dilerim.

Sivas Milletvekili

Ercüment Damalı

Bazı suç ve cezaların affı hakkında kanunun isminin 14 Mayıs Af Kanunu olarak değiştirilmesine dair kanun hakkında 13.07.1950 tarihinde Sivas milletvekili SEDAT ZEKİ ÖRS mecliste konuşma yapmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, C. I, 1950:623). Bazı suç ve cezaların affı hakkındaki kanun tasarısının ikinci maddedeki e bendinde yazılı hükmün kaldırılması teklifi ile ilgili Sivas milletvekili Şevki Ecevit ve Samsun Milletvekili Naci Berkman da önerge vermişlerdir. (TBMM Zabıt Ceridesi, C. I, 1950:556).

Cevap ve düzeltme hakkına dair yasal düzenleme ile ilgili Halil İmre 14.07.1950 tarihinde konuşma yapmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, C. I, 1950:748).

Basın kanunu hakkında Sedat Zeki Örs 14.07.1950 tarihinde konuşma yapmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, C. I, 1950:757). Ayrıca İlhan Dizdar da 14.07.1950 tarihinde Basın Kanunu tasarısındaki 31'inci maddenin basın hürriyetini takyit eder mahiyette olduğundan kaldırılmasını teklif etmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, C. I, 1950:758).

Orman Ortaokullarını ilga veya ipkası hususunda Rifat Sivişoğlu 27.11.1950 tarihinde konuşma yapmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, C. II, 1950:207).

Sivas Milletvekili İlhan Dizdar Maaş Kanununa ek 4379 sayılı Kanunun birinci ve ikinci maddelerinin değiştirilmesine ve bu kanuna bazı geçici maddeler eklenmesine dair olan 5585 sayılı Kanunun geçici 8'inci maddesinin değiştirilmesi hakkında 06.12.1950 tarihinde kanun teklifinde bulunmuştur (TBMM Zabıt Ceridesi, C. III, 1950:53).

3005 sayılı Meşhut Suçların Muhakeme Usulü hakkındaki Kanunun bazı maddelerinin kaldırılmasına dair Kanun hakkında Rifat Öçtem 10.01.1951 tarihinde konuşma yapmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, C. IV, 1950:149).

Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Milletlerarası İmar ve Kalkınma Bankası temsilcileri arasında addolunan Garanti Anlaşmasının onanması hakkında Kanun ile ilgili olarak 12.11.1951 tarihinde Sedat Zeki Örs konuşma yapmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, C. IV, 1950:177).

Bakanlığın radyoloji, radyum ve elektrikle tedavi ve diğer fizyoterapi müesseseleri hakkındaki 3153 sayılı Kanunun 7'nci maddesinin değiştirilmesi hakkındaki teklif tasarısı hakkında 07.11.1951 tarihinde Nâzım Ağaçıköğlü konuşma yapmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, C. V, 1951:118).

20.02.1951 tarihinde Nurettin Ertürk 1951 yılı bütçe konusunda konuşma yapmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, C. V, 1951:307).

22.02.1951 tarihinde Nâzım Ağaçıköğlü Sivas Kongre binasının tamamen müze olmasına dair konuşma yapmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, C. V, 1951:799).

Üniversite ve yüksekokullarda okutturulan öğrencilere verilecek burslara dair Nâzım Ağaçıköğlü 22.02.1951 tarihinde konuşma yapmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, C. V, 1951:803).

27.02.1951 tarihinde İbrahim Duygun Posta, Telgraf ve Telefon İdaresinin 1951 yılı Bütçesi hakkında konuşma yapmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, C. V, 1951:1055).

24.02.1952 tarihinde Nurettin Ertürk, 1926 yılında Zara Kazasında yapılan piyade alayının yerinin Tokat'a taşınmaması konusunda konuşma yapmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, C. XIII, 1952: 693).

24.02.1955 tarihinde Sivas milletvekili Etem Erdiñ, Sivas`ın bazı sorunları ile ilgili bir konuşma yapmıştır. Bu konuşması şu şekildedir; “*Sivas, bilhassa kışın uzun sürdüğü bir yerdir. Bazı kazalarımızda yol yoktur. Kazalarımız kışın mahsur kalmaktadır. Bilhassa İmranlı, Koyulhisar ve Gürün kazalarına kışın üç beş ay gidilememektedir. Bu yolların bir an evvel yaptırılmasını bilhassa rica edeceğim.*

Sivas`ın zirai durumu da mühimdir. Topraklarının verimsiz olması dolayısı ile ancak bire üç, bire beş mahsul alınabilmektedir. Sivas`ın su işleri de ele alınmamıştır. Bunun esaslı surette ele alınmasını bilhassa istirham eyleyeceğim. Sivas`ta yeraltı sularından da büyük istifadeler sağlanabilir.” (TBMM Zabıt Ceridesi, C. V, 1955: 672).

09.01.1957 tarihinde Sivas Milletvekili Nuri Demirağ, amme nizamım ihlâl edenler ve umumi ahlâkı bozanlar hakkında kanun teklifinde bulunmuştur (TBMM Zabıt Ceridesi, C. XVI, 1957: 46).

15.05.1958 tarihinde Süleyman Özsever, Sivas`la ilgili önerelerde bulunmuştur. Bu önerilerde Adalet Bakanından; Sivas ilinin kazalarında bulunan sulh mahkemelerinin ilga edilmesiyle alakalı bu mahkemelerin hangi sebep ve nedenle ilga edildiğini, Ticaret Bakanından; 1957 yılından 1958 mart ayı sonuna kadar memlekette kaç binek otomobili ile muhtelif tonajda kaç kamyon ve kamyonet ihdas edildiğini, bu vasıtalar nasıl tevzii edildiğini, illere neye göre tevzii edildiğini, İçişleri Bakanından da Koyulhisar ilçesinde santral binası ve şebeke tesisleri tamamlanan hidroelektrik santralının yapımıyla alakalı bilgiler istemiştir (Ulus Gazetesi, 15.05.1958: 1).

11.01.1958 tarihinde Sivas milletvekili NüzhetÇabukçu, Sağlık bakanından cüzzam hastalığının önlenmesi hususunda ne düşünüldüğünü sormuştur (Ülke Gazetesi, 11.01.1958: 1).

26.02.1958 tarihinde Dışişleri bütçesinin görüşülmesinde söz alan CHP sözcüsü Sivas milletvekili Necati İlder; “*Orta doğu, devlerin mücadele ettiği bir sahadır. Burada büyük ihtimallere kapı açılmıştır. Buradaki meseleler Birleşmiş Milletlere bırakılmalı, Bağdat Paktı zorlanmamalıdır.*” şeklinde konuşma yapmıştır (Ülke Gazetesi, 26.02.1958: 1).

1.4. Sivas Valileri

Demokrat parti döneminde Sivas`da sekiz vali görev yapmıştır. Bunlar; Rebi Karatekin(09.09.1947–12.06.1950), Tahir Gürkök(20.07.1950–06.02.1952), Necati İlder (28.07.1952–10.03.1954), İhsan Sabri Çağlayangil(16.03.1954–02.12.1954), Rıfat Bingöl(30.06.1955–28.11.1955), Kadri Erdoğan(20.01.1956–23.09.1956), Fahrettin Akutlu(09.11.1957–14.08.1958) ve Şakir Canalp(27.08.1958–09.06.1960)`dir (Sivas Valiliği, 1998: 227).

1.5. Devlet Büyüklerinin Sivas`ı Ziyaretleri

1949 yılında Adnan Menderes Sivas`a gelmiş ve Nakşibendî Şeyhi İsmail Efendi`yi ziyaret edip elini öpmüştür (Avcıoğlu, 1969: 273).

9 Ekim 1950 yılında Cumhurbaşkanı Celal Bayar ile Başbakan Adnan Menderes Sivas`a gelmişlerdir (Ülke Gazetesi, 10.10.1950: 1).

27 Temmuz 1951 tarihinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Tokat`tan otomobile Sivas'a hareket etmiştir. Yıldızeli`nde karşılanan Celal Bayar binlerce halkın alkışları arasında bir müddet yürümüş ve Kaymakamlık dairesinde halkla konuştuğundan sonra Sivas'a

hareket etmiştir. Sonra Sivas'a gelen Celal Bayar burada da törenle ve halkın candan sevgileriyle karşılanmıştır. Sivas'da bizzat temelini attığı Cer Atölyesi Lojman inşaatını gezmiştir. Daha sonra uçakla Ankara'ya hareket etmiştir (Ayn Tarihi Dergisi, 27 Temmuz 1951).

30 Ağustos 1951 tarihinde Ulaştırma Bakanı Seyfi Kurtbek Sivas'a gelmiştir. Hava alanı yapılmak maksadıyla istimlak edilen ancak parası henüz ödenmeyen tarlaların sahipleri Seyfi Kurtbek ile görüşüp dertlerini anlatmışlar ancak bir sonuç alamamışlardır (Ülke Gazetesi, 31.08.1951: 1).

4 Ekim 1952 tarihinde Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Profesör Fuat Köprülü ve Çalışma Bakanı Nuri Özsan, beraberlerinde milletvekilleri ve gazeteciler olduğu halde Sivas'a gelmişlerdir. Adnan Menderes ve yanında bulunan heyet Sivas'da önce vilâyet binasına gelmişlerdir. Vilâyet binası önünü dolduran on binlerce vatandaşın ısrarlı alkışları ve istekleri üzerine Başbakan Adnan Menderes ve Dışişleri Bakanı Profesör Fuat Köprülü, vilâyet balkonundan halka hitap etmişlerdir. Bilâhare Sivas tümen ve 8'inci bölge komutanlıklarını ve Sivas Belediyesini ziyaret eden Başbakan Adnan Menderes ve yanındaki heyet daha sonra da Sivas Demokrat Parti İl Kongresine gitmişlerdir (Ayn Tarihi Dergisi, 4 Ekim 1952).

4 Nisan 1951 günü Celâl Bayar, Meclis Başkanı Refik Koraltan refakatinde Sivas'a gelmiş, yeni yapılan Numune Hastanesi'nin açılışını yaptıktan sonra Samsun'a hareket etmiştir (Ülke Gazetesi, 04.04.1951: 1).

24 Nisan 1954 günü CHP genel başkanı İsmet İnönü Sivas'a gelmiş ve partisinin seçim propaganda saatinde 45 dakikaya yaklaşan bir konuşma yapmıştır (Anadolu Gazetesi, 24.04.1954: 1).

3 Ocak 1955 tarihinde Cumhurbaşkanı Celâl Bayar Sivas'a gelmiş ve Hükümet konağından halka konuşma yapıp Sivas'ın işleriyle daha yakından ilgileneceğini söylemiştir (Ülke Gazetesi, 03.01.1955: 1).

31 Ocak 1955 tarihinde Sağlık Bakanı Behçet Uz Sivas'a gelmiştir. Sivas'da Numune Hastanesi'ni ve Verem Hastanesi'ni gezmiştir (Ülke Gazetesi, 31.01.1955: 1).

2 Ocak 1956 tarihinde Cumhurbaşkanı Celâl Bayar Sivas'a gelmiştir (Anadolu Gazetesi, 02.01.1956: 1).4 Temmuz 1956 tarihinde de Maarif Vekili Ahmet Özer Sivas'a gelmiştir (Anadolu Gazetesi, 04.07.1956: 1).

29 Eylül 1956 günü Cumhurbaşkanı Celâl Bayar ile Başbakan Adnan Menderes Sivas'a gelmişlerdir (Anadolu Gazetesi, 29.09.1956: 1). Sivas Belediye Meclisi Başbakan Adnan Menderes'e Sivas fahrî hemşeriliği unvanının verilmesine karar vermiş ve bu münasebetle belediyede Adnan Menderes'in de hazır bulunduğu bir merasim yapılmıştır. Bu toplantıda söz alan Belediye Reisi Rahmi Günay, Belediye Meclisinin ittifakla kabul ettiği bu karar gereğince hazırlanan mazbatayı Başbakan Adnan Menderes'e takdim etmekten bahtiyarlık duyduğunu söylemiş ve Sivaslıların bundan böyle Adnan Menderes'i bir numaralı Sivas hemşerisi telâkki ettiklerini sözlerine ilâve etmiştir. Belediye Reisine teşekkür eden Adnan Menderes şükranla karşıladığı bu karardan büyük bir iftihar duyduğunu ve kendisini artık hakikî bir Sivaslı telâkki ettiğini belirtmiştir. Gece cer atölyesi salonunda Sivas belediyesi tarafından Başvekil şerefine verilen yemekte belediye reisi fahrî hemşerilik mazbatasını ile bu hemşerilik sembolü olan şehrin anahtarını Sivas işi gümüş bir muhafaza içinde alkışlar arasında Adnan Menderes'evermiştir. Adnan Menderes bu tevcihe tekrar teşekkür etmiş ve şanlı bir tarihe sahip Sivas'ın hemşerisi olarak hayatının sonuna kadar mefharet duyacağını, Sivas'ın bundan sonra da hızla artan ve gelişen ümran

eserlerine kavuştuğunu görmekten kendisinin de Sivashlılar kadar bahtiyar olacağını belirtmiştir (Ayın Tarihi Dergisi, 25 Mayıs 1957).

Genel Kurmay Başkanı Orgeneral İsmail Hakkı Tunaboğlu ile Kara Kuvvetleri Kumandanı 31 Temmuz 1957 günü Sivas'a gelmişlerdir (Anadolu Gazetesi, 31.07.1957: 1).

19 Ekim 1957 günü Meclis Başkanı Refik Koraltan Sivas'a gelmiş ve halka konuşma yapmıştır (Anadolu Gazetesi, 19.10.1957: 1).

13 Mart 1958 günü Münakalat Vekili Fevzi Uçaner Sivas'a gelmiştir (Ülke Gazetesi, 13.03.1958: 1).

16 Mart 1958 günü Çalışma Bakanı Hayrettin Erkmen Sivas'a gelmiş ve Bakanlığı ile alakalı müesseseleri gezmiştir (Ülke Gazetesi, 17.03.1958: 1).

1.6. Sivas Belediye Başkanı Rahmi Günay

1324 Sivas doğumludur. İlk, orta ve lise öğrenimini Sivas'ta yapmıştır. Bir ara ticaret hayatında çalışmış, kamuya yararlı derneklerde üyelik ve başkanlık yapmıştır. Politika hayatında CHP'de yer almıştır. Üyelik ve parti başkanlıklarında bulunmuştur. 24 yaşında Sivas Belediyesi'ne geçmiş, üç yıl encümen üyeliği yapmıştır. 1942 yılında Belediye Başkanı seçilmiş (Sivas İl Yıllığı, 1973: 497) ve 1942-1960 arası 18 yıl belediye başkanlığı yapmıştır. 1950'de bütün Türkiye'de Demokrat Parti siyasi gücü elde etse ve iktidara gelse de bu değişim Sivas Belediyesi'ni etkilemez ve Rahmi Bey CHP'den ayrılmayıp yine de belediye başkanı seçilir. Rivayete göre 1955 veya 1956'lı yıllarda Demokrat Parti lideri ve başbakan Adnan Menderes, Rahmi Beyin muhalif parti mensubu

olmasına rağmen, şehircilik görgüsünü arttırmak maksadıyla hususi bir iltimasla İsviçre ve İngiltere'ye göndermiş ve bu suretle gönlünü çelmeye teşebbüs etmişse de muvaffak olamamış, neticede “parti aşkı” her şeye galebe çalmıştır. Rahmi Bey, Sivas'ta “kilise yıktıran reis” olarak da nam salmıştır. Gregoryen kilisesi 1950 yılının Nisan ayında bütün şehir halkı haberdar edilerek dinamitle havaya uçurulmuştur. 1960 yılına kadar belediye başkanlığı görevini ifa etmiştir. 01.10.1960 tarihinde CHP Kurucu Meclis Üyeliğine seçilmiş bundan sonra yapılan genel seçimlerde Milletvekili olarak parlamentoya girmiştir. 1965 yılında CHP il Başkanlığına seçilmiştir. Ayrıca şehirde kurulan ticarî teşebbüslerde kuruculuk yapmıştır. 1968 yılında mahalli seçimlerde tekrar Belediye Başkanlığına seçilmiştir (Alkan, 1993: 10-11).

1973 yılında CHP'de İsmet İnönü - Bülent Ecevit çekişmesinde ibrenin yönü Bülent Ecevit'ten yana yönelince istifalar kervanına Rahmi Günay da katılmıştır. İnönü taraftarları ile beraber Turan Fevzioğlu'nun kurduğu Koç amblemlili Güven Partisine katılmış ama pek de mutlu olmamıştır.

28 Mayıs 1977 günü rahatsızlanan Rahmi Bey Numune hastanesine kaldırılır. Sevenleri ziyaretine gider odası dolar taşar. Her zaman yanında olan Necmettin Karasulu'dan çorba ister. Eşi geç saatler içinde yapıp getirir. Ancak durumu ağırlaşan Rahmi Bey çorbayı içemez. Ertesi gün sabah hayatını kaybeder. Belediye Başkanı Orhan Ekenel, Hüseyin Yıldırım, Necmettin Karasu mezar yerini saptarlar ve el üzerinde evden tekke mezarlığına kadar taşınır. Rahmi Bey başarıları ile esprili-sempatik tavırlarıyla sembol olmuş, rekor sayılan altı dönem toplam 24 yıl süre ile Belediye Başkanlığı yapmış, sevenleri olmuş bir karizmatik bir başkandır. Genç yaşlarda hemşirelik yapmakta olan Kadriye Hanımla evlenmiş, Cengiz ve Esra isimli çocukları olmuştur (Serin, 2002: 18).

Rahmi Bey başkanlığında Sivas`a yapılan hizmetleri şu şekilde sıralayabiliriz; Sıcak Çermiğe 36 adalılık motel inşa edilmiştir. Sıcak çermiğe jandarma karakol binası, et kesim yeri, su deposuna 200 m³ ilave depo yapılmıştır. Kayseri`den her yıl 20 vagon siyah parke taş alınıp meydan ve yolların döşemesinde kullanılmıştır. Sıcak ve soğuk çermiğe jeneratörler konulmuştur. Turizm aile çay bahçesi, Selçuk parkı, Ethem Bey Parkı, Kaleye gazino, çay ocağı yapımı ve adı geçen yerlerin onarım ve düzenlenmesi yapılmıştır. Bayramlarda halkın oturması için sökülür takılır tribün yapılmıştır. Hükümet binası arkasındaki alan, resmi daire yapılması için aplikasyonu yapılmıştır. Eski eserlerin çevresi, istimlâkler yapılarak ziyaretçilerin rahat kullanımına açılmıştır. Abdolvahap Gazi bölgesi yeni mezarlıklar yapımı için organize edilmiştir. Halfelik bölgesi, yeni sanayi sitesi yapmak için istimlâk edilmiştir. Yukarı Tekke aşağısı (fidanlık bölgesi) konut alanı olarak tahsis edilip, alt yapısı yapılmıştır. Kale Camiye bitişik yapı olan Tan Sinemasının istimlâki yapılmıştır. Belediye sitesinin ısıtma sitesi ekonomik olması nedeniyle fuel-oile çevrilmiştir. Asfalt şantiyesi kurulmuştur. Meydandaki havuz fiskiyesine motopomp monte edilmiştir. Çermikteki sazlık alan ıslah edilip çadır kurma alanı yapılmıştır. Sıcak Çermik`e Sivas iklimine uygun 1500 adet süs ağacı alınmıştır. Meydan`dan Kümbet`e kadar refüj yapılmıştır. Belediye Bandosuna yeni eleman alınmış, 20 kişilik kadro kurulup enstrüman ve üniforma alınmıştır. Gecekodu bölgesi oluşturulmuştur. 100 dönüm arazi kamulaştırılmıştır. Okul, park, yol yeşil alan alt yapıları sonuçlandırılmıştır. Tip projeler yapılmıştır. Kale üzerindeki mahallenin istimlâki yapılmıştır. Onların zarara uğramaları için Ece Mahallesi`ne nakilleri yapılmıştır. Yeni Mahalle kurulmuştur. Kale alanı park haline getirilmiştir. Yeni otobüsler alınıp duraklar yapılmıştır. 1972 yılında Amerika'dan WAYNE marka son model otomatik çöp süpürge aracı alınmıştır. Şehirde yiyecek içecek

satan 2330 kuruluş sıkı denetlenip fahiş fiyat uygulayanlara gerekli cezai işlem yapılmıştır. 1940'lı yıllarda Fransız KAZALONGA firmasına şehir imar planı projelendirilmiştir. 1960'lı yıllarda Ankaralı mimar Yaprak hanıma Belediye Hizmet Sitesi'nin projelendirilmesi yaptırılmıştır. Bankalar Caddesi'ne Taşhan yanına barakalar yapılmıştır (Serin, 2002: 17-18).

III. BÖLÜM

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİNDE(1950-1960) SİVAS'DA

SOSYAL, KÜLTÜRELVE İKTİSADİ HAYAT

1.1. Ulaşım

22.03.1950 tarihinden itibaren yeni garajdan Şarkışla, Gemerek, Kayseri, Kırşehir, Ankara otobüs seferleri başlamıştır (Ülke Gazetesi, 22.03.1950: 1).Sivas'ta ciddi anlamda garajlı, yazıhaneli, kâtipli otobüs işletmeciliği 1953'te başlamıştır.1955'e kadar Sivas'ta sadece Ankara'ya seferler düzenlemiştir (Mahiroğulları, 2006: 64). Sivas'tan İstanbul'a ilk düzenli otobüs seferleri 1955'te başlamıştır. Bu hatta çalışan otobüs sayısı 3'tür. İstanbul'a 1958'e kadar Kayseri üzerinden gidilirken bu tarihten sonra Yozgat yolu açılmış. 1960'ta Sivas- İstanbul arasında çalışan otobüs sayısı 5'e çıkmıştır (Mahiroğulları, 2006: 69).

Bu dönemde Sivas'ta havaalanında vardır ve seferler yapılmaktadır. Devlet büyükleri hava yoluyla Sivas'a gelmişler, Sivas'tan diğer bölge illerine kara yoluyla gitmişlerdir. Sivas'tan İstanbul'a Salı,Perşembe, Cumartesi günleri saat 12.55`de, İstanbul'dan Sivas'a ise Pazartesi Çarşamba Cuma günleri saat 12.35`de uçak kalkmıştır (Ülke Gazetesi, 09.05.1950: 1). Sivas'a Ankara'dan ve Malatya'dan da uçakseferleri olmuştur. Ankara'dan Pazartesi, Çarşamba, Cuma günleri saat 12.40`ta gelmiştir. Malatya'dan Salı, Perşembe, Cumartesi günleri saat 12.05`te gelmiştir (Ülke Gazetesi, 27.07.1951: 3).

Sivas`da otomatik telefon santrali 23 Nisan 1950 günü hizmetine konmuştur (Ülke Gazetesi, 23.04.1950: 4).

1.2. Nüfus

22 Ekim 1950`de nüfus sayımı yapılmıştır. Bu sayımda Sivas merkezinin nüfusu 52.234`dır.Sivas`ın genel nüfusu 1945`de 490 bin 493`tür.1950 genel nüfus sayımında ise Sivas`ın genel nüfusu 542.004`ü bulmuştur (Ülke Gazetesi, 28.10.1950: 1).

Tablo 18. 22 Ekim 1950 Tarihli Nüfus Sayımı Sonuçları

	Toplam	İl ve İlçe Merkezi Nüfusu	Belde ve Köylerin Nüfusu
Merkez	99,904	52,234	47,670
Divriği	37,379	6,254	31,125
Gürün	26,803	4,663	22,140
Hafik	51,015	2,336	48,679
İmranlı	29,198	1,158	28,040
Kangal	49,785	2,525	47,260
Koyulhisar	28,586	2,720	25,886
Suşehri	39,540	4,994	34,546
Şarkışla	78,750	4,587	74,163
Yıldızeli	54,551	4,207	50,334
Zara	46,493	6,674	39,819
Toplam	542,004	92,352	449,662

1950 yılı nüfus sayımında Sivas'ın merkez Nüfusu % 15 artmıştır. Toplam nüfusun % 17,04'ü şehirde % 82,96'sı köylerde yaşamaktadır (İstatistik Genel Müdürlüğü, 1961).

1955 yılı nüfus sayımında ise Sivas şehir merkezinin nüfusu % 27,97'lik artışla 66,843 kişiye ulaşmıştır. Bu nüfusun %19,57'si şehirde % 80,43'ü köylerde yaşamaktadır. 1953 yılında Şarkışla'ya bağlı Gemerek kasabasının kaza statüsüne kavuşmasıyla birlikte 12 ilçeye sahip olan Sivas'ın toplam nüfusu 590,869 kişiye ulaşmıştır (İstatistik Genel Müdürlüğü, 1961).

Tablo 19. 23 Ekim 1955 Tarihli Nüfus Sayımı Sonuçları

	Toplam	İl ve İlçe Merkezi Nüfusu	Belde ve Köylerin Nüfusu
Sivas Merkez	119,317	66,843	52,474
Divriği	45,039	6,983	38,056
Gemerek	28,084	5,112	22,972
Gürün	29,618	5,074	24,544
Hafik	53,630	2,105	51,525
İmranlı	29,045	2,557	26,488
Kangal	48,423	2,959	45,466
Koyulhisar	25,863	2,542	23,321
Suşehri	48,444	5,086	43,358

Şarkışla	55,091	5,337	49,754
Yıldızeli	57,432	4,549	52,883
Zara	50,883	6,475	44,408
Toplam	590,869	115,620	475,249

1960 yılı nüfus sayımında da Sivas'ın merkez nüfusu %39,68'lik bir artışla 93,364 kişi olmuştur. Bu nüfusun % 22,31'i şehirde % 77,69 'u köylerde ikamet etmektedir. Sivas'ın ilçeleriyle birlikte toplam nüfusu 669,922 kişiye ulaşmıştır. Sivas 67 vilayet içerisinde nüfus büyüklüğü bakımından 9. sıradadır (DİE, 1963).

Tablo 20. 1960 Yılı Nüfus Sayımı Sonuçları

	Toplam	İl ve İlçe Merkezi	Belde ve Köylerin
		Nüfusu	Nüfusu
Sivas Merkez	149,749	93,368	56,381
Divriği	49,658	8,829	40,856
Gemerek	33,847	4,312	29,535
Gürün	32,803	5,691	27,112
Hafik	57,909	2,524	55,385
İmranlı	31,405	2,769	28,636
Kangal	52,663	3,607	47,056

Koyulhisar	27,997	2,610	25,387
Suşehri	54,041	6,426	47,615
�arkı�la	61,547	6,647	54,900
Yıldızeli	62,104	5,312	56,792
Zara	56,172	7,396	48,776
Toplam	669,922	149,491	520,431

1950–1960 yıllarında Sivas'ta dışarı nüfus gönderme diğer illere nazaran biraz daha az olmuş, Sivas'tan dışarıya giden nüfus sayısı 28.222 olarak tespit edilmiştir. Sivas vilayetinin 1950–1955 yılları arasında nüfus gönderdiği iller arasında İstanbul, İzmir ve Manisa gibi Batı Anadolu  ehirleri dikkat çekmektedir. Bu yıllarda Sivas'tan Doğu Anadolu bölgesine nüfus akışı olmamıştır ( nalan, 2004: 48).

1.3. Eğitim Hayatı

Sivas'taki eğitim kurumlarının 1950'den itibaren büyük bir hızla arttığını ve yaygınla tığını ifade edebiliriz. Her be  yıllık dönemde okul ve  renci sayılarının % 50 oranında arttığı görülmektedir. 1950-1955 yıllarına gelindiğinde Sivas'ta 468 ilkokulda 38057  renci öğrenim görmekte iken bu okullarda 779  ğretmen görev yapmıştır. 5 ortaokulda da 855  renci öğrenim görmekte olup bu okullarda 38  ğretmen görev

yapmıştır. 1955 yıllarına gelindiğinde hem okul sayılarının hem öğrenci sayılarının hem de öğretmen sayılarının artmış olduğunu görüyoruz. Bu durum ülke genelinde olduğu gibi Sivas'ta da eğitim ve öğretim için yapılan çabaları ortaya koymaktadır (Sivas İl Yıllığı, 1973: 143). Ayrıca Sivas'ta çeşitli alanlara hazırlık kursları da açılmıştır. Düzenli olarak Sivas'ta açılan ilk kurs Orhan Öztürk Dershanesi'dir. Bu kursta ilkököl mezunlarına İngilizce dersi verilmekte, ayrıca teknik okullar ve teknik üniversiteye hazırlık dersleri verilmektedir. Bu dersler Matematik, Fizik, Geometridir (Ülke Gazetesi, 31.05.1950: 3).

1954 yılında Milli Eğitim Bakanlığınca Sivas'da ilkökullerde geceleri okuma ve yazma öğrenmek ve öğrenmiş olanlarında bilgilerini artırmak maksadıyla A ve B halk dershaneleri açılmasına karar verilmiş ve bu kapsamda Halk dershaneleri açılmıştır.

Sivas Milletvekili Ahmet Özer X. Yasama Döneminde Maarif Bakanlığı yapmıştır. 17 Nisan 1957 yılında Maarif Vekili Ahmet Özel, Başbakan Adnan Menderes'e istifa mektubu göndererek bu görevinden istifa etmiştir (Ayn Tarihi Dergisi, 17 Nisan 1957).

1956 yılında Sivas'da 60 köy okulu yapılması kararlaştırılmış, bu bağlamda 47 okulun temel atma töreni 4 Haziran 1956 tarihinde yapılmıştır (Anadolu Gazetesi, 04.06.1956: 1). 1957 yılında ise Sivas'da 120 köy okulu yapılması kararlaştırılmış, 92 okulun temeli 2 Temmuz 1957 günü atılmıştır (Anadolu Gazetesi, 02.07.1957: 1). 1957 yılında Divriği'de inşaatına başlanan 8 köy okulu 23 Eylül 1957 günü hizmete girmiştir (Anadolu Gazetesi, 23.09.1957: 1). Bu dönemde Sivas'ın eğitim hayatını tablolar üzerinden inceleyecek olursak;

Tablo 21.Sivas`da 6 Yaş ve Üzeri Nüfusun Yıllara Göre Okur-Yazar Durumu

Yıllar	Okuma Bilen		Yazma Bilen		% Oranı	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
1950	221905	227721	76406	17316	34	7,6
1955	221266	234471	101784	29518	42	9,7
1960	217261	231316	117681	43513	54	18

Tablo 22. Yıllara Göre Sivas`daki İlkokulların Öğretici-Eğitmen İstatistikleri

Yıllar	Öğretmenli	Eğitmenli	Öğretmenli ve Eğitmenli	Toplam
1945-1950	268	75	64	407
1950-1955	377	61	30	468
1955-1960	582	53	10	645
1960-1965	832	53	-	885

(Kaynak: Sivas İl Yıllığı, 1973: 140)

Tablo 23.Sivas`da Sanat Enstitüsünün Yıllara Göre Mevcut/Mezun İstatistiği

Yıllar	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Mevcudu		Mezun Sayısı	
			Erkek	Kız	Erkek	Kız
1945-1950	1	40	407	-	847	-
1950-1955	1	45	296	-	215	-
1955-1960	1	51	378	-	310	-
1960-1965	1	59	672	-	471	-

(Kaynak: Sivas İl Yıllığı, 1973: 141)

Tablo 24.Sivas`da Yıllara Göre Akşam Tekniker Okulunun Mevcut/Mezun İstatistiği

Yıllar	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Mevcudu		Mezun Sayısı	
			Erkek	Kız	Erkek	Kız
1959-1960	1	10	60	-	-	-
1960-1965	1	30	156	-	144	-
1965-1969	1	19	53	-	134	-

(Kaynak: Sivas İl Yıllığı, 1973: 142)

Tablo 25. Sivas`da Yıllara Göre Kız EnstitülerininMevcut/Mezun İstatistiği

Yıllar	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Mevcudu		Mezun Sayısı	
			Erkek	Kız	Erkek	Kız
1945-1950	1	14	-	47	-	39
1950-1955	1	15	-	57	-	55
1955-1960	1	16	-	63	-	77
1960-1965	1	21	-	60	-	85

(Kaynak: Sivas İl Yıllığı, 1973: 143)

Tablo 26. 1951 Yılında Sivas`da İlçe ve Kasabalarda Mevcut İlkokullar ve İlkokul İhtiyacını Gösterir Cetvel

	Mevcut Okul Sayısı	Okul İhtiyacı Sayısı
Merkez	14	5
Divriği	3	1
Gürün	3	
Hafik	1	

Kangal	1	
Koyulhisar	1	
Zara	2	1
İmranlı	1	
Suşehir	3	
Şarkışla	2	
Yıldızeli	2	
Toplam	33	7

(Kaynak: TBMM Zabıt Ceridesi, C. IV, 1951: 431)

Tablo 27. 1950 - 1951 Öğretim Yılı Başında Sivas'ta Ortaokullarda Öğrenci-Öğretmen Sayıları

Okulun Adı	1. sınıf			2. sınıf			3. sınıf			Toplam Öğrenci			Öğretmen sayısı
	E	K	Toplam	E	K	Toplam	E	K	Toplam	E	K	Toplam	
Sivas	172	73	245	94	69	163	85	40	125	351	182	533	15
Divriği	36	7	43	28	8	36	27	3	30	91	18	109	6
Kangal	18	1	19	19	1	20	-	-	-	37	2	39	3
Koyulhisar	19	1	20	33	2	35	-	-	-	52	3	55	5
Zara	47	7	54	57	6	63	24	7	31	128	20	148	6

(Kaynak: TBMM Zabıt Ceridesi, C. IV, 1951: 411)

1942 yılında Yıldızeli'nde Pamuk Pınar isimli Köy Enstitüsü açılmıştır. Okul 4000 dönüm üzerine kurulmuş 27 binadan oluşmaktadır. PamukPınar'a ilkokulu bitirmiş köy çocukları alınmıştır (Demir, 2007: 74). Köy Enstitülerinin öğretmen okulu olması hakkındaki kanunun faaliyete girmesi üzerine Pamuk Pınar Köy Enstitüsü de Öğretmen Okulu olmuştur (Ülke Gazetesi, 17.02.1951: 2).

1953 yılında Sivas`da köylerde 71 tane öğretmen okulu mezunu öğretmen vardır; bunlardan 46'sı başöğretmen 25'i öğretmen olarak çalışmaktadır.

Sivas`da beş sınıflı köy okullarından 1951 – 1952 ders yılında 1289 erkek 228 kız olmak üzere toplam 1517 öğrenci mezun olmuştur. Bağımsız eğitmenli, yani üç sınıflı okullardan 340'ı erkek 125 kız olmak üzere 465 öğrenci tasdikname almıştır. Sivas ilinde bu dönemde açılan ve eğitmenli okul statüsünden öğretmenli okul statüsüne çevrilen 134 tane köy okulu mezun vermemiştir. Beş sınıflı olup mezun veren köy okullarının sayısı ise 191'dir (TBMM Zabıt Ceridesi, C. XIX, 1953: 263).

Şarkışla'da 1954 yılında yeni baştan yapılmakta olan ortaokul tamamlanmış ve bu yeni okul binası faaliyete geçmiştir (Anadolu Gazetesi, 22.01.1954: 1).

Köy okulları inşaatı ve onarımı için 1954 yılında Sivas`a 300.000 lira yardım yapılmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, C. XV, 1955: 1020). 1955 yılında bu yardım 612 500 liraya (TBMM Zabıt Ceridesi, C. X, 1956: 250), 1956 yılında 620,00 liraya (Anadolu Gazetesi, 16.04.1956: 1), 1959 yılında 700.000 liraya (Anadolu Gazetesi, 10.07.1959: 1), 1960 yılında ise 2,5 Milyon liraya çıkmıştır (Anadolu Gazetesi, 05.03.1960: 1). Görüldüğü üzere bu dönemde köy okullarına yapılan yardım Sivas`da yıllara göre artarak devam etmiştir.

1955 yılında Dumlupınar İlkokulu açılmıştır (Hakikat Gazetesi, 23.04.1955: 3).1957 yılında da Suşehri Nahiye merkezinde beş sınıflı okul binası açılmıştır (Ülke Gazetesi, 02.07.1957: 1).

1.3.1. Sivas`da Ortaokullar ve Liselerin Orta Kısımları

Tablo 28.1950 – 1951 Eğitim – Öğretim Yılında Sivas Ortaokulu Sınıf İstatistikleri

Okulun Adı	1.sınıf			2.sınıf			3.sınıf			Toplam		
	E	K	Toplam	E	K	Toplam	E	K	Toplam	E	K	Toplam
Sivas Ortaokulu	65	-	65	53	-	53	52	-	52	170	-	170

(Kaynak: TBMM Zabıt Ceridesi, C. IV, 1951: 416)

1951-1952 öğretim yılında Divriği`de Nuri DEMİRAĞ ortaokulu öğretime başlamıştır.Bu okulu yaptıran Nuri DEMİRAĞ, bu okulu İsviçre`den getirdiği laboratuvar malzemeleri, kütüphane, sıra ve masalarla donatmış, tiyatro salonunu Muhsin Ertuğrul`a düzenlettirmiş, okulun bahçesine spor sahaları, havuzlu park, açık hava dershanesi yaptırmıştır. Nuri DEMİRAĞ Divriği`ye bu ortaokul yaptırdığında, Sivas`ın hiçbir ilçesinde ortaokul mevcut değildir (Dervişoğlu, 2006: 12).

1954 bütçesinden Yıldızeli ortaokulunun mahallen yaptırılan binasının ikmaline yardım olmak üzere müteşebbis dernek adına 5000, Zara ortaokuluna su tesisatı için müteşebbis dernek adına 500,Gemerek`de mahallen yaptırılacak ortaokul binasının

ikmaline yardım olmak üzere müteşebbis dernek adına 10000, Suşehri ortaokulunun mahallen yaptırılan binasının ikmaline yardım olarak müteşebbis dernek adına 2500, Gürün kazası ortaokulu için müteşebbis dernek adına 5000 liralık yardım ödeneği gönderilmiştir (Ülke Gazetesi, 24.03.1954: 4).

Tablo 29.Sivas`da Yıllara Göre Ortaokul,Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

Yıllar	Okul	Öğretmen	Öğrenci
1954- 55	10	99	1.664
1959- 60	14	238	4042

(DİE, Milli Eğitimde 50 Yıl 1923-1973, 1973: 50)

1.3.2. Sivas`da Lise ve Dengi Okullar

Sivas'ta lise öğretimi, Kurtuluş Savaşı'nda önemli bir yeri olan Sivas Kongre Lisesi ile başlamıştır. Bu bina 1887 yılında Sivas Valisi Memduh Bey tarafından yaptırılmıştır. 1965 yılına kadar Sivas'ta bir lise bulunmaktadır. Bu lisenin öğrenci sayısı ise 803 olup bunlardan 123 tanesi kız öğrenci, 680 tanesi de erkek öğrencidir (DİE, Milli Eğitimde 50 Yıl 1923-1973, 1973: 50).

Tablo 30. 1950-1951 Dönemi Sivas Lisesi Öğrenci ve Öğretmen Mevcudu

Sınıflar	1. Sınıf		2.Sınıf		3.Sınıf Edebiyat		3.Sınıf Fen		Toplam		Öğretmen
	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	
Sivas Lisesi	87	8	38	2	16	5	22	1	163	16	24

(Kaynak: DİE, Milli Eğitimde 50 Yıl 1923-1973, 1973: 50)

Tablo 31.Sivas`da Yıllara Göre Lise, Öğrenci ve Öğretmen Sayısı Mevcudu

Yıllar	Okul	Öğrenci	Öğretmen
1954-1955	1	548	34
1959-1960	1	698	27

(Kaynak: DİE, Milli Eğitimde 50 Yıl 1923-1973, 1973: 50)

1.3.3. Kütüphane

Sivas`da 1955 yılında kurulan Belediye Kütüphanesi ile 1956 yılında açılan Fevzi Paşa Çocuk Kitaplığının, Kütüphaneler Genel Müdürlüğü tarafından 1967 yılında birleştirilmesi sonucu Sivas İl Halk Kütüphanesi hizmete açılmıştır (Yurt Ansiklopedisi, C. IX, 1982: 6948). Sivas genelindeki kütüphane, kitap ve okuyucu sayıları Tablo 32`de verilmiştir (DİE, Kültür İstatistikleri 1992, 1994: 21).

Tablo 32. Sivas`da Yıllara Göre Kütüphane, Kitap ve Okuyucu Sayıları

Yıllar	Kütüphane	Kitap	Okuyucu
1923-1927	3	40825	13326
1927-1935	5	50.825	18.226
1935-1940	7	62.479	19238
1940-1945	7	62.479	19238
1945-1950	12	90.178	32.570
1950-1955	16	95.949	58.915
1955-1960	18	101949	59.815
1960-1965	19	105.548	60.820

1.4. Sağlık

1952`de Ebe-Hemşire-Laborant Okulu açılmış,1960 yılında da bu okul sağlık koleji olmuştur (Dünden Bugüne Sivas Sağlık kurumları ve Sultan İzzettin Keykavus Devlet Hastanesi, 2004: 132). 1953 yılında 50 yataklı Sivas Devlet Demir Yolları Hastanesi faaliyete geçmiştir. Bu hastanede dâhiliye, hariciye, göz, nizahiye, kulak burun boğaz, çocuk ve röntgen bölümleri bulunmaktadır (Anadolu Gazetesi, 10.12.1953: 1). 1954 yılında Sivas Cilt ve Zührevi Hastalıkları Hasta Evi Sağlık Bakanlığına devredilmiştir (Anadolu

Gazetesi, 27.02.1954: 1). 1954 yılında Sivas eski Numune Hastanesi binası 70 yataklı Verem Hastanesi haline getirilmiştir (Anadolu Gazetesi, 03.11.1954: 1). 1959 yılında da 100 yataklı müstakil Göğüs Hastalıkları Hastanesi ile Ana ve Çocuk Sağlığı Merkezi hizmete açılmıştır (Çubukçu, 1968: 22-23).

1956 yılında Sivas`dasağlık merkezi ihtiyacı olan kazalar Yıldızeli, Şarkışla ve Koyulhisar`dır (TBMM Zabıt Ceridesi, C. XVII, 1957: 394).

Tablo 33.Sivas`da 1950 Yılında Hastane ve Yatak Sayısı

Hastanenin adı	Yatak sayısı
Sivas Numune Hastanesi	140
Sivas-Zühreviye Hastanesi	25
Sivas-Devlet Verem Hastanesi	72

(Kaynak: TBMM Zabıt Ceridesi, C. IV, 1951: 259-260)

1.5. Spor Kulüpleri

1932 yılında Sivasspor isminde gayri resmi bir futbol takımı kurulmuştur (Okutan, 2008: 132).

Tablo 34.Sivas`da Kulüplerin Kuruluş Tarihleri ile İsimleri ve Renkleri

Kulüp adı	Rengi	Kuruluş Tarihi
Demirspor	Açık Mavi- Koyu Lâcivert	17.04.1945
Sümerspor	Koyu lâcivert- Gri	22.01.1946
4 Eylül	Kırmızı- Mavi	16.02.1948
Sivasspor	Kırmızı- Beyaz	27.07.1950
Tenis - Dağcılık	Bordro- Gri	25.08.1951
Karagücü	Kırmızı- Beyaz	22.01.1952
Şarkışla	Sarı - Kırmızı	02.06.1952
Avcılık - Atıcılık	Gri- Bordro	15.09.1955
Zara Gençlik	Kırmızı- Lâcivert	15.09.1955
Divriği Gençlik	Mavi- Beyaz	20.08.1956
Suşehri Gençlik	Yeşil — Sarı	29.12.1956
Gürün Gençlik	Sarı — Siyah	21.04.1959

Sivas`da 1954 yılında 4 Eylül Spor Gazetesi yayınlanmaya başlamıştır. Yine aynı yıl 4 Eylül Spor Kulübü başkanı Nusret Akça tarafından neşir edilen spor gazetesi faaliyete başlamıştır (Anadolu Gazetesi, 22.01.1954: 1).

1.6. Basın

Sivas`da 1950`ye kadar 5 gazete, 1950-1960 yılları arasında da 16 gazete yayınlanmıştır (Sivas Kültür Envanteri, C. I, 2001: 301). Gazetelerin isimleri, kuruluş tarihleri ve çeşitli özellikleri şu şekildedir;

Hücum: Haftalık hiciv - mizah gazetesidir. 29 Ağustos 1952 tarihinde kurulmuştur. Sahibi ve mesul müdürü Nihat Doğan`dır. (50 x 33,7) boyutlarında ve 4 sayfa olarak yayın yapmıştır.

Basiret: Haftalık siyasi gazetedir. 5 Aralık 1952 tarihinde kurulmuştur. Sahibi Turan Karayapraklıoğlu, mesul müdürü ise Abdülkadir Hergüner`dir. Kayseri`de basılmıştır. (40,5 x 28,5) boyutlarında ve 4 sayfa olarak yayın yapmıştır.

Dava: Siyasi gazetedir. Sahibi Baha Tan, yazı işleri müdürü ise Tahsin Türkay`dır. 1954 - 1955 yılları arasında yayın yapmıştır.

Doğuş: Günlük siyasi gazetedir. 1 Aralık 1954 yılında kurulmuş olup 1962 yılına kadar çıkmıştır. Sahibi Cemil Şarkışla, mesul müdürü ise Tefik Gençleşen`dir. Sebati Matbaası`nda basılmıştır. Büyük boy ve 4 sayfa olarak yayın yapmıştır.

Yurt: Günlük siyasi sabah gazetesidir. 18 Kasım 1957 yılında kurulmuş olup 1962 yılına kadar çıkmıştır. Ortaklık adına sahibi M. Reşit Ellidörtlüoğlu, yazı işleri müdürü ise Bahattin Özberk`dir. Yurt Matbaası`nda basılmıştır. Büyük boy ve 4 sayfa olarak yayın yapmıştır.

Haber: Günlük siyasi gazetedir. 19 Mart 1957 yılında kurulmuş olup 1962 yılına kadar çıkmıştır. Sahibi Yıldız Doğan, mesul müdürü ise 1958 yılına kadar Cahide Doğan,

sonrasında da Nihat Doğan'dır. Haber Matbaası'nda basılmıştır. Büyük boy ve 4 sayfa olarak yayın yapmıştır.

Sebat: Siyasi sabah gazetesidir. 4 Aralık 1959 tarihinde kurulmuştur. Sahibi Selâhattin Gümüş, mesul müdürü ise Osman Karaoğlan'dır. Sebat Matbaası'nda basılmıştır. Büyük boy ve 4 sayfa olarak yayın yapmıştır.

Ulaş: Siyasi gazetedir. 16 Ekim 1959 yılında kurulmuştur ve bir yıl kadar çıkmıştır. Sahibi Sebati Hastaoğlu'dur.

Gıdıgıdı: Günlük siyasi gazetedir. 4 Haziran 1960 tarihinde kurulmuştur. Sahibi ortaklık adına Fethi Gerçek, mesul müdürü ise Nihat Koçyiğit'dir. Sebat Matbaası'nda basılmıştır.

AnadoluGazetesi: Sivas'ın en eski gazetelerinden birisi Anadolu Gazetesidir. Anadolu gazetesi, Hakikat gazetesinin ilk kurucu 14 ortağından birisi olan Neşet Dumanlı'nın 1953 yılında Hakikat'ten ayrılarak kendi adına kurduğu matbaasında çıkarmaya başladığı gazetedir. Gazete yayın hayatı boyunca birkaç kez kapanmış ve birkaç kez de el değiştirerek yayına devam etmiştir. İlk dönemi, sahipliğini Neşet Dumanlı'nın yaptığı 30 Eylül 1953 - 11 Ağustos 1962 tarihleri arasında olmuştur. İkinci kez de 01.05.1969-15.11.1973 tarihleri arasında Neşet Dumanlı, iki ortağı ile beraber gazeteyi tekrar yayınlamaya başlamıştır. Daha sonra Anadolu Gazetesi on bir ortaklı yeni bir oluşumla ve Nihat Doğan'ın sahipliğinde yayınına devam etmiştir. 1976 yılında gazetenin tamamı Nihat Doğan'a geçmiştir. Nihat Doğan 01.09.1989 da gazeteyi Fikret Ünsal'a devretmiştir (Sivas İl Yıllığı, 1973: 201).

Ülke Gazetesi: Sivas basın tarihinde önemli bir yeri olan gazetelerden birisidir. Kasım 1945'te Halk Gazetecilik Türk Anonim şirketi adına yayına başlamıştır. Gazete tek

parti döneminde CHP'nin faaliyetlerini anlatmak üzere ve bir bölge gazetesi hüviyetinde geniş imkânlar ve yazar kadrosu ile yayına başlamıştır. Cer Atölyesi'ne ait bir ambar matbaa mekânı olarak düzenlenmiş ve Ankara'dan getirilen son model makineler monte edilerek bir matbaa oluşturulmuştur. Yazarları arasında CHP'nin ileri gelen isimleri yer almıştır. Yazı işleri Müdürü Refik Ahmet Sevengil'dir. Yayın kadrosunda ise Kemal Zeki Gençosman, NihatSubaşı, Şemsi Belli gibi isimler bulunmaktaydı.

Ülke Gazetesi'nin siyasal iktidarın yayın organı olması nedeniyle, Ankara'da yayınlanan Ulus Gazetesi ile sıkı ilişkileri ve paylaşımları olmuştur. Ancak gazetenin yönetiminin çalışmalarından daha doğrusu harcamalarından memnun olmayan iktidar, gazeteyi Kamil Kitapçı'ya 21 Kasım 1946'da devrederek baskı makinelerini Ankara'ya nakletmiştir Kamil Kitapçı yönetiminde yayınına devam eden Ülke gazetesi, 29 Eylül 1959'a kadar yayına devam etmiştir. Ancak 1950 yılındaki iktidar değişimi üzerine iktidar gazeteciliği avantajlarını kaybeden gazete, yayın politikasını değiştirerek muhalefet etmeye başlamıştır. Bunun sonucu olarak da ilanların kesildiğini ve güçsüz kaldığını vurgulamaya başlamıştır. Sonuçta da 1959 yılında tekrar yayınlanmak üzere yayını durdurmuştur. 1960 ihtilalinden sonra gazete 1960 ve 1967 yıllarında kısa süreli olarak iki defa daha yayınlanmış ama eski etkisini gösterememiştir (2. Yayın dönemi 28 Haziran 1960 -?, 3. Yayın dönemi ise 30 Mart 1966- 30 Nisan 1967`dir).

Hakikat Gazetesi: Sivas basını içerisinde önemi, yeri ve etkisi olan gazetelerden birisi de Hakikat Gazetesidir. Bilindiği gibi Ülke gazetesi, iktidar olan CHP'nin yayın organı ve bir bölge gazetesi olarak yayınlanmaktaydı. Sivas'ın demokrat ve muhafazakâr çevresi, hem Ülke Gazetesine alternatif olmak hem de çok partili hayata geçişle birlikte kurulan Demokrat Parti'nin tarafında yayın yapmak üzere bir gazetenin yayınlanması

amacıyla teşebbüse geçmişlerdir. Bunun üzerine bir matbaa kurma ve gazete çıkarma teşebbüsü başlatılır. 1949 yılı Ocak ayında bir araya gelen 14 ortak bu teşebbüsü gerçekleştirir. (Rahmi Akça, Nazım Ağacıklıoğlu, Ahmet Alıngan, Nilüfer Damalı, Ahmet Göze, Cemal Göncü, Nuri Firuz, Abdullah Telli, Osman Çeliker, Mustafa Koçer, Necati İnan, Atıf Okatan, Ali Sezerer, Neşet Dumanlı). Bu ortaklık tarafından Hakikat Matbaası kurulmuş, 1 Mart 1949'da Hakikat isimli günlük gazete yayın hayatına başlamıştır. Gazetenin sahibi ortaklık adına Nazım Ağacıklıoğlu'dur. Geniş bir haber ve dağıtım ağı kurulmuştur. Sivas ve çevre illerle beraber Erzurum, Kars ve Karadeniz sahiline uzanan bir bölgede on bini aşkın bir tirajlayayınlanmıştır.

Demokrat Parti iktidara gelinceye kadar resmi ilan almakta sıkıntı yaşayan gazete, Demokrat Parti'nin iktidara gelmesiyle rahatlamıştır. Gazete yapmış olduğu yayınlarla Demokrat Parti'nin fikirlerinin yaygınlaşmasına ciddi zemin hazırlamıştır. Öyle ki, 14 Mayıs 1950'de yapılan seçimlerde CHP iktidarının Başbakanı ve Sivas mebusu olan Şemsettin Günaltay ve Milli Eğitim Bakanı Şemsettin Sirer milletvekilliğini kaybederek seçilememişlerdir. Bunların yerine Hakikat Gazetesi'nin de ortakları olan Demokrat Parti'nin adayları Nazım Ağacıklıoğlu, Ercüment Damalı, Rıfat Ölçen'inde aralarında bulunduğu 14 kişi milletvekili seçilmiştir. Böylece Hakikat gazetesi kuruluş amacına uygun yaptığı yayınlarla arzuladığı sonuca ulaşmıştır.

Ortaklarının bir kısmının milletvekili olması, Neşet Dumanlı'nın gazeteden ayrılarak Anadolu gazetesini çıkarması ve gazetenin yükünü taşıyan Ahmet Turan Gürel'inde memuriyete dönmesi üzerine Hakikat Gazetesi, 25 Nisan 1955`de yayın hayatına son vermiştir. Ancak 1957 seçimleri öncesinde 5 sayı olarak Hadiselerle Hakikat isimli gazeteyi çıkaran A. Turan Gürel'in de aralarında olduğu NecatiGönener, Selahattin Gümüş,

Ahmet Görener, Ahmet Turan Hergüner bir ortaklık oluşturarak 10 Şubat 1977 tarihinde gazeteyi tekrar yayınlamaya başlamışlardır (Sivas Kültür Envanteri, C. I, 2011: 303-305).

Düdük:Sedat Veyis Örnek tarafından haftalık olarak yayınlanan mizah gazetesidir.3 Mayıs 1950'de yayına başlamış ancak 3 sayı yayınlatabilmiştir (Yasak, 2008: 520).

Sivas'da 1 Ekim 1954 tarihinde Demokrat Suşehri, 28 Mart 1955 tarihinde Divriği Postası, 12 Eylül 1957 tarihinde de Suşehri'nin Sesi gazeteleri de yayın hayatlarına başlamışlardır (Keser, C. I, 2008: 114). Ayrıca 1954 yılında Sivas Lisesi izci oymağı tarafından çıkarılan "Daima Hazır" adlı gazete (Ülke Gazetesi, 22.01.1954: 2), Niyazi Ecevit ve Kemal Şeker tarafından Esnaf ve Sanatkarın sesi adıyla 15 günde bir yayınlanan gazete (Anadolu Gazetesi, 03.09.1954: 1) ve CHP ile CMP mensupları tarafından müştereken çıkarılan "Tecer" adı gazete de yayınlanmıştır (Anadolu Gazetesi, 11.09.1954: 1).

1.7. Dernekler

Sivas'da 1950 yılında orta ve teknik okulları öğrencilerine pansiyon açma için bir dernek (Ülke Gazetesi, 07.02.1950: 1) ve Sarı Söğüt mevkiinde Kızılırmak üzerine bir köprü yaptırmak için bir dernek (Ülke Gazetesi, 24.03.1950: 1) kurulmuştur. 1953 yılında Uğur Esnaf Kefalet Kooperatifi faaliyete geçmiştir (Anadolu Gazetesi, 09.12.1953: 1). 1954 yılında Sivas Tuhafiyeciler Derneği (Anadolu Gazetesi, 12.03.1954: 1), Kahveciler Derneği (Ülke Gazetesi, 12.03.1954: 1), Düğen ve Ziraat Aleti Yapıcılar ve Satıcılar Derneği (Anadolu Gazetesi, 30.03.1954: 1), Sivas Esnaf Kefalet Kooperatifi (Anadolu Gazetesi, 09.04.1954: 1), Kangal Manifaturacılar ve Tuhafiyeciler Derneği (Anadolu

Gazetesi, 15.05.1954: 1), Sivas Halıcılık Kooperatifi (Anadolu Gazetesi, 15.09.1954: 1), Ev ve Dükkan Kooperatifi (Anadolu Gazetesi, 10.07.1954: 1) ve Türkiye Sanat Mektepleri Mezunları Cemiyeti kurulmuştur (Anadolu Gazetesi, 10.07.1954: 1). 1955 yılında Tüccar Kulübü (Hakikat Gazetesi, 01.02.1955: 1), 5 bin ciltlik kütüphanesi olan Sivas Kültür Cemiyeti (Ülke Gazetesi, 28.03.1955: 1) ve Esnaf ve Sanatkârlar İstihlak Kooperatifi kurulmuştur (Hakikat Gazetesi, 27.01.1955: 1). 1956 yılında “Ağaç Sevenler Cemiyeti” adı altında bir dernek kurulmuştur (Ülke Gazetesi, 03.02.1956: 1). 1957 yılında ise Zara Esnaf Kefalet Kooperatifi faaliyete geçmiştir (Anadolu Gazetesi, 13.09.1957: 1).

1954 yılında Suşehri Kazasında (Anadolu Gazetesi, 19.03.1954: 1) ve Yıldızeli Kazasında (Anadolu Gazetesi, 15.04.1954: 1) Emniyet Teşkilatı kurulması kararlaştırılmıştır.

1.8. İktisadi Hayat

1950’de iktidara gelen Demokrat Parti, mevcut devletçi ve korumacı ekonomi politikaları yerine liberal politikalar benimsemiş ve ekonomik kalkınmayı özel kesime bırakmak istemiştir. Ancak Hükümet, bir süre geçtikten sonra gerek yabancı, gerek yerli sermayenin spekülâtif alanlara kayıp ağır sanayi yatırımlarına yönelmemesi karşısında, devletçi kalkınma döneminde olduğu gibi, fiilen kamuyu ekonominin içine sokarak yeni KİT’ler kurmaya devam etmiştir. Başka bir ifadeyle DP iktidara geldiğinde, başlangıçta liberal ekonomi politikaları benimsemesine rağmen, 1950’li yılların ortalarından itibaren ekonominin içinde devlete yeniden yatırımcı rol vermek zorunda kalmıştır. Sivas’ta 1955

yılında istihdamın sektörel dağılımı Tablo 35’de, 1955 yılında istihdamın işteki durumuna göre dağılımı ise Tablo 36’da gösterilmiştir (Mahiroğulları, 2009: 180).

Tablo 35.Sivas`da 1955 Yılında İstihdamın Sektörel Dağılımı

Sektörler	Kişi	Oran %
Tarım	263.073	89.2
Sanayi	10.322	3.5
İnşaat	1.769	0.6
Hizmetler	11.797	4.0
Tanımlanmayan	7.964	2.7
Toplam	294.925	100

Tablo 36.Sivas`da 1955 Yılındaİstihdamın İşteki Duruma Göre Dağılımı

Ücretli/Maaşlı	18.284	% 6.20
İşveren	295	% 0.10
Kendi Hesabına Çalışan	76.085	% 25.80
Ücretsiz Aile İşçisi	194.342	% 65.90
Toplam	294.925	

Tablo 35 ve tablo 36’de görüldüğü üzere Sivas, kayda değer bir bağımlı çalışan sayısına henüz erişememiştir. Bu dönemde de ilde önemli boyutta işsizlik sorunu yoktur. Zira köyden kente göç henüz büyük çapta başlamamıştır.

1.8.1. Madencilik Faaliyetleri

1954 yılında Yıldızeli Kazasında uranyum madeni bulunmuştur (Anadolu Gazetesi, 05.10.1954: 1).

1955 yılında Zara’da manganez işletilmeye başlanmıştır. Zara halkından Osman Bozkurt ve Kazım Meral tarafından işletme ruhsatı alınan Zara Kurbağalı ve Çanakçı mevkilerindeki manganez 1955 yılında işletilmeye başlanmış ve buradan çıkarılan manganezler kamyonla Samsun’a sevk edilmeye başlanmıştır (Hakikat Gazetesi, 05.04.1955: 2).

1955 yılında Divriği’de çok zengin ikinci bir demir yatağı bulunmuştur (Hakikat Gazetesi, 15.04.1955: 1). Yine 1955 yılında demir ihtiyacını karşılamak için Divriği’de yılda 150.000 ton demir cevherini işleyebilecek ikinci bir Demir ve Çelik Fabrikası kurulması kararlaştırılmıştır (Anadolu Gazetesi, 30.05.1955: 1).

1957 yılında Sivas - Divriği demir madeninin rezervi; 28.000.000 ton, tenörü; % 63 demir kapasitesine sahip bir demir madenidir (TBMM Zabıt Ceridesi, C. XVIII, 1957: 193).

1958 yılında Divriği’de Uranyum ve Volfram madenleri bulunmuştur (Ülke Gazetesi, 28.06.1958: 2).

1.8.2. Ulaşım ve Tren Yolu Faaliyetleri

27 Temmuz 1953 tarihinde Sivas Cer Atölyesinde tamamen yerli malzeme ile işçilerimiz tarafından inşa edilen yük vagonları servise çıkarılmıştır. Bu tip vagonların inşaatına devam edilmiş, sene sonuna kadar 100 vagonun yapılması tamamlanmıştır. Devlet Demiryolları Sivas Cer Atölyesinde Türkiye'nin vagon ihtiyacını tamamen sağlayacak şekilde tesisat yapılması ve bunun için de lüzumlu malzemenin Marshal Yardım Fonundan temin edilmesi kararlaştırılmıştır (Ayın Tarihi Dergisi, 28 Temmuz 1953).

9 Haziran 1955 günü Ankara - Sivas arasında motorlu tren seferlerinin denemesiyapılmıştır (Anadolu Gazetesi, 09.06.1955: 1).

1.8.3. Bankacılık Faaliyetleri

1954 yılında Sümerbank tarafından Sivas'ta yerli mallar satış mağazası açılmıştır (Anadolu Gazetesi, 23.03.1954: 1). Yine 1954 yılında Sivas'ta Osmanlı Bankası Şubesini kapatmıştır (Anadolu Gazetesi, 05.07.1954: 1).

1957 yılında Sivas'da Emlâk Kredi Bankası ve İş Bankası açılmıştır (Ülke Gazetesi, 07.10.1957: 1). Yine aynı yıl Şarkışla'da da kilimciliği ihya edip Şarkışla'nın kalkınmasını sağlamak amacıyla Tümsübank'ın bir şubesi açılmıştır (Anadolu Gazetesi, 11.10.1957: 1).

1 Şubat 1958'de Sivas'da Pamukbank'ın bir şubesi açılmıştır (Ülke Gazetesi, 30.01.1958: 1).

1.8.4. Tarım

1950-1960 arası dönemde ABD tarafından yapılan "Marshall Yardımı" çerçevesinde ülke genelinde başlatılan tarımsal üretimde makineleşmeye geçiş çabalarından Sivas da nasibini almış, ildeki traktör, biçerdöver ve diskaro gibi tarımda verimi artıran

modern alet ve makinelerin sayısı giderek artmıştır. Nitekim 1950 ile 1980 arasına ait tarımsal üretim rakamları karşılaştırıldığında, Sivas`damodern tarım makineleri kullanımına paralel olarak tarımsal üretimde önemli artışların sağlandığı görülmektedir. Ayrıca tarımda makineleşmenin yaygınlaşmasıyla ekim alanları da genişlemiştir. 1950`de 207.700 hektar olan ekim alanı 1965`te iki buçuk kat artarak, incelediğimiz tüm dönemlerin en yüksek miktarı olan 510.000 hektara ulaşmıştır.

1949-1950 senelerinde meydana gelen kuraklık ve uzun süren kış dolayısıyla Türkiye`de birçok yerlerde vatandaşların muhtaç duruma düştükleri valiliklerce bildirilmiştir. Bu durum karşısında eski Hükümet zamanında İçişleri Bakanı 1949-1950 tarihinde Başbakanlığa bir teklif yapmıştır. Başbakanlık 16.02.1950 tarih ve 6/580 sayılı bir yazı ile aynı maksat için Kızılay Derneği Genel Merkezi emrine tahsis edilip maraba, ortakçı, amele gibi vatandaşlara vali ve kaymakamlar yoluyla ve adi senet alınmak suretiyle bazı ödemeler yapılmıştır. Bu kapsamda Sivas`da da 18.04.1950 tarihinde 8000 lira ve 08.05.1950 tarihinde de 5000 lira ödeme yapılmıştır.

1945 yılında uygulanmaya başlanan Topraksız Köylüye Toprak Verme Kanunu`nun Sivas`da da uygulanması Bakanlar Kurulunca 1950 yılında kararlaştırılmış ve durum valiliğe tebliğ edilmiştir (Ülke Gazetesi, 29.04.1950: 1).

1951 yılında Zirai Donatım Kurumu (ZDK) Sivas şubesi açılmıştır. Bu şubeden Sivas köylüsünün her zaman kullanabileceği her türlü ziraat aletlerini, kimyevi gübre ile ziraat ilaçlarını ve mücadele malzemelerini temin etmesi sağlanmıştır.

Sivas`da 1950-1960 yılları arasında tarımsal üretimin dağılımı ton olarak Tablo 37`de verilmiştir (Yurt Ansiklopedisi, C. IX, 1982: 6884).

Tablo 37. Sivas'ta 1950-1960 Yılları Arasında Tarımsal Üretim Dağılımı

Ürün	1950 Yılı	1960 Yılı
Buğday	99.879	174.147
Arpa	33.472	73.541
Çavdar	6.706	22.488
Yulaf	2.348	4.777
Fasulye	470	868
Mercimek	1.288	1.510
Fiğ	5.005	5.891
Şeker Pancarı	7.099	65.485
Patates	6.527	35.434

Sivas'da 1950 yılında çok büyük bir çekirge istilası olmuş ve 10255 dekar sahası arazi çekirge istilâsına maruz kalmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, C. III, 1950: 95).

5254 sayılı kanunun gereği olarak 1954 yılında Sivas'ın Hafik ve Ulaş ilçelerinde 900 aileyearazi verilmiştir (Anadolu Gazetesi, 31.12.1954: 1). Yine aynı yıl Sivas'da bulunan 22 numaralı toprak komisyonu tarafından 130 çiftçi ailesine 6430 dönüm arazi dağıtılmıştır (Anadolu Gazetesi, 18.10.1956: 1).

Sivas`da 1956 yılında muhtaç çiftçiye tohumluk olarak dağıtılmak üzere 1128 ton buğday ve 700 ton arpa tahsisi yapılmıştır (Anadolu Gazetesi, 02.05.1956: 1). Yine 1956 yılında muhtaç çiftçiye dağıtılmak üzere Sivas emrine 3500 ton buğday ve 200 yüz ton arpa tahsis edilmiştir (Ayn Tarihi Dergisi, 7 Kasım 1956).

1957 yılında Bakanlar Kurulu tarafından Sivas`daafyon ekimine izin verilmiştir (Anadolu Gazetesi, 17.07.1957: 1).

1957 yılında 42 numaralı toprak komisyonu tarafından Gürün İlçesinin Konak Pınar Nahiyesine bağlı Eski Hamal köyünde 248 çiftçi ailesine 21667 dönüm arazi verilmiş ve köy namına 30640 dönüm mera tahsis edilmiştir (Anadolu Gazetesi, 30.12.1957: 1).

1959 yılında ise Zara Kazasının Göktepe Köyünde 197 çiftçi ailesine 6370 dönüm arazi dağıtılmıştır. 10200 liralık da işletme kredisi tahsis edilmiştir (Anadolu Gazetesi, 12.11.1959: 1).

Bu dönemde Ağustos 1953 ayı sonuna kadar Sivas`da traktör sayısı 344`e ulaşmıştır (TBMM Zabıt Ceridesi, C. XXV, 1953: 234).

1.8.5. Hayvancılık

Sivas`da 1950 yılında Kamu sektörüne ait Ulaş ve Hafik Devlet Üretim Çiftlikleri dışındaki et kombinesi ve süt fabrikası özelleştirilmiştir (Yasak, 2004: 49).

1952 yılı verilerine göre Türkiye`de hayvancılıkta Sivas ikinci sırada gelmektedir. Bu yıl Sivas`da 2.040.000 baş hayvan yetiştirilmiştir (TBMM Zabıt Ceridesi, C. XVIII, 1953: 447). Sivas`da 1950-1960 yılları arasında yetiştirilen büyükbaş ve küçükbaş hayvanların sayıları ve türleri durumu Tablo 38`de verilmiştir (Yurt Ansiklopedisi, C. IX, 1982: 6889).

Tablo 38. Sivas'ta Yıllara Göre Hayvan Varlığı (1950-1960)

Hayvanlar	1950 yılı	1960 yılı
Küçükbaş	1.401.000	1.573.874
Koyun	905.000	919.915
Keçi	496.000	653.959
Büyükbaş	469.000	499.093
Sığır	436.000	466.972
Manda	33.000	32.121

1.8.6. Piyasa Ekonomisi

Sivas'da Çalışma Bakanlığı İş ve İşçi Bulma Genel Müdürlüğü Şubesi 1950 yılında açılmıştır. 1954 yılında da pastırma ve sucuk imalatına başlanmıştır (Anadolu Gazetesi, 24.10.1954: 1).

Sivas'da Milli Korunma Kanununun tatbikatı kapsamında 29 Haziran 1956 tarihinden itibaren etiket kontrollerine başlanmış, böylece yiyecek ve giyecek fiyatlarında bariz indirmeler görülmüştür (Anadolu Gazetesi, 29.06.1956: 1).

1957 yılında gıda maddelerinin fiyat kontrolleri ve satışları hakkında Ticaret Bakanlığınca hazırlanan Sirkülerin tatbikatına başlanmıştır. BumaksatlaSivas valisinin başkanlığında bir toplantıyapılmış ve bu toplantıda şu kararlar alınmıştır;

1-Sivas`da gıda maddelerinin satış fiyatlarını kontrol için bir komite kurulacak.

2-Gıda maddeleri toptancılarının faaliyetleri yakından takip edilecek.

3-Sebze ve meyve fiyatları yeniden tespit edilecek.

4-Gıda maddelerinin stok yapılmaması kuralınauyulacak ve yapanlar hakkında milli koruma kanunları hükümleri derhal tatbik edilecek (Anadolu Gazetesi, 23.11.1957: 1).

1950-1960 döneminde özel teşebbüsSivas`da üç un fabrikası (1953`te Doğan, 1955`te Ekinci ve 1959`da Muhasebecioğulları un fabrikaları), masa sandalye üretimine dayalı bir madeni eşya (1959`da Atagür Madeni Eşya) fabrikası gibi küçük ölçekli birkaç işletme dışında kayda değer bir yatırım yapamamıştır (Yurt Ansiklopedisi, C. XIX, 1982: 6895).

1957 yılında yağ satışları hakkında Sivas valiliğince bir takım kararlar alınmıştır. Bu kararlar şu şekildedir;

1-Bir aile ayda 3 kilodan fazla sadeyağalamayacak.

2-Yağ satanlar kimlere ne miktar yağ verdiklerini günü gününe deftere kayıt edecekler.

3-Yağ alanlar tanzim edilecek defterleri imza edecekler.

4-Yağ işiyle iştigal edenler her ay sonunda sattıkları yağlarınveya satamadıkları yağların miktarlarını birer beyanname ile vilayete bildirecekler.

5-Şehrimizde sadeyağ 700 ve eritilmiş yağ ise 750 kuruştan satılacaktır (Anadolu Gazetesi, 13.12.1957:1).

1954 yılında Gemerek'in sınır bucağında hidroelektrik santrali kurulmuştur (Yasak, 2004: 49).

1957 yılında Sivas halıcılığını ihya etmek için 1000 tezgâhlı halıatölyesinin temeli atılmıştır (Anadolu Gazetesi, 23.09.1957: 1).

1960 yılında Sivas'da 2000 abonelik telefon santrali kurulmuştur (Anadolu Gazetesi, 13.03.1960: 1).

SONUÇ

Anadolu'nun en eski yerleşim merkezlerinden biri olan Sivas, birçok medeniyetin etkisi altında kalmış ve onları bağrında yaşatmıştır. Kızılırmak havzasında kurulan bu şehirde sırasıyla Hitit, Asur, Pers, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı Devletleri derin izler bırakmışlardır. Sivas, Jeopolitik konumu gereği her dönem önemini muhafaza eden bir şehir olmuştur. Bu yönüyle Sivas, birçok büyük imparatorluk için hayati önem taşıyan şehirlerarasında yer almıştır. Osmanlının yaklaşık iki üç asırdır süren yıkılma serüveninin sonuna gelinip yeni, genç ve dinamik Cumhuriyet Devletinin kurulması için girişimlere hız verilen, “Milli Mücadele” ile başlayıp “Kongre”ler ile devam eden ve nihayet Cumhuriyetin ilanı ve ilk Meclisin açılışı ile son bulan kritik süreçlerde de Sivas, tarihten aldığı misyonunu devam ettirmiştir. Özellikle Sivas Kongresi ile olgunlaşan Milli Mücadele fikrine ev sahipliği yapan Sivas, bu mücadele için kolları sıvayan ve her türlü fedakârlık ile hareket eden insanları ile de dikkatleri üzerine çeken bir şehir olmuştur. Bir dönem Selçuklunun başkentliğini yapmasına vesile olan, Osmanlının doğu koruması konumunda olması misyonunu kendisine yükleyen tarih, bu defada Milli Mücadele ve Cumhuriyet için mücadele amacıyla kapısını çalmıştır. Sivas’ın sonunda “*Cumhuriyetin temellerini burada attık*” dedirten bütün faaliyetlerin merkezi konuma gelmesi çok uzun sürmemiştir.

Milli Mücadeleye verdiği destekle tebarüz eden Sivas, Cumhuriyetin ilk yıllarında gerek nüfus, gerek iktisadî açıdan önemli vilayetlerimizden birisi olmuştur (Sivas Kültür Envanteri, 2011: 33). Sivas, Cumhuriyetin ilanından Demokrat Parti iktidarına kadar ki dönemde de önemini kaybetmemiş, devlet yatırımlarının fazla olduğu yerlerden biri

olmuştur. Sivas`da hava alanının olması aynı zamanda Anadolu ile bağlantıyı sağlayan demir yolunun olması Sivas`ı önemli bir konuma getirmiş ve bir geçiş güzergâhı yapmıştır.

1946-1950 yılları arasında DP, gerek yerel gerekse ulusal mahiyette teşkilatını sağlamlaştırarak siyasi rekabetin yurdun geneli için eşit şartlarda gelişmesini sağlayabilecek hukuki değişiklikler arayış ve çabasına girmiştir (Özüçetin, 2009: 136).

Ülke genelinde DP`nin yüksek bir oy oranı ile 14 Mayıs 1950 seçimlerinde iktidarı ele alması ile ilk kez çok partili yaşam işlerlik kazanmıştır. Bu sayede Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren hedeflenen çok partili hayata geçiş özlemi gerçekleştirilmiştir. Ancak iktidar-muhalefet ilişkilerinin nasıl sağlanabileceğine dair anlayış ve tutumun kısa sürede gerçekleştirilemeyeceği izlenmiştir. Bu bağlamda bu dönem çok partili Türk demokrasi tarihinde siyasi tecrübe ve kazanımlarının edinildiği bir geçiş dönemi olmuştur. Sivas özelinde de bu geçiş sürecinde de bu geçiş sürecinin sancıları hissedilmiştir.

Bu dönemde, DP iktidarında diğer illere verilen önemin ve devlet desteğinin Sivas`a verilmediğini görmekteyiz. Demokrat Parti iktidarında Sivas kendi kabuğuna çekilmiştir. Yatırımların az olduğu, göç olaylarının yavaş yavaş başladığı, üretimin sadece tarıma ve hayvancılığa dayandığı ve ancak kendi kendini idare eden bir il konuma gelmiştir. Bunun sebeplerinin biri de kanımızca belediye başkanının 1942`den 1960`a kadar CHP`li olmasıdır.

YÖNTEM

Bilimin bir dalı tek başına toplum gerçeğinin bütünlüğünü ifade edememekle beraber bilimin bütün dalları bir araya gelerek bu gerçeği ortaya koyabilmektedir. Bu nedenle toplumsal bir olgunun ayrı ayrı çeşitli bilim dalları yoluyla incelenmesi önem arz etmektedir. Ancak ayrı bilimler tarafından incelemelerin yapılması çalışmaların kendi bünyesinde farklılıklar ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Bu farklılıkları azaltabilmek için bu çalışmada tarih, siyasî tarih, sosyoloji, siyaset, kültürel antropoloji, istatistik ve coğrafya gibi sosyal bilimlerin tekniklerinden olanaklar elverdiği ölçüde yararlanmaya gayret gösterdik.

Diğer bilim dallarında olduğu gibi tarih biliminde de ciddi bir inceleme yapılabilmesi, ancak bilimsel araştırma metodlarının bilinmesi ile mümkündür. Bu nedenle tarihte, bilimsel bir çalışma yapabilmek ancak olayların ortaya çıkış sebeplerini ve olaylara etki eden faktörleri doğru bir şekilde incelemek ve anlamakla mümkün olabilir.

Demokrat Parti ile ilgili temel eserler bibliyografyası tarandığında konu üzerinde yeteri derecede akademik çalışmanın yapılmış olması dikkat çekmektedir. Bu yayınlar titizlikle bir incelemeye tabi tutulduğunda araştırmacıların birçoğunun incelediği temel kaynakların benzer olduğu dikkat çekmektedir. Bununla birlikte Demokrat Parti İktidarında Sivas konusuyla ilgili çok fazla kaynağın ve çalışmanın olmadığı görülmektedir. Bu sebeple çalışmamızda Demokrat Parti İktidarında Sivas özeline dair temel verilere yer verilmeye çalışılmıştır. Çalışmada esas almaya çalıştığımız veriler o dönemde yayınlanmış olan gazete ve dergiler, TBMM Zabıt cerideleri, Yurt Ansiklopedisi ve arşiv vesikaları olmuştur.

Kaynak Tahlili

Arşiv Vesikaları: Çalışmamızda temel aldığımız kaynaklar, özellikle arşiv belgeleri olmuştur. Çalışmamızda temel aldığımız arşiv vesikaları Osmanlı Devleti döneminde tutulmuş olan Sivas Vilayet-i Salnameleri, Bakanlık Salnameleri, Devlet İstatistik Enstitüsü'nün arşiv kayıtları, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri ve Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri'dir.

TBMM Zabıt Cerideleri (TBMM Tutanak Dergileri); TBMM Zabıt Cerideleri, mecliste yapılan konuşmaların yazıya geçirildiği tutanak dergileridir. Mecliste yapılan bütün işler Tutanak Dergileri'ne kaydedilir ve yayımlanır. Tutanak Dergileri ise; yoklama, başkanlık sunuşları, görüşülen konular, yazılı ve sözlü sorular, tekrarlanacak oylamalar, seçimler, kanun tasarıları ve teklifleri, meclis soruşturmaları ve Yüce Divana sevk ile ilgili konuları ihtiva eder. Kısaca TBMM Zabıt Cerideleri meclis faaliyetlerine ilişkin olarak tutulan tutanakların yayımlandığı süreli yayınlardır. Araştırmamız esnasında fevkalade istifade ettiğimiz bu veriler ışığında, özellikle Demokrat Parti İktidarında Sivas milletvekillerinin meclis çalışmaları ve bu dönemde Sivas'ın siyasi hayatı, Sivas'da sosyal, kültürel ve iktisadi hayat konularında faydalanılmıştır.

Yurt Ansiklopedisi; Anadolu Yayıncılık tarafından 1982 yılında İstanbul'da yayınlanmış ve araştırmacılar için çok önemli olan bir ansiklopedidir. Toplam 11 cilt olan Yurt Ansiklopedisi'nde Adana'dan Zonguldak'a 67 il hakkında farklı yazar kadroları tarafından bilgiler verilmektedir. 11. ek ciltte ise Türkiye'nin dünü, bugünü ve yarını, istatistikler ve projeksiyonlar yardımıyla her yönüyle ele alınmıştır.

Gazete ve Dergiler; Bu dönemle alakalı yayınlanmış olan Ulus Gazetesi, Anadolu Gazetesi, Ülke Gazetesi, Hakikat Gazetesi, Tasvir Gazetesi, Revak Dergisi, Sultan Şehir Dergisi, Hayat Ağacı Dergisi, Sivas Kültür Dergisi ve Ayın Tarihi Dergisi çalışmamızda yararlandığımız gazete ve dergilerin başlıcalarıdır.

Genel Yayınlar; İstiklal Mücadelesini birinci ağızdan en iyi şekilde anlatan ve bu nedenle Cumhuriyet Tarihinin en önemli kaynaklarından olma özelliğine haiz olan ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün Nutuk adlı eseri, yararlandığımız kaynaklardandır. Nutuk, 1927 yılında CHF'nın II. Kurultayı'nda Mustafa Kemal Paşa tarafından okunmuştur. Nutuk, 1919–1927 tarihleri arasını ele almaktadır ve Türk Milli Mücadelesi, Cumhuriyetin kuruluşu ve 1927'ye kadar Türkiye tarihi belgelere dayanılarak Mustafa Kemal Paşa tarafından ele alınmıştır. Belgelere dayanması Nutuk'a ayrı bir değer vermektedir. Bunun yanı sıra Nutuk, Cumhuriyetin kurucusu tarafından Türk Milli Mücadelesi ve Türk İnkılâbı'nın gelişme safhalarını ortaya koyması hasebiyle Cumhuriyet tarihinin en önemli kaynaklarından biri olma vasfına sahiptir.

Bunun yanında çalışmamızda Mustafa Albayrak, Vehbi Cem Aşkın, Celal Bayar, Faik Ahmet Barutçu, Kadir Erdil, Adem Esen, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Cemil Koçak, Zekeriya Sertel, Metin Toker, Tarık Zafer Tunaya İbrahim Yasak ve diğer birçok değerli yazarlarımızın çalışmalarından yararlanılmıştır.

KAYNAKÇA

I. Arşivler

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

II. Resmi Yayınlar

1287 Yılı Sivas Vilayet-i Salnamesi.

1321 (1907) Yılı Sivas Vilayet-i Salnamesi.

1325 Yılı Sivas Vilayet-i Salnamesi.

1927 Yılı İstatistikleri, Ankara 1929.

1935 Genel Nüfus Sayımı, İstanbul, 1937, C. 39, S. 75.

1940 Genel Nüfus Sayımı, Ankara 1944.

1945 Genel Nüfus Sayımı, TC Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü, Ankara 1949.

1967 Yılı Sivas İl Yıllığı.

1973 Yılı Sivas İl Yıllığı.

1975 Genel Nüfus Sayımı, Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, Devlet İstatistik Enstitüsü.

2002 Yılı Sivas İl Yıllığı.

Ayın Tarihi Dergisi, (Mayıs 1945-Mayıs 1957)

Başbakanlık İstatistik Genel Müdürlüğü 1923-1932 İstatistikleri, No 26 İstanbul, 1933.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: IX, C. 1-25, Ankara.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: X, C. 11-18, Ankara.

TBMM Zabıt Ceridesi, Dönem: XI, C. 18, Ankara.

III. Süreli Yayınlar

Anadolu Gazetesi, (9 Aralık 1953-5 Mart 1960).

Cumhuriyet Gazetesi, (29 Temmuz 1942-15 Mart 1948).

Hakikat Gazetesi, (27 Ocak 1955-23 Nisan 1955).

Kızılırmak Gazetesi, 29 Mart 1946.

Kudret Gazetesi, 16 Ocak 1948, 23 Ocak 1947.

Tanin Gazetesi, 14 Ocak 1947.

Tasvir Gazetesi, 14 Ocak 1947.

Tasvir, 15 Mart 1948.

Son Posta, 12 Mart 1948-2 Ekim 1948.

Ulus Gazetesi, 16 Haziran 1943-27 Haziran 1949.

Ülke Gazetesi, 28 Kasım 1945-28 Haziran 1958.

Vatan Gazetesi, 13 Haziran 1945-13 Ekim 1946.

Zafer Gazetesi, 28 Haziran 1949.

IV. Başvuru Eserleri

Ahmad, Feroz, (1976), “Türkiye’de Çok Partili Demokrasinin Açıklamalı Kronolojisi”,

Ankara.

Akandere, Osman, (1998), “Milli Şef Dönemi”, İz Yay., İstanbul.

Akaya, Suna Ertekin, (2009), “Sivas’a Değer Katan Bir Kentsoylu Nüzhet Çubukçu”,
Hayat Ağacı Dergisi, 2009.

Aksaraylı Kerimeddin Mahmud, (1943), “Selçukî Devletleri Tarihi”, Çev: M. Nuri

Gençosman – F. N. Uzluk, Ankara.

Akşam Gazetesi, 27 Temmuz 1946.

Albayrak, Mustafa, (1992), “Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti”, Ankara.

- Ali Saib, (1304), “Coğrafyayı Mufassal Memalik-i Devleti Osmaniyye”, İstanbul.
- Alkan, Ahmet Turan, (1993), “Belediye Reisi Rahmi Bey (Günay)”, Revak Dergisi, S. 10-11 Sivas.
- Alkan, Ahmet Turan, (1994), “İstiklal Mahkemelerinin Sivas Günleri ve Muhaliflerin Tasfiyesi”, Revak Dergisi, Sivas.
- Anadolu ve Rumeli’de Gerçekleştirilen Ulusal ve Yerel Kongreler ve Kongre Kentleri Bibliyografyası, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu, C. I.
- Aşkın, Vehbi Cem, (1945), “Sivas Kongresi”, Kamil Matbaası, Sivas.
- Atatürk Araştırma Merkezi, (2004), “Türkiye Cumhuriyeti Tarihi-I”, Divan Yay., Ankara.
- Atatürk’ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri (1917-1938), Cilt IV, Ankara,1966.
- Atatürk, M. Kemal, Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri I.
- Atsız, Hüseyin Nihal, (1992), “Aşık Paşaoğlu Tarihi”, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Avcioğlu, Doğan, (1969), “Türkiye’nin Düzeni”, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Başel, M. Fahrettin, (1935), “Sivas Bülteni”, Kamil Kitabevi, Sivas.
- Barutçu, Faik Ahmet, (1977), “Siyasi Anılar (1939-1954)”, İstanbul.
- Bayar, Celal, (1969), “Başvekilim Adnan Menderes”, Tercüman, İstanbul.
- Bayram, Sadi – Karabacak, Ahmet Hamdi, (1982), “Sahip Atanın Gök Medrese Vakfiyesi”, Vakıflar Dergisi, S. 13, Ankara.
- Behar, Cem, (1929), “1927 Umumi Nüfus Tahriri”, Ankara.
- Bilget, N. Burhan, (1989), “Gök Medrese”, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- Chaen, Claude, (1994), “Osmanlılardan Önce Anadolu’da Türkler”, Çev: Yıldız Moran, E Yay., İstanbul.

- Çubukçu, Necmettin, (1968), “Sivas İli Yakın Çevre İncelemesi”, Zühal yayınları, Kültür Matbaası, Ankara.
- Cunet, Vital, (1892), “La Turquied’Asie”, C. I, Paris.
- Cumhuriyetin 75.Yılında Sivas, Sivas Valiliği.
- Darkot, Besim, (1967), "Sivas", C. X, İstanbul.
- Darkot, Besim, (1950), “Sivas”, İslam Ansiklopedisi, C. X, İstanbul.
- DİE Milli Eğitimde 50 Yıl 1923-1973 Ankara 1973.
- Demir, Halis, (Eylül-Ekim-Kasım 2007), “Köy Enstitüsünden Bugüne Pamuk Pınar”, Sultan Şehir Dergisi, Y.1, S. 4.
- Demir, Mustafa, (2005), “Türkiye Selçukluları ve Beylikler Döneminde Sivas Şehri”, Sakarya Yayın Evi.
- Demirel, Ömer, (1989), “II. Mahmud Döneminde Sivas'ta Esnaf Teşkilâtı ve Üretim - Tüketim İlişkileri”, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara.
- Demirel, Ömer, (2006), “Osmanlı Dönemi Sivas Şehri”, Sivas İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Sivas.
- DİE Milli Eğitimde 50 Yıl 1923-1973 Ankara 1973.
- Dervişoğlu, Fatih M., (2006), “Dünyaya 30 Yıl Erken Gelmiş Bir Müteşebbis, Nuri Demirağ”, Hayat Ağacı Dergisi, S. 6.
- Dervişoğlu, Fatih M., (2009), “Millî Mücadele Döneminde Basın ve İrâde-i Milliye Gazetesi”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Y. 2, S. 6.
- Dervişoğlu, Fatih M., (2007), “Türkiye'nin Havacılık Efsanesi Nuri Demirağ”, Ötüken Neşriyat, İstanbul.

- Dinç, Refik Güngör, (1989), Sivas Yöresinde Tarımın Geliştirilmesi Sempozyumu, 30 Mayıs- 3 Haziran 1988, Sivas.
- Duman, Selçuk, (2008). Türk Modernleşme Sürecinde Sivas Halkevi (1933-1951), Ankara.
- Dünden Bugüne Sivas Sağlık Kurumları ve Sultan İzzettin Keykavus Devlet Hastanesi (1217-2004), Sivas 2004.
- Ebubekir S.Yücel, (2007), “1907 Yılına Ait Salname-i Vilayet-i Sivas’a Göre Yüzyıl Önceki Sivas”, Sultan Şehir Dergisi, Y. 1, S. 2, Sivas.
- Eldem, Halil, (1982), “Kayseri Şehri”, Haz: Kemal Göde, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara.
- Engin, Atilla, (27-30 Ekim 2008), “Sivas İli’nde Arkeolojik Çalışmalar”, Cumhuriyet Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri, C. I, Sivas.
- Erdil, Kadir, (1953), “Sivas Rehberi”, Sivas.
- Eroğlu, Hamza,(1982), “Türk İnkılâp Tarihi”, MEB Yayınları, İstanbul.
- Esen, Adem, (1999), “Sivas Ekonomisi”, Sivas Belediyesi Kültür Yayınları, Sivas.
- Evliya Çelebi, Seyahatname, C. III-IV.
- Gazi Mustafa Kemal, (1973), “Nutuk” C. I, MEB Yayınları, İstanbul.
- Genel Nüfus Sayımı İstatistikleri, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1963.
- Giritlioğlu, Fahir, (1993), “Türk Siyasi Tarihinde CHP’nin Mevkii I”, Ankara.
- Gönlübol, Mehmet – Sar, Cem – Es, Ahmet Şükrü, (1974), “Olaylarla Türk Dış Politikası”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi, Ankara.
- Grolier International Americana Encyclopedia, (1993), C. XII, Medya Holding, İstanbul.
- Günaltay, Şemseddin, (1987), “Yakın Şark II: Anadolu (En Eski Çağlardan Ahameniş’ler İstilasına Kadar)”, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara.

- Güran, Tevfik, (1997), “Osmanlı Devletinin İlk İstatistik Yıllığı”, Devlet İstatistik Enstitüsü Ankara.
- Gürel, Ahmet Turan, (1994), “Sivas'ta Karanlıkta Kalan Bir Geçmiş Sivas Basını”, Revak Dergisi, S. 5, Sivas.
- Gürün, Kamuran, (1983), “Ermeni Dosyası”, Remzi Kitapevi, Ankara.
- Hayat Ağacı Dergisi, (2009), “Cumhuriyetin Sivas’a 500 TL Armağanı”,S. 14.
- Hıfzırrahman Raşit Öymen, “İsmet İnönü’nün Son Tasası”, Milliyet Gazetesi, 27Ocak 1975.
- Hoca Saadettin Efendi, (1992), “Tacü't Tevarih”, Çev: İsmet Parmaksızoğlu, C. I, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara
- Hocaoğlu, Mehmet, (1976), “Arşiv Vesikalarıyla Tarihte Ermeni Mezalimi ve Ermeniler”, Adna Dağıtım, İstanbul.
- Hüseyin Nâzım Paşa, (1994), “Ermeni Olayları Tarihi”, TC Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivleri Daire Başkanlığı, C. I, Ankara.
- İstatistik Yıllığı, Devlet Basımevi, İstanbul 1936.
- İstatistik Yıllığı, Hüsnü Tabiat Basımevi, İstanbul 1946.
- Karal, Enver Ziya, (1943), “Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı”, Ankara.
- Karaosmanoğlu, Yakup Kadri, (1984), “Politikada 45 Yıl”, İstanbul.
- Karpat, Kemal H., (1967), “Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller”, İstanbul.
- Karpat, Kemal H., (2008), “Türk Demokrasi Tarihi Sosyal, Ekonomik, Kültürel Temeller”, İmge Kitapevi Yay.,
- Kemal Göde, (1994), “Eretnalılar, (1327 - 1381)”, Ankara.

- Keser, Ulvi, (27-30 Ekim 2008), “Cumhuriyet Dönemi Sivas’ta Kültürel-Sanat Faaliyetleri ve Basın”, Cumhuriyet Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri, C.I.
- Keskin, Mustafa, (1989), “Milli Mücadele Başlarken Anadolu'nun Demografik Yapısı”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 3, Kayseri.
- Koçak, Cemil, (1986), “Türkiye’de Milli Şef Dönemi”, Ankara.
- Komasyon, “Atatürk Sivas’ta”, (1982), Atatürk’ün Doğumunun 100. Yılı, Temmuz.
- Kongar, Emre, (1978), “İmparatorluktan Günümüze Türkiye’nin Toplumsal Yapısı”, İstanbul.
- Kökten, İ. Kılıç, (1944), “Orta, Doğu ve Kuzey Anadolu’da yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları” 32 Sayılı Belleten`de Ayrı Basım.
- Kökten, İ. Kılıç, (1947), “1945 Yılında TTK adına Yapılan Tarih Öncesi Araştırmalar” 43 Sayılı Belleten`de Ayrı Basım.
- Köprülü, M. Fuad, (1986), “Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu”, Akçağ Yay., İstanbul.
- Kültür İstatistikleri 1992, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1994.
- Lewis, Bernard, (1970), “Modern Türkiye’nin Doğuşu”, Çev. Metin Kıratlı, Ankara.
- Maarif Salnamesi 1317, (M. Sıddık Ünal).
- Mahiroğulları, Adnan, (1993), “XIX. Yüzyılın Son Çeyreğinde Sivas'a Gelen Bir Fransız Seyyah Vital Cunet”, Revak Dergisi, Sivas.
- Mahiroğulları, Adnan, (2006), “50 yıl Önce Sivas-Ankara ve Sivas-İstanbul Yolculuğu”, Hayat Ağacı Dergisi, S. 6.
- Mahiroğulları, Adnan, (2009), “Cumhuriyet’ten Günümüze Sivas’ta Ekonomik Yapı Ve İstihdam”, Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 10, Sayı 1.

- Mahiroğullar, Adnan – Üçer, Müjgan (2005), “Yeni Belgeler Işığında Misyonerlerin Sivas’ta kurduğu Amerikan Hastanesi”, Hayat Ağacı Dergisi, Sivas.
- Mahiroğulları, Memduh Ahmet, (2003), “İlk Çağlardan Günümüze Kadar Sivas İli”, Sivas.
- Mert, Talip, (2009), “Sivas Rüşdiyesi”, Hayat Ağacı Dergisi, Sayı 13.
- Metin, Halil, (1992), “Türkiye'nin Siyasi Tarihinde Ermeniler ve Ermeni Olayları”, MEB Yayınları, İstanbul.
- Milli Eğitimde 50 Yıl 1923-1973, Devlet İstatistik Enstitüsü, Ankara 1973.
- Milliyet Gazetesi, 14 Ocak 1974.
- Müneccimbaşı Ahmed Dede, “Müneccimbaşı Tarihi”, Çev: İsmail Erünsal, C. I.
- Nafiz, Rıdvan – Uzunçarşılıoğlu, İsmail Hakkı, (1928), Sivas Şehri, İstanbul.
- Nair, Güney, (1999), “1878-1999 Sivas Basını, Sivas.
- Okutan, Hürol, (2008), “Görestğim Şehir Sivas”, İzmir.
- Özaydın, Abdulkerim, (1993), “Danişmend”, TDV. C. VIII, İstanbul.
- Özgüç, Tahsin, (1947) “Türk Tarih Kurumu Adına Yapılan Maltepe (Sivas Yanında) Kazısı”, 44 Sayılı Belleten`de Ayrı Basım.
- Özüçetin, Yaşar, (2009). Çok Partili Hayata Geçiş Sürecinde Kırşehir, Ankrara.
- Paçacıoğlu, Burhan, (1999), “İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İktisat Politikası ve Sivas'ta Kurulan Komandit Şirket”, Türklük Bilim Araştırmaları Dergisi, s.8. Sivas.
- Ramsay, W. Mitchell, (1961), “Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası”, (Çev: Mihri Pektaş), MEB Yay., İstanbul.
- Sa'di, Hamid, (1927), "Anadolu'dan Geçen Kadim Transit Yolları", TürkYurdu, C. V, S. 28, İstanbul.

- Santur, Alparslan, (27-30 Ekim 2008), “Sivas’ta Sağlık/Hastalıkla İlgili Çalışmalar Çerçevesinde Bazı Dinsel/Büyüsel Uygulamalara Etnolojik Yaklaşım”, Cumhuriyet Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri, C. II, Sivas.
- Selvi, Haluk, (Eylül 2011), “Sivas Kongresi ve Cumhuriyet”, Sivas Kültür Dergisi, Sivas.
- Serin, A.Yaşar, (2002), “Bir Sivas Sevdalısı - Bir Devrin Onur Savaşçısı Belediye Reisi Rahmi Günay”, Revak Dergisi S.18, Sivas.
- Sertel, Zekeriya, (1968), “Hatırladıklarım”, Remzi Kitapevi, İstanbul.
- Sevim, Ali, (1990), “Ünlü Selçuklu Komutanları, Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur”, Türk Tarih Kurumu.
- Sevin, Veli, (2001) “Anadolu’nun Tarihi Coğrafyası”, I, TTK, Ankara.
- Sivas Ticaret ve Sanayi Odası 1923-1933, (1933), Kamil Matbaası, Sivas.
- Sivas Valiliği Milli Eğitim Müdürlüğü, (1998), “Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Sivas’ta Eğitim”, Sivas.
- Sönmez, Serpil, (2007), “Tahrir Defterlerine Göre XV ve XVI. Yüzyıllarda Sivas Şehir Merkezi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sultan Şehir Dergisi, Mart-Nisan-Mayıs 2007, yıl 1 say 2.
- Süslü, Azmi, (1990), “Ermeniler ve 1915 Tehcir Olayı”, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğü, Ankara.
- Şahin, Salih, (2007), “Osmanlı Döneminde Sivas’ın Stratejik Konumu”, Sultanşehir Dergisi, S. 5, Sivas.
- Şahin, Salih, (27-30 Ekim 2008), “Osmanlıdan Günümüze Sivas Nüfusu”, Cumhuriyet Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri, C. II, Sivas.

- Şeseddin Sami, (106-1307), “Kâmûsu'l - A'lâm”, C. IV, İstanbul.
- Tabakoğlu, Ahmet, (1986), “Türk İktisat Tarihi”, Dergah Yay., İstanbul.
- Taşdemir, Serap, (27-30 Ekim 2008), “Cumhuriyet Dönemi Sivas'ta Kitapçılık”, Cumhuriyet Döneminde Sivas Sempozyumu Bildirileri, C. I, Sivas.
- TBMM ALBÜMÜ, 1920 – 2010, C. II, 1950-1980.
- TC Sivas Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Sivas Kültür Envanterleri, C. I, Sivas 2011.
- Toker, Metin, (1971), “Tek Partiden Çok Partiye, Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları”, Bilgi Yayınevi, Ankara
- Tunaya, Tarık Zafer, (2010), “Türkiye’de Siyasi Partiler” C. II, İletişim Yay.
- Turan, Osman, (1994), “Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi”, C. I-II, İstanbul.
- Turan, Osman, (2002), “Selçuklular Zamanında Türkiye”, Ötüken Neşriyat, İstanbul.
- Turgal, Hasan Fehmi, (1935), “Anadolu Selçukluları: Münecimbaşıya Göre”, Türkiye Matbaası, İstanbul.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (Dönem IX), C: 1, B: 3 (29.05.1950).
- Türkmen, İsmet, (2013). Doğu Kalkınması 1923-1946 (Doğu İllerini Kalkındırmaya Yönelik Kamu Harcamaları ve Yatırımlar, Ankara.
- Uran, Hilmi, (1959), “Hatıralarım”, Ankara.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, (1988), “Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri”, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- Üçer, Müjgan, (1992), “Halk Kültürümüzde Kahve ve Eski Sivas Kahveleri”, Revak Dergisi, Sivas.

- Üçer, Müjgan, (Eylül 2011), “Milli Mücadelede Devleşen Şehir Sivas ve Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti”, Sivas Kültür Dergisi, Sivas.
- Ünalın, Sıddık, (1997), “XX. Yüzyıl Sivas Tarihi ve Günümüz İnanç Coğrafyası”, Basılmamış Doktora Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.
- Ünalın, Sıddık, (2004), “XIX. ve XX. Yüzyıllarda Sivas’ın Demografik Yapısı”, Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 9, Y.2.
- Üredi, Kadir, (2005), “Demir yolunun Sivas’a Geldiği Gün”, Hayat Ağacı Dergisi, Sivas.
- Üredi, Kadir, (2006), “Bir Şehrin Beş Hali”, Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Üredi, Kadir, (Eylül 2011), “Sivas”, Sivas Kültür Dergisi, Sivas.
- Yasak, İbrahim, (2007), “Sivas’ta Dergi ve Kitap Yayıncılığı”, 1. Ulusal Sivas Sempozyumu, İstanbul.
- Yasak, İbrahim, (27-30 Ekim 2008), “Cumhuriyet Döneminde Sivas’ta Yayımlanan Gazeteler”, Cumhuriyet Döneminde Sivas Sempozyumu, Bildirileri, C.I.
- Yasak, İbrahim – Kaleli, Ahmet, (1998), “Dünden Bu Güne Sivas İli”, Seyran Yay., Sivas.
- Yayla Dergisi, 1 Ağustos 1944, S. 15.
- Yayla Dergisi, 1 Nisan 1945, S. 27.
- Yazıcı, Mustafa, (1973), “Tanzimat’tan Buyana Milli Eğitim Bakanları Başbakanlar ve Atatürk 1839-1973”, Emel Matbaacılık Ankara.
- Yinanç, M . Halil, (1963), “Danışmend”, C. III, İstanbul.
- Yurt Ansiklopedisi, (1982), C. IX, İstanbul.
- Yücel, Hasan Ali, (1938), “Türkiye’de Orta Öğretim”, İstanbul.
- Yücel, Yaşar, (1976), “Timur Hakkında Araştırmalar I”, Belletenden Ayrı Basım.

EKLER

Ek 1: Hürriyet Misakı (Özgürlük Andı)

(7-11 Ocak 1947 tarihleri arasında toplanan D.P. Birinci Büyük Kongresi'nde kabul edilmiştir.)

HÜRRİYET MİSAKI (ÖZGÜRLÜK ANDI)

Yüksek heyetimiz dört maddeyi ihtiva eden tahririn incelenmesini ana meseleler diye adlandırarak ve diğer dilekler ve meselelerden ayırmak suretile hususî bir heyete atfederek ayrıca seçtiği komisyonumuza havale etmiştir.

Bu tahririn ana meseleler diye ayrılmasının ve adlandırılmasının çok yerinde olduğunu bildirmekle söze başlayalım.

Dört maddelik bu taktire dikkat edilecek olursa,bütün olarak mütalâayı icabettirecek ve birbirine bağlı ve birbiri içinde bulunan meseleleri ihtiva ettiği kolayca görülebilir. Filhakika tahririn ihtiva ettiği maddeler anayasaya aykırı kanunlar, idare cihazi karşısında partimizin durumu, seçim kanununun değiştirilmesi ve Demokrat Parti Meclis Grubu'nun durumu gibi meseleler olduğuna göre bunların birinin halli diğerinin halline bağlı ve müessir olduğu açıktır.

Bu tahririn verilmesini icap ettiren sebepler olarak kısaca, partimizin kuruluşundan beri karşılaştığı gayri tabii şartlar gösterilebilir. Bunlar üzerinde partimiz genel başkanının açık konuşmasında da ehemmiyetle durulmuştur.

Kanunlar arasında Anayasa'nın ruhuna ve metnine aykırı olan kanun hükümlerinin mevcut olduğuna ve bunların vatandaş hak ve hürriyetlerini baskı altında bulundurmakta ve milli iradenin serbestçe tecellisine engel teşkil etmekte olduklarına şüphe yoktur.

İdare cihazının tek partili devrede olduğu gibi kayıtsız şartsız iktidar partisi emrinde çalışmakta devam ettiği ve partimizin kurulmasını önlemeğe, geciktirmeğe ve partimiz mensupları ile partimize taraftar olan vatandaşlar üzerinde her türlü tazyiklere tevessül ettiği,kuruluşundan beri partimizin muhtelif faaliyetlerinde vazifeler almış olan sizlerce de gayet iyi bilinmektedir.

Devlet faaliyet ve idaresine milletçe el konmamasına ve topluluk hayatımızda millet murakabesinin bir türlü tahakkuk ve bir kelime ile millet hâkimiyetinin teessüs edememesine başlıca âmil olan vatandaşın reyini kullanırken her türlü tesirden azâde olarak vicdanının emrettiği gibi reyini kullanabilmesi ve kullandığı reyini de emniyet altında bulunması ve âmme vicdanının buna inanması şartlarının temin edilememesine sebep olan seçim kanununun değiştirilmesinin bütün milleti alâkalandıran bir mesele haline geldiğini takdir etmeyen kalmadığı gibi taşıdığımız temsil sıfatı dolayısıyla hepimiz bu meselenin hallini başta gelen bir vazife olarak deruhte etmiş bulunuyorsunuz.

Grubumuzun Meclisteki durumuna gelince: Tek parti zihniyetinin devam etmekte olmasının türlü tecellileri, bilhassa milletvekili seçimlerinin malûm şartlar altında cereyan etmiş olması neticesi olarak grubumuzun Meclisteki durumunun nezaket ve ciddiyet arz etmekte olduğu hiç kimsenin gözünden kaçmayacak açıktır. Son günlerde grubumuzun Meclisi terketmek mecburiyetinde kalması bu halin yeni bir delilini teşkil etmektedir ki,yüksek heyetinizin henüz bu hâdisenin tesir ve teessürü altında bulunduğunu da

bugüne kadar devam eden İdare cihazının vatandaşları ve muhtelif partileri tesir altına alabilmesi anayasasının ruhuna ve metnine aykırı olan bir takım kanunî hükümlerin meriyette bulunmasına; vatandaşlar ve muhtelif partiler üzerindeki böyle bir baskının ise; seçimlerde vatandaş iradesinin serbest tecelli edememesine, reylerin masum bulunmamasına sebep olduğu ve bunun ise doğrudan doğruya millet hâkimiyetinin tamamen tahakkuk edememesine ve hattâ devletin kuruluşuna kadar tesirler icrasına yol açtığı ve nihayet bütün bunların da partimizin grubunun Meclisteki vaziyetini ağırlaştırarak tehlikeler doğurduğu, reddine imkân bulunmayacak bir hakikat olarak ortada durmaktadır. Görülüyor ki tahririn ihtiva ettiği meseleler tamamen birbirine bağlı ve birbirinin sebep ve neticesidir.

Yüksek Heyetinizin Ana davâlar diye adlandırdığı ve bir bütün teşkil eden bu meseleleri hal yolunun bulunması partimizin kuruluş maksatlarıyla doğrudan doğruya alakalı olduğu kadar Türk demokrasinin gerçekleşebilmesi için de halli mutlak zarurî meseleler olarak ortada durmaktadır. Kongremizin ruznamesine dâhil diğer meseleler bugün arzettiğim manzara karşısında tali bir ehemmiyette kalmaktadır.

Diğer tarafından yukarıda da temas ettiğimiz gibi kongre açılış nutkunda üç maddede ifade edilen ve her hangi bir partinin görüşü olmaktan ileri, millî vicdanda şuûrlaşan dâvalar olarak ele alınan üç meseleyi hatırlatmak isteriz.

1- Vatandaş hak ve hürriyetlerini haleldar eder mahiyette olan ve Anayasamızın ruhuna ve metnine uymayan kanun hükümlerinin kaldırılması,

2- Vatandaş reyinin emniyet ve masuniyetini sağlamak ve millî hâkimiyet prensiplerini teminat altına almak maksatlarıyla seçim kanununda değişiklikler yapılması ,

3- Devlet reisliği ile fiilî parti reisliğinin bir zat uhdesinde birleşmemesi esasının kabulü.

Kongre açılış nutkunun ve binnetice bu üç esasın yüksek heyetinizce tasvibedilmiş olması ve tahrir muhteviyatının da bu meselelerle sıkı sıkıya bağlı ve hattâ aynı mahiyet taşımakta bulunmasını bir defa daha müşahade etmek yerinde bir iştir.

Asıl kayda şayan olan nokta gene yukarıda da temas ettiğimiz veçhile vilâyetlerden gelen delegelerin ekserisinin de komisyonumuza tevdi edilen tahririn ihtiva ettiği dört meseleyi ele almış olmasıdır. Nitekim bu delillerin hemen hepsinde seçim kanununun vatandaş iradesinin serbest tecellisini, reylerin masuniyetini teminat altında bulunduracak şekilde tadilinin temini, Anayasaya uygun olmayan kanun hükümlerinin ortadan kaldırılması ve idare cihazının tarafsızlığından doğan ve bir arada mütalâası her vatandaşın yüreğini sızlatan, endişeye düşüren idarî tasarrufların nihayete ermesinin ilk şartı olmak bakımından da Devlet Resiliği ile fiilî parti reisliğinin bir zatın uhdesinde birleşmemesinin kabulü millî hâkimiyet esasının zaruretleri olarak tesbit edilmiş ve bu meseleler karşısında parti grubumuzun Meclisteki durumunun günün şartlarına göre mütalâa edilerek bu hususta bir karar alınması yüksek heyetinize bırakılmış bulunmaktadır.

Bu itibarla komisyonumuz takririn ihtiva ettiği ilk üç mesele hakkında ayrıca bir mütalâa serdine lüzum görmiyerek üç günlük çalışmalarını parti meclis grubumuzun durumu üzerinde toplamıştır.

Çok kısa bir zamanda yurdun her köşesinde, geniş ölçüde vatandaşların partimiz etrafında toplanmış olması ve bilhassa seçimlerde milyonlarca vatandaşın reylerini partimiz lehinde kullanması ve seçimlerden sonra da ceryan eden hâdiselerin ümit kırıcı ve üzücü olmalarına rağmen parti içinde çalışmalarına azimle devam etmesi ve bu azim kararını yüksek heyetimizle temsil edecek kadar bütün bir varlık meydana getirmesi elbette ve elbette muayyen millî maksatların elde edilebilmesi için yapılmış fedakârlıklardır. Grubumuzun Meclisteki faaliyetleri bu maksatlar istikametinde en küçük bir inkişaf elde edilmesi şöyle dursun bilâkis tek parti zihniyetinin bütün devlet faaliyetlerini tanzim edecek olan Büyük Millet Meclisi'nde de eskisi gibi hüküm sürmekte olduğu meydandadır.

Demokratik gelişmemizin uzun bir sürüncemeye düşmesi demek olan ve parti faaliyetlerimizin akâmete uğraması gibi bir netice doğurabilecek bu hali daima göz önünde bulundurmak lâzım gelmektedir. Doğuşundan beri her istikametteki faaliyetlerini kanunlara ve meşrûiyet esaslarına göre devam ettirmekte olan, her hal ve kârda daima bu yolda yürümek azminde olan partimizin, Meclis Grubumuz'un durumunu ciddiyetle ele alması bir zarurettir.

Tek parti zihniyetinin millî vicdana malolan meseleler karşısında gidiş istikametinde memleketin demokratik inkişafını sağlayacak mahiyette küçük belirtiler göstermemekte devam etmesi karşısında Grubumuzun Meclis'ten çekilmesi Partimiz için içtinabı mümkün olmayan tabii bir karar olacaktır.

Partimiz kuruluş maksatlarını sürüncemeye ve sürüklenmeye bırakmak suretiyle memleketimizde demokratik inkişafın gecikmesine göz yummak Demokrat Parti'nin asla kabul edemeyeceği bir neticedir. Bu sebeple böyle bir kararın devlet kuruluşunda meydana getireceği akisler üzerinde durmuyarak bu tarihî kararı almak Partimiz için zaruret olacaktır.

Yüksek heyetimizin toplanmasıyla ve Parti faaliyetlerine el koymasıyla bir dönüm noktasına ulaşmış olan Partimiz Grubunun Meclisteki faaliyeti hakkında bugünden katî bir karar almayarak hâdiselerin inkişafını bundan sonra da sıkı sıkıya takip ederek her yolda bir karar alması salâhiyetini seçiminizle teşekkül edecek Genel İdare Kuruluna vereceğimiz bu selâhiyet ve bu selâhiyetin gerektiği zaman kullanılması keyfiyeti Parti Meclis Grubumuzu demokrasi aleyhindeki tecellilerine şahitlik etmek mevkiinde kalmak gibi bir durumdan kurtaracak ve yüksek heyetimizde tam ve katî ifadesini bulmuş olan Türk demokrasisi davasının mutlak gelişmesini temin yolundaki azim ve kararımızın bir ifadesini teşkil edecektir.

Hâdiselerin icabettirdiği zaman karar almak üzere yüksek heyetimizin toplanabilmesindeki müşkülâtın bu yetkinin Genel İdare Kuruluna kayıtsız ve şartsız olarak verilmesi hususunda ayrı bir sebep teşkil ettiğini arz etmek isteriz.

Karar yüksek heyetinizindir.

Ek 2: 12 Temmuz Beyannamesi

(12 Temmuz 1947 tarihinde Cumburbaşkanı İsmet İnönü tarafından yayımlanmıştır.)

12 TEMMUZ BEYANNAMESİ

Hükümet Reisi ile Muhalefet Lideri ile son günlerde memleketin iç durumu üzerindeki konuşmalarımı ve bu hususta kanaatlarımı ve fikirlerimi söylemek zamanı gelmiştir.

7 Haziran tarihinde görüşmek üzere çağırdığım Bay Celâl Bayar bana, Demokrat Partinin, idare mekanizmasının baskısı altında bulunduğunu beyan ve şikayet etti. Haberdar ettiğim Başbakan aynı mevzuları daha evvel aralarında görüştiklerini hikâye ederek, böyle bir baskının olmadığını, idare mekanizmasının memleketin huzurunu bozacak mahiyette tahriklere karşı çok güç durumda kaldığını beyan eyledi. Bundan sonra, iki tarafı bir arada dinlemek için 14 Haziran tarihli buluşmayı tanzim ettim.

Başbakan ve yardımcısı Devlet Bakanı ile Demokrat Parti Başkanı hazır bulundular. İki taraf arasında karşılıklı tartışma içinde iki buçuk saat devam eden bu konuşma, başladığı noktada bitti. Demokrat Parti Başkanı, Partisinin baskı altında bulunduğu noktasında ısrar ve Partisinin kanun dışı maksatlar ve ihtilâl usulleri takip ettiğine dair ihtimalleri reddetti. Hükümet Reisi, idare mekanizmasının baskı yaptığı iddiasını kabul etmeyeceğini ve şikâyet vesikalarını tetkik ve takibe hazır olduğunu tekrar söyledi ve Muhalif Partinin çalışma usullerini düzeltmesi lâzım olduğu iddiasında kaldı.

17 Haziran tarihinde Bay Bayar'ı tekrar kabul ettim. Bana vaziyeti arkadaşları ile gördüğünü, benim durumuma karşı teşekkürle mütehassis olduklarını söyledikten sonra, baskı vardır kanaatında olduklarını teyid eyledi. Bunun üzerine, iki defa görüştüğüm. Başbakan, İktidar Partisi ile Muhalefet Partisinin Büyük Meclisteki münasebetleri ve karşılıklı çalışmaları yolunda hayırlı terakkiler olduğunu takdirle söyledikten sonra, (biz de kendimize düşen vazifeleri sadakatla ifa edeceğiz, size söz veriyorum) dedi ve iki ay sonra Büyük Millet Meclis toplanıncaya kadar partilerin münasebetlerinde itimadı arttıran terakkiler olacağına ümidi kuvvetli olduğunu ilâve eyledi.

Bu beyanatı Bayar'a 24 Haziran tarihinde naklettim. Bay Bayar bana, fiili neticeye intizar edilmesi lâzım geleceğini bildirdi. Bundan sonraki tartışmalar, Muhalefet Liderinin Sivas nutkunda ve Hükümet Reisinin 2 Temmuz tarihli beyanatında ve ondan sonraki karşılıklı cevaplarda görülmüştür. Vaziyet hulâsa olunursa, iki taraf şikâyetlerinde ve savunmasında ısrar etmiş ve şiddetli tartışmalar esnasında karşılıklı iyi niyetlerinin ifadesi olan bazı tatmin edici parçalar hatırda kalmıştır. Siyasi havayı yumuşatan bir iyilik olmak üzere, dertleri bilenlerin, kendilerinden, karşı tarafı teskin edici tedbirler alacakları ümidi uyanmıştır. Bunun dışında olarak, durum, Muhalefet Partisi Liderinin "fiili bir netice bekleme" şeklinde ifade ettiği hükümde görülür.

Yani,bir başka türlü söylenirse,vaziyet karşılıklı iddialar bakımından düğüm halini muhafaza etmiştir.

Şimdi ben, bu düğümü çözmeğe çalışacağım. İki tarafın şikâyet ve müdafaalarının delillerini tafsil etmekte faide görmüyorum. Zaten bunlar umumî efkârca da kâfi derecede bilinmektedir. Gördüm ki taraflardan hangisinin haksız,yahut hangisi daha evvel karşısını kırmağa başlamış olduğunu aramakta da fayda yoktur. Ben,idare mekanizmasının baskı yaptığını Hükümet Reisinin kabul etmemesini,bir teminat ifadesi olarak aldım ve bunu Bay Bayar'a söyledim. Ben,Muhalefet Liderinin kanun dışı maksatlar ve metodlar isnadını reddetmesini,Muhalif Parti çalışması için şart olan kanun içinde kalmak esasının göz önünde tutulduğuna ve tutulacağına dair tatmin edici bir teminat olarak kabul ettim ve Başbakana bunu söyledim. Her iki tarafla uzun konuşmalardan çıkardığım bu neticelere inanmak istiyorum ve inanıyorum. Bizi bu inanaşa getiren bugünkü durumu,memlekette siyasi partilerin çalışıp gelişebileceğine kâfi ümit veren en mühim merhale sayıyorum. Şimdiye kadar,memlekette geçen iktidar ve muhalefet tecrübesinin muvaffak olmamasını bir seneden beri geçirdiğimiz tecrübeler,onların dayanamamış ve bugünkü siyasi durumu elde edememiş olmalarında görüyorum. Benim kanaatimce,bir buçuk seneden beri geçirdiğimiz tecrübeler ağır ve bazen ümit kırıcı olmuştur. Ama gelecek için her türlü ümitleri haklı çıkacak bir muvaffakiyet de temin edilmiştir. Bu durumu muhafaza etmek ve onun gelişmesini sağlamak,iktidar ve muhalefet partilerinin vazifeleri olmak lâzım gelir.

Gelecek için tedbirler,benim kabul ettiğim gibi, şu noktadan hareket etmekle bulunabilir. Benim bu son dinlediğim karşılıklı şikâyetler içinde mübalağa payı ne olursa olsun, hakikat payı da vardır. İhtilâlcı bir teşekkül değil, bir kanunî siyasi partinin metodları ile çalışan muhalif partinin,iktidar partisi şartları içinde çalışmasını temin etmesi lâzımdır. Bu zeminde ben,Devlet Reisi olarak kendimi her iki partiye karşı müsavi derecede vazifeli görürüm.

İdare mekanizması,yani valilerimiz ve maiyetleri bir seneden beri çok ağır bir tecrübe geçirmişlerdir. Öyle zamanlar oldu ki,memlekette hükümetin mevcut olup olmadığı bile şüphe götürür idi.

Sorumlu hükümetin huzur ve asayiş vazifesi münakaşa götürmez. Fakat, meşrû ve kanunî siyasi partilere karşı tarafsız,eşit muamele mecburiyeti,siyasi hayat emniyetinin temel şartıdır. Bu arada,siyasi partilere mensup olan veya görünen hususî maksat sahiplerinin şirretliklerini pervasız olarak tesirsiz bırakmak hususunda partilerin dikkat göstermeleri icap eder. Siyasi partilerin hangisi iş başına gelirse gelsin,onlar idare mekanizmasında çalışanların haklarına ve itibarlarına karşı adaletli bir zihniyette olacaklarına inandıracaklardır.

Zannediyorum ki,Hükümet Reisi ile Muhalefet Lideri arasında son tartışma,iki tarafı sebat ettikleri noktadan ayırmak gayretine düşmeksizin,her iki tarafın bekledikleri şeyleri söylemiş ve temin etmiş oluyorum.

Vatandaşlarımıza,Hükümetle ve İktidar Partisi ile Muhalefet arasında görüşme ve araya girme safhalarını olduğu gibi anlatmış olduğumu ümit ed-

erim. Varmak istediğim netice,başlıca iki parti arasında temel şartın,yani emniyetin yerleşmesidir. Bu emniyet,bir bakımdan memleketin emniyeti manasını taşıdığı için gözümde çok ehemmiyetlidir. Muhalefet,teminat içinde yaşayacak ve iktidarın kendisini ezme niyetinde olmadığından müsterih olacaktır. İktidar,muhalefetin kanun haklarından başka bir şey düşünmediğinden müsterih bulunacaktır. Büyük vatandaş kütlesi ise,iktidarın şu partinin veya öteki partinin elinde bulunması ihtimalini vicdan rahatlığı ile düşünebilecektir. Bu neticeye varmak için karşılaştığım güçlükler,çok zaman yalnız ruhi mahiyette olan âmillerdir.

Bu güçlükleri yenmek için siyasi hayatımızı idare eden, iktidarda ve muhalefetteki liderlerin samimi yardımlarını isterim.

Bu beyanatımı,neşrinden önce,Başbakanla Muhalefet Lideri görmüşlerdir. (ULUS , 12 Temmuz 1947).

Ek 3: Demokrat Parti Döneminde Yayınlanmış Hakikat Gazetesi'nin Bir Nüshası

Ek 4: Demokrat Parti Döneminde Yayınlanmış Anadolu Gazetesi'nin Bir Nüshası

ÖZGEÇMİŞ

Mustafa ERGÜN, 1978 yılında Ordu`da doğdu. İlk, ortaokul ve lise eğitimini İstanbul`da tamamladı. 1996 yılında Erciyes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümünü kazandı.

Dört yıllık lisans eğitimini 2000 yılında tamamlayan ERGÜN, 2012 yılında Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı`nda yüksek lisans programına başladı.

ERGÜN, halen Sivas`ın Zara ilçesinde tarih öğretmeni olarak vazifesini devam ettirmektedir.